

TARTALOM

Szépíráás

Nagy Borbála Réka: „ <i>Megrögzött gyanakvó lettem...</i> ” (beszélgetés Ágh Istvánnal)	3
Markó Béla: <i>Az olvasás gyönyöre; Könnyek</i> (versek)	12
Duba Gyula: <i>Legény – kalapban. Utazás, haza</i> (vallomás)	15
Gál Sándor: <i>Néhány lépés az udvar kövein</i> (vers)	21
Szávai Géza: <i>Vad erdőben csilingelő villamos</i> (elbeszélés)	26
Varga Imre: „ <i>Száz verselőök dalolnak</i> ” (vers)	30
Belinszki Zoltán: <i>Szalonnalakoma</i> (novella)	33
Fellinger Károly: <i>Repesve; Mágnesszalag; Nem messze</i> (versek)	39
Z. Németh István: <i>Extrém hideg</i> (novella)	42
Fehér Enikő: <i>Ballada az elloptott fogról</i> (novella)	45
Ravasz József: <i>Az idő; Anti-másom</i> (versek)	47
Bódi Péter: <i>Elsődleges kiütési pont</i> (elbeszélés)	48

Láthatár

João Cabral de Melo Neto: <i>Ablakok; A vers és a víz; A mérnök; A tagadás művésze; A cukornádmalom kölyke</i> (versek; Pál Dániel Levente és Zalán Tibor fordításában, Pál Ferenc bevezetőjével)	59
Krynicky, Ryszard: <i>Ha megsemmisítenék; Csak a hó; Aki nincs; Nem kell; Jozsif Brodzskij sírja; Mintha</i> (versek; Zsille Gábor fordításai)	63

Tanulmány

Bordás Sándor: <i>Történelmi traumáink, vezekléseink, ünnepeink lélektani megközelítése. Egy kutatás eredményeinek tükrében</i> (tanulmány)	67
---	----

Téka

Csanda Gábor: <i>A vándorvírus</i> (Tözsér Árpád: <i>Lélekvándor</i>)	80
Vilcsek Béla: <i>Énfelszámolás és énteremtés</i> (Varga Imre: <i>Az éntelenség gyönyöre</i>)	84
Smid Róbert: <i>Zárcserék</i> (Fellinger Károly: <i>Plomba</i>)	87
Tamási Orosz János: <i>Létünk tragikumát felülíró derű</i> (Kabdebó Lóránt: <i>Öntörvényűen</i>)	90
Gyürky Katalin: <i>Európa a részletekben rejlik</i> (Marek Šindelka: <i>Anyagfáradtság</i>)	94
Végh Zsoldos Péter: <i>Hol az otthonunk? The Penguin Book of Migration Literature</i> (recenzió)	97

A SZMÍT hírei	99
---------------------	----

E számunk szerzői	100
-------------------------	-----

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2020/2)

Belinszki Zoltán, Bíró József, Jász Attila, Katona Nikolas, Merwin, W. S., Papp Imre és Petőcz András versei – Csillag Balázs, Géczi János, Kontra Ferenc, Leczo Bence és Mia Couto elbeszélései – Márton László beszélgetése Varga Imrével – Fábry Zoltán és Peéry Rezső levélváltása – Balla Kálmán, Smid Róbert, Tóth László és Zalán Tibor tanulmányai és esszéi – Csanda Gábor, Mizser Fruzsina és Varga Imre könyvkritikái – Lőrincz Zsuzsa képzőművészeti munkái

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

Bodnár Gyula, Egon Bondy, Gál Sándor és Z. Németh István versei – Aich Péter, Fehér Enikő, Gál Sándor, Gazdag József, Halmai Tamás, Mészáros László, N. Tóth Katalin, Reczai Lilla prózája – Beszélgetés Falusi Mártonnal – Bese Bernadett, Csanda Gábor, Gál Éva, Gyürky Katalin, Kovács Jolánka, Leczo Bence, Merva Attila és Tamási Orosz János tanulmányai és recenziói

12. évfolyam, 3. szám (június)
Felelős kiadó: Hodossy Gyula
Főszerkesztő: Bolemant László
Szerkesztők: Jancsó Péter (főszerkesztő-helyettes),
Végh Zsoltos Péter
E szám szerkesztésében részt vettek:
Hodossy Gyula és Tóth László főmunkatárs
Korrektúra: Csanda Gábor
Tördelés és nyomdai előkészítés: Rác Éva
Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
Megjelent 2020 júniusában 700 példányban.
Megrendelhető a kiadó címén.
Regisztrációs szám: EV 5895/20

12. ročník, 3. číslo (jún)
Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
Vydavateľ: Gyula Hodossy
Šéfredaktor: László Bolemant
Redaktori: Péter Jancsó (zástupca šéfredaktora), Péter Végh Zsoltos
Číslo zostavili: Gyula Hodossy, László Tóth hlavný spolupracovník
Korektúra: Gábor Csanda
Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rác
Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.hu, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com
Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
Vyšlo v júni 2020. Náklad 700 ks.
Registračné číslo: EV 5895/20
ISSN: 1338-0265

i r o d a l o m – m ű v é s z e t

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

Megjelent a Szlovák Köztársaság
Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával – Realizované s finančnou
podporou Fondu na podporu
kultúry národnostných menšín

NAGY BORBÁLA RÉKA

„Megrögzött gyanakvó lettem...”

Beszélgetés Ágh Istvánnal

– *Idén az egész világban megváltozott életminőségünk. A fiatalabbak, „békebeli” gyerekek számára idegen ez a vírus okozta „háborús” helyzet, mely egy társadalmi-gazdasági-pszichológiai kihívás, s mintha sci-fiben élnénk. Ám te kellő bölcsességgel tekinthetsz az eseményekre, hiszen már gyermekkorodban figyelted a második világháború repülőit, majd az 1956-os Kossuth téri lövések keresztüzén át, a diktatúrában-kommunizmusban edződ-tél, amikor virágnyelven lehetett beszélni (első köteted címe: Szabad-e énekelni, 1965). Az avantgárd hatások téged sem kerültek el az indulásodnál. A tündér megkötözése (1971) verseiben már foglalkozol az embert körülvevő világgal és abszurditásaival. Később műveidben központi témává válik a személyesség és tárgyiasság, a jelképszerűség, a „költészet/művészet természete”, a személyiség és a környezete. Hogyan látod, mi történik most velünk, tágabban az emberiséggel? (Ágh Istvánt gyermekkorom óta ismerem, ezért kérem az olvasókat, engedjék meg a tegeződést.) Hogyan élted meg történelmünk hasonló horderejű eseményeit?*

– Az ember már úgy gondolt a nagy járványokra, mint a végképp elmúlt csapásra. Idősebb testvéreimet még félhették szüleim a halálos torokgyíktól, a kanyarótól, melytől engem tíz-tizenöt évvel később megvédett az oltás. Egyévesen első emlékem is a himlőoltás lett. Azt hittük, távol tart a betegségektől, s nyugton is hagytak bennünket, csupán a téli influenza támadott, amiből hamar meggyógyultunk. Féltünk háborútól, természeti csapástól, kerülhettünk rendkívüli helyzetbe, de már a pestis, a kolera, a spanyolnátha eszünkbe sem jutott. És most itt a világjárvány öregkoromra, hogy a harmadik nagy élménnyé váljon. Első volt a világháború. Hetedik születésnapomon orosz repülők bombázták meg falunkat, harmadnap, már nagy izgalommal és pontos emlékezettel, mégis gyerekfejjel éltem át háborús élményeim legizgalmasabbját, a bevonulást. De a gyerek háborúja mégis más, nem nyomasztja a halálfélelem, ha nem látja közelében az okát, nem érzi az értékek elvesztése fölött a kétségbeesést. Aztán kitört a forradalom is tizennyolc éves koromban a sebesüléssel túlélte Kossuth téri sortűzzel. S most itt a harmadik a veszélyes életkorban, és én megint a célpontok között, mint akkor. Furcsa védekezés egy láthatatlan erővel szemben, kiszámíthatatlan

esélyekkel, mikor úgy érzem, sehol sincs, és mégis mindenhol érzékelhető a hírekben és a szóbeszédben.

– Szörnyű és egyben ihlető is lehet ez az állapot, ugyanakkor fölerősödhetnek bizonyos jellemvonások is. Az Októberi fogadalom (2006) című kötetedről fogalmaztál így: „... szinte minden soromban érzem a forradalom és a terror emlékét. De ahogy ellenségéhez valamiképpen igazodik az ellenfele, még ma is észrevehetjük magunkban a múltunk okozta torzulásokat.” Talán mostanában mások is elgondolkodnak hasonlókon, talán itt volt az ideje az emberiség felrázásának, magába nézésének, a legfőbb kérdések újrafogalmazásának. A „maradj otthon”-lében mit csinálsz, milyen gondolatok foglalkoztatnak?

– Ha verselményekre vágytak a 20. század költői, megkapták bőségesen. S lehet, ennek a világjárványnak is nyoma marad következményei által. De én koromnál fogva nem számíthatok arra, hogy költészetemhez hasznos anyagot találjak benne. Ami kikívánkozott belőlem, csak egy vers, első ijedtségem termése. Különben csináltam, amit épp kellett. Megszerkesztettem újabb verseskönyvemet. Mint régi szabadúszó, húsz éve nyugdíjas itthon dolgozó, nem saját elzárt-ságomat viseltem nehezen, hanem a család, a barátok, a társasági élet hiányát. És újraolvastam Dosztojevszkij *Ördögök* című regényét, melyben sok mai arcra ismertem. A százötven év alatt ért annyi katasztrófa bennünket, hogy megtisztulva értékelhettük szellemi, erkölcsi hasznát is, és most is reménykedünk, hogy nemesen kerüljünk ki belőle.

Megrögzött gyanakvó lettem életem során, most is kétségeim vannak abban, amit szeretnénk, nem vagyok biztos az emberiség megváltozásában, a megrendülés magunkra döböntő hatásában. Már tapasztaltuk, mennyi idő alatt változhat meg a rendszer, a gazdaság, s mennyire nehezen változik az ember tulajdonságainak lényege. Most még ijedten fogadkozik, aztán visszatér megszokott világába, Dosztojevszkijtől a szappanoperához, a húsvéti evangélistáktól a hollywoodi Krisztusig. A karanténban még a rímek örömét próbálgatja, de már művészi teljesítménynek szeretné elfogadtatni játszadozását. Szórakoztatni, foglalkoztatni akart a Rádió és az Írószövetség versíró pályázata, a remény megjelenítésével a félelem és csüggedés közepette. 5080 pályamű érkezett. Gondolom, rengeteg érzelmesség, jóra való szándék kapott szárnyakat. Az ötlet még azzal is kecsegtet, hogy a költészet divattá lehet. Visszanyeri megkopott fényét a dilettantizmus segítségével, valami pillanatnyi örökkévalóság mámorában.

– Ez lehet az irodalom egyik esélye... Aktívan részt veszel az irodalmi életben, figyelemmel kíséred, és ha tudsz, ellátogatsz az estekre (márciusban az Opus budapesti bemutakozására is). A szemed láttára vált a költészet „elhanyagolt”, felhígult műnemmé és a közéleti versek, esszék manapság kevésbé vannak hatással az emberekre, a politikára. A költők szavára kevesen hallgatnak. Mi ma a költő felelőssége, hogyan látod irodalmunk helyzetét?

– Furcsának tartom a vers haszonelvű alkalmazását, a művészi teljesítmény semmibe vételét. Ugyanakkor az alkotó tekintély fölszámolását tapasztalom magamon is. Nem a költő az elismert, híres, akit sztárolnak, bár az igazi, ismert

művészeket a műfaj hagyományos elfogadottsága miatt igénybe veszik a protokollban, ameddig megéri, interjúra hívják, de a tiszteletet fölvaltotta a politikai haszonelv és csoportérdek, ami nem éppen a tiszteleten alapul. Az utolsó nagy tekintélyű költő Nagy László volt. Tele a magyar irodalom utóbbi hatvan-hetven éve áldozatokkal, megszületetlen, méltatlanul rossz, sőt nevetséges művekkel. És nemcsak a politikai elkötelezettség van tele tévutakkal, minden tévútra sodor, ami együtt jár az önálló alkotó személyiség föladásával. Mint ahogy megosztott az ország, kettéhasadt az irodalma is. Ami itt érték, másfelől értéktelen, gyakorlatilag nincs is, vagy annyira van, amennyire a tömegkommunikáció akarja.

1992 óta elfelejtett Kossuth-díjas vagyok, bár a Nemzet Művésze lettem, amiről a nemzet nem is tud. Száz taxis közül egy ismerte a nevemet, mikor rájuk szorultam fájós lábam, az isiászsom miatt. De nem rólam van szó, hanem az irodalom rangjáról. Oka pedig minden művészi érték kiszorítása az aktuális, gyors haszon ellenében. A helyzet mégis paradox, hallható a rádióból, tévéből, biztosítva van helye a műsorban, az interneten kedvenc verseiket küldözgetik egymásnak a rajongók, talán nem kevés követőjük is akad. Az aktivitás nem pótolja a színvonalat, de az ízlésről nagyon árulkodik. Tapasztaltam, hogy milyen makacsul befolyásolja még a profikat is az érzelgősség, az interneten található verseim közé csempészett giccset zenésíti meg a jó hírű együttes, s azzal köszönt születésnapomon. Nagy László is így járt, de már egy könyvben örökítve a giccs, amit nem ő írt a feleségéhez. Mintha efféle tiszteletlenség természetes lenne már. Míg ezt a másik oldalról gondolom, addig az író felelősségéről kellene beszélnem, aki elfordult az olvasótól, még inkább a teoretikus főbűnösről, a kritikusról, aki elfordította a művészt valami életidegen irányban. Megfosztva a költőt költői mivoltától, személyiségétől, érzelmeitől, szuverén helyzetétől, a korrektséget vagy annak látszatát erőltetve az avantgárd utódaira, mint valaha a szocreált a nyugatosokra vagy a népiekre, eltávolítva tárgyától a kívülállóság iróniájával is, mint a palimpszeszt áttűnése befolyásoltatva idegen, vendégszövegekkel.

– *Szigorú családban nőttél fel, legszigorúbb apád volt, és a közösség elvárásai is korlátokat szabtak. Te például miben maradtál szigorú és dacos, mihez ragaszkodtál? Említetted, hogy gyanakvó lettél. Mi tett azzá?*

– Gyanakvó természetem oka számomra könnyen megfejtethető a beteljesületlen ígéretek sorából. Most csak a politikai ígéreteket említeném, melyek már gyermekkoromban csalódást okoztak. Onnan kezdődik, amikor földműves szüleimet az osztályidegenség bélyegével büntették. Én pedig az úttörőmozgalom lelkes őrsvezetője lettem. A szívgárdistából, aki cserkész szerettem volna lenni, a fővárosban, mint a falubeli pesti gyerek Hoffmann (Hofi) Géza. De úttörő lettem otthon, ugyanakkor, mikor rendszeresen ministráltam a templomban. A Parasztpárt plakátjait ragasztottam valószínűtlen felületekre, ígervén 1947-ben egy mázsa búza áráért egy pár csizmát, Sztálin születésnapjára szavaltattak velem 1949-ben, s lestem a házunk előtt a rendőrt, mikor éppen feketén vágták a hízőn-

kat a tyúkólban 1951-ben. Az ígéretek csapdájából a családot ért megaláztatások szégyene váltott ki, mikor egy szovjet vers helyett Petőfivel mondtam, „a népnek nincs joga”! Előbb még csak a szüleimhez akartam hűséges lenni, aztán megtudtam, ha szüleimhez, akkor a néphez is ragaszkodom. Első verseskötetem (1965) ennek jegyében született, szüleimben az egész parasztság kifejezhető éppen az osztály fölszámolása idején, öreg szülők, városba menekülő lakosság, az egész falusi kultúra fölszámolása, elsorvadása az elfogyó lakosságban. *Szabad-e énekelni*, tűztem a könyv címének talányos kétértelműséggel, hogy szabad-e karácsony este kántálni? Szabad-e énekelni, amikor nincs itt az ideje, nincsen hangulat hozzá, inkább sírni volna jó. De a harmadik jelentést szóba sem hozhattam akkor, hagynak-e szabadon énekelni abban a rendszerben?

– *Milyen érzések, emlékek kavarnak benned, amikor vissza-visszatérsz az iszkázi szülőházba, múltadba?*

– A régi teljes családra sokat gondolok mostanában, amikor már csak én, a legfiatalabb testvér maradtam élve. Tavaly nyáron a szülőházban, a Nagy László-emlékházban kaptunk helyet feleségemmel a Nagy László-emléknap előtti éjszaka. Egy szemhunyást sem aludtam, eszembe jutott az elveszett család, a munka megszépült emléke, a kapálás, kaszálás, aratás, melyben a kínlásaim árán megdicsőültem. S megnyugtató a szeretet emléke, s a kitartó hűség békesége, ami mindig megvédett a szégyentől, mert ha tévedtem is tudatlanságból, ahogy gyerekfejjel hittem a kommunisták ígéreteinek, mint egy Ságvári Endre zászlós úttörőcsapat vezetője, a családi tapasztalatok visszatartottak. Nem hiszem annak a rendszernek, amelyik abból a szovjet világból terpeszkedett ránk, amelyik a háborúban elhajtotta a marháinkat, a lovakat, még a konyhakredencet is kifosztotta az utolsó bögréig. Ugyanezt tette, most már magyar szereplőkkel, a Rákosi-rendszer, s alig kerültem el halálos lövését ötvenhatban. Ez a harmadik megrendülés lett e végleges szakítás, mert véglegesen kialudt az a remény, hogy hátha még megtisztul, ami elmocskosodott.

– *A Hetek elnevezést Kabdebó Lóránték adták a hatvanas években indult költőknek. Mí tartotta össze ezt a költői csoportot, mi jellemezte verseidet?*

– Engem nagyon fiatalon, gyerekként, kamaszként értek azok a csalódások, melyek az aktív nemzedékek pályáját kettétörték, rám úgy hatott inkább, mint a gyermekbetegség, ellenállóvá tett. S ez különböztet meg bennünket, a Hetek költőit az idősebbektől. Pedig minket is az a kultúrpolitika hozott össze valamilyen képpen. Nem lógtunk ki a struktúrából, de aztán hamar csalódást okoztunk azoknak, akiknek szándéka szerint a szocializmust népi költészetünkkel támogatjuk. Indulásunk egybeesett a kolhozosítással. Szüleim gazdasága szó szerint romba dőlt. Először a pajta, az ólak, az istálló, a szín, ahogy az utolsó állatnak már csak a tyúkok maradtak. Aztán egyedül maradt az anyám, majd ő is a lányához költözött a városba. Innen ered költészetem népi jellege, az eredet által meghatározott tár-

gya. Az első verseim, első kötetem idején az ifjúság és a szerelem mellett annak a kifejezését tartottam a legfontosabbnak.

– *Lírásban benépesülnek a kiürült terek, megelevenednek az emlékek, rácsodálkozhatunk a teremtés misztériumára, sugárzik belőlük a természet tisztelete, szeretete, meghallani a csendet is. Egyszer azt mondtad, sose akartál prózát írni, de ezáltal lehettél szabadúszó a hetvenes években. Aztán nagy hangsúly tevődött a szociográfiára, ezekben javarészt a családról, Iszákzról, származásodról írsz (könyvtáros múltad segíthette a munkát, a kutatást). Hogyan változtak a témáid és találtad meg saját hangodat?*

– „A versek tárgyát az élet úgyis megadja majd, ha bírom csodálkozással és indulattal” – írtam első kötetemhez. És most, nyolcvanadik évemen túl, ez a lazának tetsző program bevált. Az életemet, személyiségemet, érzéseimet és vágyaimat, következtetéseimet írtam meg, s hogy megírhasam, ahhoz rácsodálkozás és szellemi energia szükségeltetett. A *Rézerdő* (1968) kötet váltott ki lokális helyzetből a szubjektivitás, az általános emberi felé. A *Harangszó a tengerészért* (1966) drámája, mint magánéleti fordulat, költészetem meghatározója lett. Amit hazulról hoztam, a költői tárgyból költői eszközzé változott, mondanivalómat segítette a természet, melyet másképp élhettem át a faluvégen, szinte a mezőben, de a népismeretben is gazdagnak érezhettem magamat, melyre szociográfiáimat (*A madár visszajár*, 1973; *Dani uraságnak*, 1984; *Utolsó terelés az őszi legelőn*, 1989) alapoztam. Két szépprózai munkám (*Rókacsárda*, 1993; *Árokból jön a törpe*; 1997) témája is onnan való.

– *Nagy László a naplójában mindig megemlíti, ha egy-egy új írást megmutattál neki és ő is vizsgolt. Milyen bírálód volt és mit tanultál tőle?*

– Nagy László a bátyám. Csak találgatni lehet, családunkból hogy válhattunk mindketten költővé. Én azt gondolom, a bátyám művészi törekvése kellett az én gyerekkori elhatározásomhoz. Ő akkor képzőművészeti főiskolás volt, melyben őt még utánozni sem voltam képes, de megszerettette József Attilát és Sinka Istvánt, s az akkoriban elérhető magyar költészet, Petőfi, Arany, Berzsenyi, Ady hatása alatt megírtam első versemet a hőésről kilencévesen. Laci komolyan vehette, ha tanítani kezdett, a leíró vers irányába terelt, a konkrétságra tanított. Ez a kapcsolat, bár egy idő után már csak az új termés megmutatásig terjedt, komoly műhelymunkává fejlődött, formai és nyelvi szempontból segített, anélkül, hogy a tartalmába beleszólt volna. Mikor a naplót írta, az utolsó években, dicsérve említi verseimet, általában egyetlen szóval, hogy szép, amihez az ő értelmezésében nem kell magyarázat, mert az elismerést jelenti, ahogy József Attila-i mérce volt folyóiratunk címe is: *Szép Szó*. Egyetlen közös megjelenésünkre is azt írta: „Szépek leszünk.” A *Kortárs* 1975. májusi számában bemutattuk falunkat, Iszákzt, ő a *Jönnek a harangok értem* versét adta, én egy szociográfiai áttekintést írtam a lapba. András unokaöcsém jellemző fotókat készített. Rendszeresen találkoztunk az ÉS-

ben* vagy a szerkesztőséghez közeli Nimródban. Telefonunk híján utcáról hívtam, s olvastam neki friss verseimet.

– *Hogyan élted meg a népi-urbánus ellentétet mellette? Ennek kapcsán tette fel magának a kérdést 1977 tavaszán egy bejegyzésében: „Mit gondolhat a drága öcsikém rólam?”*

– Magyarázatra szorul a naplóban található egyik meghökkentő telefonálásom, mely szerint utálok a népi-nemzeti vonalat a költészetben, s azokat, akik őt zászlajukra tűzik. Akkoriban olvastam nevemet az egyik tanulmányban, mint az új népies irányzat költőjét, ami akkor idejétmúlt hangulatú kategória volt, s már nem is a költészetet, hanem a szerző korlátoltságát jelentette; úgy látszik, származásom bélyege letörölhetetlen még avantgárd nyelvi kísérleteim ellenére is. Én baráti érzéssel voltam azokhoz, akik őt „zászlójukra tűzték”, ugyanakkor féltettem a politikától kiszolgáltatottsága miatt, nem volt politikus alkat, csak irodalmi tekintély, akit porig alázott a „szakma”, az országgyűlés egészségügyi bizottsága a Béres-ügyben, melynek zászlajává emelkedett, s az lett több országos ügyben is. Kisajátították a vállalásai, s közénk tolakodtak rajongói.

– *„Az úgynevezett urbánusok felől provinciálisnak, a marxista kritika felől retrográdnak tarthattak. A második kötet, a Rézerdő már igazi 'urbánus' könyv” – fogalmazol egy helyütt. Nem is lett belőled baloldali népi író, de volt idő, amikor azon zúgolódtál, hogy van, aki a népi írókhoz sorol. Kik számítanak meghatározó kortársaidnak, barátaidnak és mi fogott össze benneteket?*

– Bántott a besorolás, mert én soha nem tettem esztétikai különbséget népies és urbánus között. Érzelmileg sem, hiszen Pilinszky asztaltársaságához tartoztam a Nácisz presszóban, ugyanott és az Építész Pincében Kondor Bélához is, aki egyetemes művész volt, s közel kerültem az „avantgárd papájához”, Erdély Miklóshoz anélkül, hogy valamit is elvárt volna, míg tanultam a tiltott modernnek találékonyaságából, s ahogy a világművészet áramlatait figyelték. Egyetemista barátság fűzött Orbán Ottó és Tandori Dezső, Tóth Éva, Székely Magda személyéhez és költészetéhez. Így voltam a Hetek csoport tagja Buda Ferencsel, Bella Istvánval, Kalász Lászlóval, Raffai Saroltával, Ratkó Józseffel és Serfőző Simonnal. És nem az lett a kérdés, hogy miért találtak ki bennünket, hanem az, hogy ötven éve együtt maradtunk, ha csak hárman is ma már. Mindennapi barátkozókedvünket, szeretetünket egy harmadik csapattal éltük meg nap mint nap, mint egy családban. Lázár Ervinnel, Marsall Lászlóval, Bella Istvánval, Simonffy Andrással, Tóth Bálinttal, Döbrentei Kornéllal rendszeresen találkoztunk a Hungária kávéházban, a Rádió közeli borozókban, lakásainkon. Írásainkat megmutattuk egymásnak, hallgattunk az érdek nélküli kritikára. Próbáltuk ifjúságunkat megélni az unalmas közéleti szűrkeségben. Így voltunk mi ellenzékiek.

* Az Élet és Irodalom című hetilap ismert rövidítése. *A szerk.*

– Fontos, vissza-visszatérő állomásod a gyerekirodalom is, és még számos más műfajt kipróbálhattál, aminek valami köze volt az irodalomhoz, hiszen közel állnak hozzád a társművészetek.

– Schéner Mihály festővel gyerekverseskönyvet készítettünk a máriaremetei szomszédság jegyében, szintén szomszédként barátkoztunk Huszárík Zoltánnal Zuglóban. Így kerültem közel hozzá és filmjeihez, s a filmesek világához. És a kortársi zenéhez, Vujicsics Tihamérhoz, Dávid Gyulához, Sári Lászlóhoz, az építészekhez, Makovecz Imréhez. Már akkor egy virtuális művészeti akadémia tagja lehettem, ami később valójában is életem létélménye lett.

– *A kötött munkát és a szerkesztőségi életet jól ismered, ám régóta szabadúszó író vagy és némely más, nyolcvanon felüli pályatársaddal ellentétben rendszeresen publikálsz. Mi hajt, mi ösztönöz az alkotásra?*

– Szabadúszás és kötött munkaidő feszültségében múltak el aktív évtizedeim a munkakönyvem bejegyzései szerint. Úgy, ahogy azt a hivatal nézi. Mert aktív vagyok még nyolcvanon túl is, bár hivatalosan nyugdíjas. Akkor még, 1990 előtt az irodalomból meg tudtam élni. Munkahelyeket azért változtattam, és hagytam el, hogy időm legyen az írásra. Ugyanakkor sok tapasztalattal gazdagított első, egy évig tartó munkám az építőipari vállalatok könyvtárainak vezetőjeként, megismertem a külvárost és a munkásszállók népét, akik menekültek a kolhozosított faluból, nem a biztonságosabb jövőbe, hanem a megélhetés miatt. Munkahelyem egy használaton kívüli portásfülke volt Kóbányán. Civilizáltabb körülményeket érdemeltem a tanári, könyvtárosi diplomához, s meg is találtam azt a csendes helyet a Népművelési Intézetben, pedig az íráshoz benyomások, izgalmak, nagyobb mozgás szükségeltetne, hát elmentem egy szakszervezeti folyóirathoz. A kötetlenebb munkaidőben a káderek világát kellett elviselnem nem kevés tanulság árán. Én hagytam ott a szerkesztőséget [*Munka*], de valójában kirúgattam magam. Akkor próbálkoztam a teljes függetlenséggel, melyben több irodalmi műfajban alkalmasnak találtattam, szociográfiát vállaltam, műfordítónak képeztem magam, rádióműsorokat szerkesztettem, ebből a nehéz, de mégis elégedett időszakból Juhász Ferenc alkalmazott az Új Írásnál, a Magyar Nemzet írásra kötött szerződést velem a rendszerváltozásig, majd két széprózai munkám filléres honoráriumán okulva, a megélhetés kényszeréből maguk közé ültettek a Hitel munkatársai, ahol öt Kossuth-díjas ülte körül az asztalt, közülünk én maradtam képviselni a múltat az impresszumban mint főmunkatárs. Valamelyest dicsekszem, most mégis inkább a teljesítményt magyarázom azzal a könyvespolcnyi kötettel, amit csak így írhattam volna meg, azzal a bátorsággal, szerencsével és hitvesi segítséggel.

– *Miért a vers a legjobb kifejezőeszközöd? Melyik művedet emelnéd ki, amelyik sorsfordító pontnak számít pályádon, amikor az írói hangod is megváltozott?*

– Én mindent úgy fogtam föl, hogy használ-e hivatásomnak, az irodalomnak. Ám ez annál ösztönösebb volt, a tudatom mélyén irányított, mint a szerelem. S ha jól odafigyeltem, rajtakaptam magam, mindent úgy élek át, mint ami majd

irodalommá, főleg verssé változik. Elsősorban közvetlen, személyes élményem, első házasságom fölbomlása volt az ára a *Harangszó a tengerészért* ötszáz soros verssemnek, monológrendszernek. Amit elvesztettem, azzal megváltottam a költészetemet. Attól kezdve másféle verset, szabad és bátor költeményeket írtam poétikailag is. Mozgásom is szabadabb lett.

– *Mit kaptál a szabadabb utazásoktól, hogyan ismerkedtél meg a határon túli irodalommal?*

– Most csak a külföldi utazásaimat említem. József Attila-díjamból három hetet töltöttünk feleségemmel Párizsban, számára is, mint textiles iparművésznek nagyszerű tapasztalatszerzési lehetőség volt. Aztán Prága, Róma, Bécs. Kétszer voltam hónapokig ösztöndíjas Szkopjében, így állt össze bennem a Balkán és Nyugat-Európa. Először magyarságomban alázva jártam meg Erdélyt, hogy többet abban a rendszerben az utazás ne is jusson eszembe, de valamivel jobb időben visszavettem magamnak emberi kincseit Lászlóffy Aladárt, Hervay Gizellát, Kányádi Sándort, Panek Zoltánt, Csiki Lászlót, ugyanígy jártam a Felvidékkel is mikor Losoncon magyarul kértem a sört, mikor még Zs. Nagy Lajost, Tőzsér Árpádot, Cselényi Lászlót, Gál Sándort, Keszeli Ferencet, Mács Józsefet nem ismertem.

– *Ha végigtekintesz az életműveden, milyen utat, ívet jártál be?*

– Írói pályám hatvan éve, úgy érzem, egyenesnek, ha nem is simának mondható. Bár a műfajok bővülése mintha a megélhetés kényszere szerint alakult volna, lassan az is életformává változott. Mikor elindultam 1970-ben Tolna megyébe a szociográfia kalandját elkezdni. Míg a nehéz, földszagú valósággal foglalkoztam a prózámban, verseimben visszahúzódtam a tiszta költészet határai közé, melyet a kritika érthetetlen képi zagyvaságnak is tarthatott. Ma már ez nem lenne kérdés, de én az utazásból végül is hazatértem. Leginkább akkor, amikor esszéimet írtam Balassiról, Csokonairól, Adyról a *Fénylő Parnasszus* (2008) című kötetembe. Hetvenévesen megújultam, s azóta is élvezem a termékeny munka áldását, négy verseskötényt írtam azóta, a tizenkét év alatt.

– *A megélt valóság, a szerelem ma is központi motívumod. Milyen téma foglalkoztat most?*

– A személyiség, a magánélet alakulása mellőzhetetlen egy életmű megértésében, megítélésében. Mikor a szerelem kapja szárnyaira a költőt, mikor a családi szeretet melegíti emberivé az írást, vagyis a legfontosabb lép elő a költői mondanivalóban. Erről szól a *Kései hálaének* című mostani versem a nőkhöz. A szülők, a testvérek, a család még mindig meghlet, mert meg kell írnom a hiányukat, s hogy nélkülük mennyire egyedül maradtam. Nem azért vagyok költő, hogy nyelvi játékokkal szórakozzam.

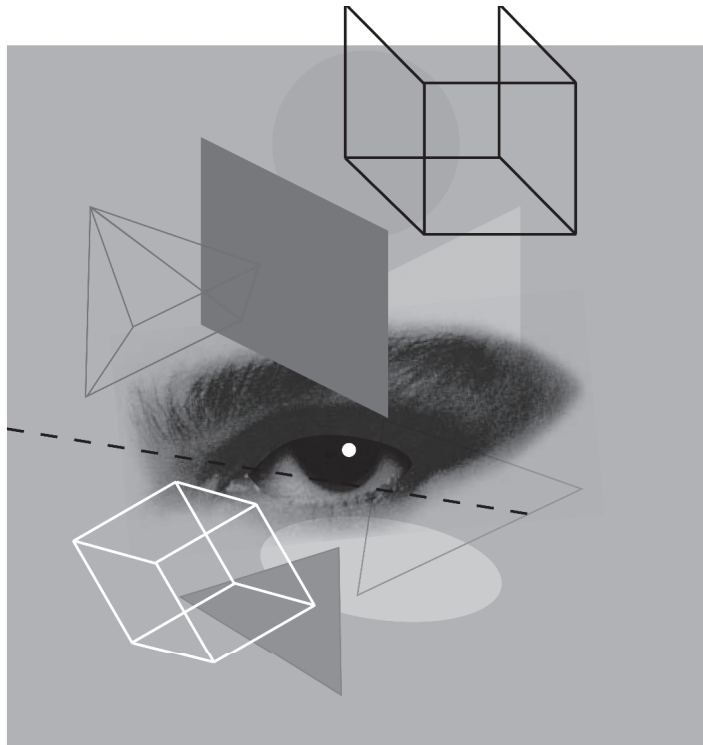
– *Még áll Iszkázon az a megcsavarodott, ámde egyenes törzsű körtefa, melyhez Nagy László hasonlította életét. Neked is van fád valahol?*

– A százéves körtefa, még annál is több, egyidős a 112 éves házzal. Bátyám vadkörtejével együtt emlékeztet a múltra, mint titokzatos lény, életünk tanúja és szimbóluma. Ragaszkodásomat befolyásolja, megköti erős gyökérzetével. Így

választok azóta fát magamnak lakásaim közelében: egy gesztenyefa lombjában képzeltem a családot a Keleti Károly utcában, benne éltünk, míg le nem hullott a lombja. Volt Máriaremetén egy almafa a kerti pad fölött; Zuglóban egy erkélyre hajló nyárfa; itt, Budán, a választott fám, szemben a műegyetem kertjében, most virágzik, mintha iszkázi akácunk üzenne illatával.

– *Bátyád szállóigévé lett mondatában üzeni az emberiségnek, „ha lesz még emberi arcuk, csókoltatom őket”. Hadd tegyem fel Kormos István kérdését az öccsnek: „Mit üzensz az utókornak?”*

– *Bátyám elhíresült mondását nem akarom folytatni, az én véleményemhez változtatni, iránya mentén sem gondolok a jövőre. Maradjon az csak egyedüli szépségében csorbíthatatlanul.*

Az olvasás gyönyöre

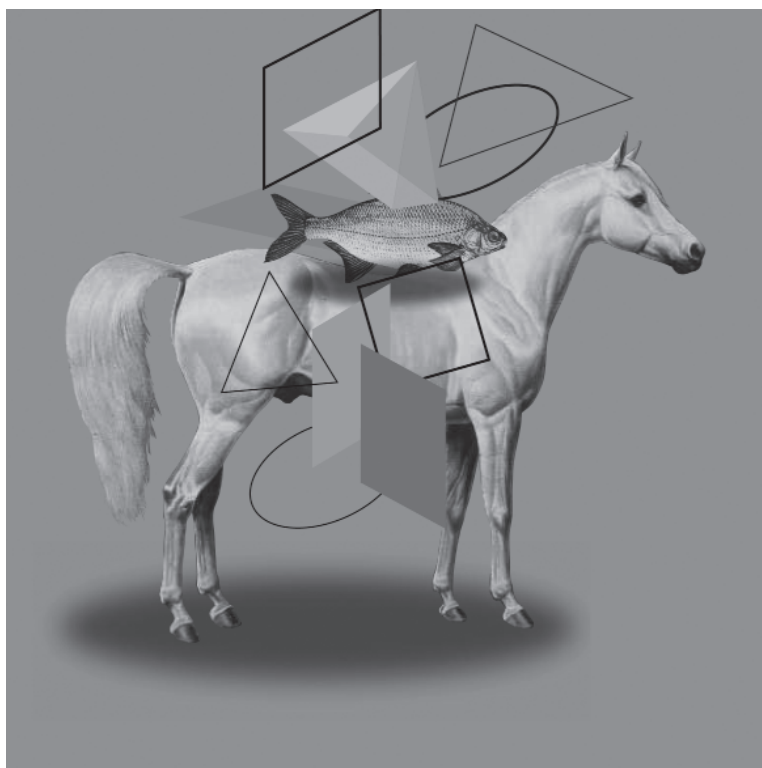
Ezerkilencszázötvenötben, négyévesen megtanultam nyomtatott nagybetűkkel olvasni, és attól kezdve mindennél nagyobb gyönyörűség volt anyámmal lassan végigsétálni a főtéren, miközben a cégtáblákon sorra megnyílt nekem egy-egy jelentés: vasudvar, gyógyszertár, élelmiszer, és így tovább, ezekbe a szavakba ugyanúgy be lehetett menni, mint alattuk a haranggal vagy csengővel ellátott ajtón az üzletbe, és valóban ki-be járkáltam egy ismeretlen világban, a betűk finoman szőtt hálóját felemelve, de ahol laktunk, az emeletes bérház halványzöld falán, pontosan a pincelejárattal fölött is volt egy nagybetűs felirat, itt-ott már kissé kopottan: óvóhely, újra meg újra elolvastam, boldogan, hogy értem az üzenetet, sőt, most már végre a világot is meg fogom érteni, igen, óvóhely, ha nagy ritkán lementünk a pincébe, almaillat-fátyol lengett előttünk, és néhol áttört rajta a savanyított káposzta szaga, akár az asszonyok csipkés blúzán, hónalj körül az izzadság, azóta is almaillatot vagy káposztaszagot érzek, ha valahol óvóhelyről olvasok, és mielőtt elszégyellném magam, megmagyarázhatatlan öröm fut át rajtam, hogy be tudok lépni abba a hűvös, félhomályos szoba, amelyet cégtáblának szánhattak, akik ott laktak előttünk, mert akkor még úgysem számított,

hogy mit jelentenek ezek a feliratok,
az volt a fontos, hogy megnyithatok
egy ajtót, és fogalmam sem volt,
hogy hány meg hány nagybetűs szóból
kell később rémülten kihátrálnom.

Könnyek

A barátom fiatalabb nálam néhány
esztendővel, de az utóbbi időben egyre
gyakrabban sírja el magát, ha valahol
beszédet kell mondania egy ünnepségen,
és emiatt nem is szívesen vállal ilyesmit,
együtt dolgoztunk hosszú időn át,
fegyelme és figyelme, elkötelezettsége,
kivételes teherbírása sokat számított
nehéz pillanatokban, és hát voltak
ilyenek bőven az életünkben, megtörtént
egyébként régebb is, hogy láthatóan
érezékenyült, amikor a mögöttünk hagyott
éveket felidéztek, de mostanában már
kicsordulnak a könnyei, mondta is nekem
a múltkor, hogy mind nehezebben sikerül
sírás nélkül befejeznie egy beszédet,
hát inkább kerüli az ilyen alkalmakat,
próbáltam megnyugtani, hogy ez végül is
természetes, nincsen mit szégyellni rajta,
de az az igazság, hogy én nem sírtam
kisgyerekkorom óta, apám vagy anyám
halálakor is csak a torkomban, csak befelé
folyt el néhány könnycsepp, és leginkább
még egy-egy film érzékenyebb jeleneteinél
veszem észre, hogy talán nem kellene
megszólalnom, mert elcsuklik a hangom,
pedig pontosan tudom, amire ráment

az életünk, attól nem kellene sajnálni
a sírást, csakhogy most már nem fogok
megváltozni, nem vagyok rá képes,
rezzenéstelen arccal nézek vissza,
miközben újra meg újra elsírja magát
a barátom, azt hiszem, tulajdonképpen
ez az igazi férfiaság, őszintén beismerni,
hogy érzel valamit mégis, ha arra gondolsz,
mennyi mindent feláldoztatok azért,
ami lassan-lassan feledésbe merül,
legfeljebb nektek számít még valamit,
alig várom, hogy csorduljon ki a könnye
helyettem is, száraz a szemem, megyek
hazafelé, csorog végig az eső az arcomon,
mit tehetnék, idegen könnyekkel ékeskedem.

Legény – kalapban

Utazás Duba Gyulával

Ez év június 8-án ünnepli Duba Gyula, a szlovákiai magyar irodalom kiemelkedő, életművével a kortárs magyar irodalom egészében is számottevő helyet elfoglaló, József Attila-díjas alkotója kilencvenedik születésnapját. A Magyar Művészeti Akadémia megbízásából a Dunatáj Alapítvány 2017-ben *Legény – kalapban* címmel portréfilmet készített róla (Balog Gábor rendező-operatőr és Tóth László irodalmi szakértő közreműködésével). A film az író pozsonyi lakásában készített felvételek mellett szülőfalujába, Hontfüzesgyarmatra vezető vonatútja közbeni gondolatait örökíti meg. Alább e filmbeli gondolatai egyikének-másikának szerkesztett, az író által javított és jóváhagyott formában történő közlésével köszöntjük őt születésnapján. *A szerk.*

„Janáček zongoraművét, a Benőtt ösvényeken címűt hallgatom. A finom, már-már fáradtnak tűnő zongoraszó valóban olyan, mintha az ember rég elfeledett, benőtt és sehová nem vezető utacskán bolyongana. Az emlékezés rejtélyes ösvényein. Egyre szívesebben emlékezem. Nem a múlt felértékelődése ez számomra, hanem önmagam újrafelfedezése. A gazdagodó önismeret. Minden, ami volt és elmúlt, valahol megmarad bennünk. Borzasztó lehetne, ha mindenre emlékeznénk, de még rettenetesebb, ha semmire sem emlékeznénk.”

– Az emlékek mi magunk vagyunk. Különösen fontos ez nálunk, kisebbségi helyzetben, mert tulajdonképpen a nyelvről van szó. Az anyanyelvről. Meg a szülőföldről. És rádöbbenünk, hogy a magyar nyelv mennyire gazdag értelmezésben, árnyalatokban. Nem csak fogalmakban – árnyalatokban is... Vegyük például ezt a szót: anyanyelv. Az anyanyelvvvel nemcsak azt mondjuk, hogy az édesanyánk nyelve, hanem azt is, hogy a nyelv maga is anya, maga is szül bennünket valamilyen módon. Megszült minket az anyanyelv. Ahogy az első totyogó lépésekkel kimentünk az udvarra, és megláttuk ott az első fát, a patakot és a többit, akkor ezek mind-mind az anyanyelv révén épültek belénk. Ezért mondhatjuk azt, hogy az anyanyelv és az emlékeink mi magunk vagyunk. Így ha azt mondjuk, hogy szülőföld, szintén ez a helyzet, azaz nem csak arról beszélünk, hogy azon a helyen születünk, hogy ahhoz a helyhez tartozunk valamiképpen, hanem azt is, hogy a szülőföldnek köszönhetően is vagyunk. Mert az a táj, az ottani emberek közötti viszonyok, annak kultúrája, levegője mind-mind megmaradt bennünk valahol a

mélyben. És amikor az ember elér a nyolcvanon túlra, egyszerre csak rádöbben, hogy minden, amit a világról tud, és minden, amit esetleg íróként alkotott, az mind ebből a kettőből következik: az anyanyelvből és a szülőföldből.

*

– Itt van például a fény. A fénynek szinte misztikus jelentése volt abban a régmúlt világban. Bizonyára azért, mert a falut, az esti, illetve az éjszakai falut a sötétség jellemezte. Ott az ablakok csak apró, hunyorgó szemek voltak, melyek az utcát bámulták, ám azt teljes sötétség borította egészen reggelig. És ez szerintem valahogy megint csak több mint egyszerű ténymegállapítás: a sötétség és a fény váltakozása valahogy meghatározta a hangulatát, az értelmét és a *minőségét* is annak a régi, letűnt faluvilágnak.

*

– Magam úgy emlékszem vissza a régi karácsonyokra, hogy mi minden alkalommal elmentünk az éjféli misére a katolikusokhoz. De itt is az egésznek a hangulata a lényeges... Egyébként érdekes, és szinte megfejtethetlen, hogy abban az időben, karácsonykor, karácsony estéjén mindig esett a hó. Hogy ez hogy történt, nem tudom, lehet, hogy az égiek rendezték így, de én úgy emlékszem rá, hogy minden karácsony estéjén esett a hó... szép finom, fehér pelyhekben hullott lassan, sejtelmesen, mi pedig mentünk a sötét utcán, egymás lábnyomába lépkedve, mert azok azért látszottak. Az éjféli miséről kijöve pedig látni lehetett a közelben a temetődomb keresztfáit, és mi, csizmás, kalapos, siheder legények nézegettük a lányokat, hogy ki merre megy, és melyikükhöz szegődhetnénk. Nem tudom, talán érdemes lenne e kalapos legénykéek egyikéről beszélnem, aki én voltam. Van róla egy fényképem is... Mit mondjak, a behavazott hómezőn... a pajtákon túl, nem messze a falutól, a nagy szürkeség, mert már nem is fehérség, inkább a szürkeség kellős közepén áll egy csizmás, kalapos, nyakkendős, és ne tagadjuk meg tőle a jelzőket: délceg, elegáns parasztleány. Aki én vagyok. És ez a parasztleány úgy áll ott, mintha a semmi közepén állna. Nincs körülötte semmi, nem látni fát, nem látni semmit, csak a nagy szürkeséget, még az ég sem válik el a földtől, még az is beleolvad a földbe, minden világosszürke és fehér. Az a probléma, hogy ön-életrajzi regényeim harmadik darabjaként ennek a parasztleánynek a történetét kellene megírnom, a közvetlenül háború utáni, tehát 1945-től mondjuk 1950-ig terjedő korszakot, amely viszont – s ezt nem kell külön elmagyaráznom, miért – rettenetesen bonyolult, drámai, tragikus és megfejtethetlen időszak volt. Megfejtethetlen, emellett azonban érdekes és abszurd módon szép is. Mert ez a parasztleány, bár abban az infernóban élte a maga fiatal életét, ez a fiatal élet nem volt érzések híján, nem volt emberi vonatkozások nélküli, hanem a maga módján

s a maga korának megfelelően szép és tartalmas volt, olyan, mint amilyen egy legény élete kell, hogy legyen. Meglátjuk, sikerül-e megjelenítenem...

E régi dolgok kapcsán egyébként, amikor így fölmerül bennem ez-az, hazafelé tartva, kitekintve a vonat ablakán, furcsa érzés fog el, hogy hát most valóban hazamegyek-e, vagy egy olyan világ felé tartok, amely már csak bennem él?

*

– A patak, amely hosszában kettészeli szinte az egész Hontfüzesgyarmatot, hozzátartozik nemcsak a faluhoz, hanem az én életemhez is. Öregmamáról pedig, erről az igazi, még 19. századi paraszttasszonyról nem tudom elképzelni, legalábbis nem emlékszem rá, hogy valamikor is tétlenül ült volna. Neki mindig tennie kellett valamit, még olyankor is, amikor mindenki bent ült a házban, és bentről nézte az esőt. Ahogy az eső elállt, és az udvaron mindenütt sár, öregmama gumicsizmát húzott a lábára, vette a kapát és a sárból, a sáros patanyomokból elkezdte levezetni a vizeket, hogy elfolyjanak a trágyadomb felé. Mindez megfoghatatlan a számomra. Megfoghatatlan, mert igazából nem is volt szükség arra a munkára, azok a vizek úgylátszóan elfolytak meg felszívódtak vagy elpárologtak volna maguktól is, de öregmamának azonnal meg kellett oldania a problémát.

*

– Abban a régi világban a bor, a borivás amolyan természetes legénydolog volt, más kérdés, hogy ki tudott vigyázni magára, és ki nem. Ha pedig nem vigyázott, amikor reggel fölébredt, mondanom sem kell, semmi kedve nem volt kikelnie az ágyból, s persze, ilyenkor nekem sem... Mire apám így korholt: „Miféle ember vagy, éjszaka fiatalúr, most pedig félig halott...” És édesanyám is megjegyezte: „Apáddal ilyen soha nem történt meg. Ez vagy te, fiam. Több vagy, mint apád, és mégis kevesebb...” Ekkor, mit tehettem, mert annyi tisztesség persze volt bennem, hogy kiugrottam az ágyból, gyorsan felöltöztem, talán nem is reggeliztem, és egy „Isten áldja!”-val arcon csókolva édesapámat, mentem ki, a sötétbe, várni az autóbust...

*

– Akkoriban még volt a világban egyfajta értékrendbeli állandóság. A dolgok mindig azt jelentették, ami a lényegük volt. Az idő magában hordozta nemcsak a jelent, hanem a múltat is. És anélkül, hogy filozofálni akarnék, nyugodt szívvel állíthatom, hogy különösen a háború után, ha egy kicsit is belegondoltunk a dolgokba, s főleg mi, fiatalok, megéreztük, hogy valami gyökeres változás részei vagyunk, aminek nem tudjuk se az értelmét, se a formáját, se a jellegét, csak

azt, hogy valami bizonyosság nagyon is érzékelhető módon megrendült. Azt, hogy valamiképpen épp a lényegük veszett el a dolgoknak. Ha pedig most arra gondolok, hogy hova jutottunk már ettől a világtól, illetve hogyan hullott szét azóta mindenféle bizonyosság, akkor rá kell döbbernem, hogy hát nem is lesz olyan könnyű megírnom ennek a parasztfiúnak a legénykorát. Hisz komolyan mondom, néha attól félek írás közben, amikor a régvolt dolgokról beszélek, hogy mindaz, amit leírok, azok a helyzetek, cselekedetek, illetve az az érzésvilág mai tudattal talán már nem is értelmezhető teljesen. Mert ki is vagyok én tulajdonképpen? Az az egykori kisgyerek, aki a téli esteken a petróleumlámpa közelében ült az asztalnál és olvasott, vagy pedig az a koros – nem akarom mondani, hogy vén – író, aki most hazafelé utazik, hogy szembesüljön egykori gyermekora színhelyeivel?

*

– Jellemző a mi mostani gondolkodásunkra, életérzékelésünkre, hogy azokról a régi időkről, amikor a parasztkatonák a frontról is hazamentek elvégezni a legfontosabb nyári munkákat, úgy beszélünk, mint valami rendkívüli, csodálnivaló, szinte mitikus, megmagyarázhatatlan dologról. Azok a katonák ugyanis nem azért mentek haza, hogy csak úgy otthon legyenek, hanem mert akkori életük értelmét a munka jelentette. Hogy is mondjam, hogy érthető legyen... A munka akkoriban nem egyszerűen értékelnivaló elfoglaltságnak számított, hanem az adta annak a parasztvilágnak az egyedüli értelmét, a lényegét. És amikor a hadvezetés hazaengedte a katonát, akkor sem annak kedvében akart járni, hanem a társadalomnak egyszerűen szüksége volt a gabonára, amit a katona learatott és kicsépeelt. Ezért mondom, hogy ama hajdani parasztvilágban az jelentette az élet értelmét, hogy adott volt egy kialakult létforma, amit el kellett fogadni, amihez alkalmazkodni kellett, mert másképp nem ment. A parasztember a maga életét, létét szolgálta azzal, amit megtermelt, amit pedig ezen túl termelt, azzal a társadalmat szolgálta.

Ma viszont?

Az ember ímmel-ámmal elvégzett munkájáért munkabért kap, miközben az a lényeg számára, hogy alaposan megfizessék. Noha mindenkinek olyan felelősséggel kellene elvégeznie a munkáját, ahogy akkoriban. De ez a felelősségérzet mára már elveszett. Sőt! Ma már az olyan régi fogalmak sem tűnnek valósnak, mint az élet értelme, vagy a paraszt, aki megtermeli saját életének a feltételeit. Ami olyan szétágazó, illetve olyan széthulló valóságot eredményezett, amit ma már egyre inkább képtelenség belátni.

Modern korunknak már nincs igazából filozófiája.

Talán Sartre volt az utolsó filozófus, aki még rendszerszerűen és elméletileg megfogalmazta azt, hogyan kellene élnie az embernek, és mi az értelme annak,

hogy él. Ma viszont ez már talán senkit nem is érdekel, és eljutottunk oda, amit Nietzsche még a 19. század végén mondott, hogy az „Isten meghalt”. Ami persze nem azt jelenti, hogy az Isten halt meg, hanem a hit, márpedig a gondolkodásnak és az életről való tudni igyekvésnek valahol ez adná a lényegét. Mintha a lényeg veszett volna el. Az, hogy miért vagyunk, mi adja az emberi lényegünk, és hogy mit kezdünk magunkkal. Ezekre a kérdésekre ma már egyre ritkábban találunk választ...

Az a domboldal ott szemben, még húsz-huszonöt évvel ezelőtt is csupa szőlő volt. Ma már csupasz. Amott pedig, annak az útnak még mindig az a neve, hogy Új út. Pedig még 1939-ben vagy 1940-ben, 1941-ben építették, a visszacsatolás után, amikor a magyarok – így mondtuk akkor – bejöttek. De nekem az maradt meg belőle, hogy mi, gyerekek, állandóan az alapozásához odahordott köveket kutattuk, s ha gyémántszerűen csillogó részeket, ereket találtunk bennük, számunkra azok kincset értek, az volt számunkra a kincs, mi pedig oda jártunk kincset keresni. S ha ma már mindez megmosolyognivaló is, számomra még mindig az ilyen mesészerű valóságok tartalmazzák az emberi lényegét, amit ma már a filozófia sem tud megnevezni...

*

– Visszatekintve, bennem is a munka szükségességének s a munkabírásnak valamiféle ösztöne munkált egész életemben. Mert kétségtelenül ösztönös volt ez, nem tudatos. S ha már ennél tartunk, mindenképp kapcsolatba hozható ez az embert örökké munkára, örökké mozgásra, örök nyugtalanságra készítő paraszti ösztön a művésszel, a művészek örök teremtő nyugtalanságával. Mely minduntalan arra serkenti őket, hogy valami újat lássanak meg, újat fedezzenek fel, akárhogy is, de formát találjanak valami formátlanhoz. Olyan, hogy „Na egy kicsit dolgozzatok, azután pihengetek”, a művészek esetében nincs. Mert bennük is ugyanaz az ösztön munkál, ami a parasztembert is állandó mozgásra kényszerítette. Az pedig, hogy ez nálam az írásban öltött testet, tulajdonképpen véletlen. S amióta huszon-egynéhány éves koromban ráéreztem az írás kényszerére, ez a nyugtalanság azóta is tart bennem. Meg aztán, van egy olyan jó magyar közmondás, hogy: „Aki felvette a kolompot, az rázza.” Ha pedig az igazán írásra termett ember egyszer megjelentetett valamit, utána már kötelességének tartja, hogy folytassa.

*

– Mi már egy nagyon furcsa világban élünk, melynek – miként bár a korábbiaknak is – ugyancsak megvannak a maga erőviszonyai és törvényei, csak épp nem értünk már ezekhez. Egyszerűen nem tudjuk értelemmel átfogni ezt a bennün-

ket egyre inkább meghatározó globalitást, melynek részei vagyunk, s mellyel kapcsolatban még a legnagyobb politikusok is rádöbbenek a tehetetlenségükre. Az embernek, a modern embernek egyre inkább szembeülnie kell azzal, hogy sok mindent nem tud megoldani, annak ellenére, hogy eszközeivel már a bolygók közti tereket járja be, s már parcellázza fel a Holdat, és a Marsról úgy beszél, mint a földön túlnépesedett emberiség jövőbeni otthonáról. Na, most mondjam erre, hogy marhaság? Pedig valahol, egész mélyen, tényleg az. Ha valaki választ ad nekem erre a kérdésre, akkor én azt megsüvegelem. Azzal a régi kalappal, ami az előbb emlegetett fiatal fickóé volt valamikor. Az embert természetes önérzete valahogy arra sarkallja, hogy szeretné a dolgokat mindig kézben tartani. Egyszerűen mert szereti a biztonságot. Amikor azonban rádöbben, hogy biztonság nincs vagy nem lehetséges, akkor – mivel félni nem akar – úgy próbálja megoldani a helyzetet, hogy fölébe emelkedik a dolgoknak, azaz egyfajta művi felsőbbrendűséget teremt magának. Nevezzük ezt akár iróniának, akár öniróniának, ami azonban nem a kritika, nem a kritikus hozzáállás megfelelője. Az irónia annál egy sokkal finomabb valami, mondjuk az emberi önérzetnek az önvédelme. Mert így tudja saját magát megvédeni, illetve így tudja – paradox módon – saját magával elhitetni, hogy képes kézben tartani a dolgokat. És itt mindig vissza kell térnem a gyermekkoromhoz, mindahhoz, amit abban a régi világban megtapasztaltam, mindahhoz, ami érvényes volt, s mára – az ezek jelentette bizonyosságokkal együtt – már végleg elveszett.

*

– Az emlékekről azt hisszük, hogy teljesen megbízhatók és mindent tartalmaznak. Ez persze nem igaz. Az emlékek is megfakulnak, átformálódnak, elvesznek. Úgyhogy itt ez a probléma most... itt ez a parasztlegény, akiről az imént beszélünk, a maga valóságában, ám hol vagyok én már – életkorban is – ettől a fiatalembertől! De nemcsak életkorban, hanem mentalitásban, életérzésben, létfilozófiában, és minden egyébben. Persze, nem adtam fel, hogy egyszer megírjam, csak ki kell várnom azt a szinte csodaszerű alkalmat, hogy újból belekezdjek, mert egyszer már belekezdtem, és megírtam vagy harmincoldalnyi szöveget, de abba hagytam... Ám ha egyszer végül mégis sikerül megírnom ezt a könyvet, tulajdonképpen magam is *teremtő* leszek, mert megteremték vele valamit, ami bár volt valaha, de már rég nincs...

Néhány lépés az udvar kövein

1
az udvar kövein
járnai tanulok
felettem el-elbillennek
a magas egek
néhány felhő
tétován felém indul
és lassan elérkezik
a diófák zöld lombozatáig
nem sokkal később
az óriás-hársfa
belső csendjét és illatát
lebbenti fel
akármelyik
délután peremén
ilyenkor két lépés között
megremeg
a l á t h a t ó v é g t e l e n
és hiába igyekszem
megkapaszkodni benne
már csupán
térdem koppanását hallhatom
tovaröppen láthatatlanul
így növelve
a kudarcok sorát
bár járnai még mindig tudok
és közben évszázadok
fordulnak ki a mélyből
kutak források tocsogók
megkövült titkai
amelyek itt maradnak
megőrizni egy szikár mozdulatot
magukba rejteni

a létezés titkait
talán egy lépést
a l e g u t o l s ó t
amelyben véget ér
az emberiség
utolsó százada

2

ha így alkonyat-tájt
nincs már aki
visszaköszönjön
a csend
szakadécai felett
az üresség korma
és hullámverése hömpölyög
sötéten némán
az elfáradt értelem
olvashatatlan üzeneteivel
rakottan
meghalt kövek
nem gondolatok szállnak
és tudván tudom
hogy laktak erre
madarak is
gólyák és rigók
magasban suhanó
seregély-rajok
és fecskék
ragyogó
sötét égi villanások
két szívdobbanás között
így hát tudod
és érzed te is
hogy már i n d u l n i kéne
mert ideje érkezett
a beteljesülésnek

3

és itt vannak még
sokszoros magányba
rakottan
kihantolatlan
történelmükkel
világot-járt nagyapáink
lángzivatarokkal
csontokba-zárt
eposzok
alvó anapesztusaival
színaranyba öntve
várják a feltámadást
és az ö r ö k - m o s t
sugaras jelével tündökölnék
felettük a néma őrző
márvány-oszlopok

4

ahol együtt
a kérdező
és a megkérdezett
ott a legméltóbb válasz
a h a l l g a t á s
csendből átlépni
egy másik csendbe
ahogy a falevél
perdül őszidőben
a felragyogó
deres gyepre
haladnék tovább
kőről kőre lépve
s mintha otthon lennék
a nem-létezőben
menni s megállni
hová térjek vissza
megóvni valamit
ami fénylő s tiszta
kéretlenül adni
másként
hogyan is lehetne

élni
s megpihenni
mindörökre benne

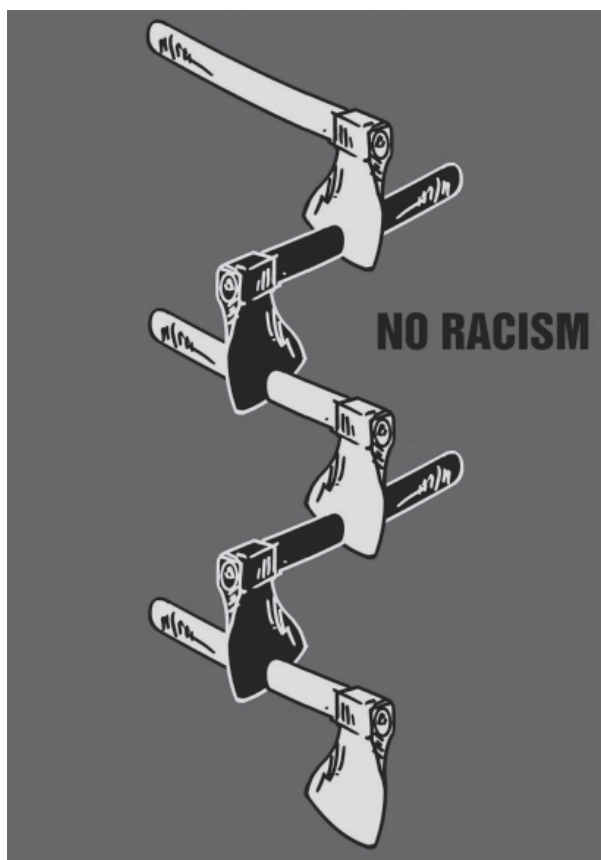
5

a hajnal szívverését
ezüst köd takarja
néma lázadását
minden ébredésnek
hogy voltam s lettem
vagy csak megmaradtam
részként az egészben
újra és újra
némán vagy kimondva
tékozló mindenség
részévé bomolva
így – így talán
merthogy minden bizonytalan
eső vagy jégverés ott kint
s talán itt bévül
amikor leomlik
a láthatár szememben
s a napkorong feketére vált

6

a síkság méreteiről
még nem adtam számot
hiszen ez teljesen
másféle valóság
ott az erdők
hajlata felett
megszűnik
a csillaghullás
s egyetlen fény-csík se jelzi
a történelem valós útjait
pedig érzékelhetők
itt már a magasságok is
bár igazi nagyságukról
mind ez idáig
nincs semmi-semmi tudásunk

s azt a virág-áradatot
se ismerjük
amely a felkelő
hold-karój mögül
idáig sodorja
a mindenség illatát
és találkozni kéne
a valóság új énekevel
akárha himnusz lenne
csendjével is jelenvaló
amelyben nem hinni kell
de tudni lényegét

Vad erdőben csilingelő villamos

Herbert Quain siratja kishúgát

Herbert Quain az írországi Longfordban született 1899-ben, és Roscommonban halt meg az ezerkilencszázhetvenes évek elején (halálának pontos dátuma nem ismert). A huszadik század legtalányosabb íróinak egyike, J. L. Borges barátja. Gyerekkorát kelet-európai (cseh és lengyel) városokban töltötte, ahol vendégtanár édesapja angol, görög és latin nyelvet oktatott. A műszaki egyetem elvégzése után Herbert Quain Lengyelországban vállalt munkát. Közben szakadatlanul írt. (Néhány hetet Nyíregyházán és Debrecenben töltött, egyik regényének színhelye ez a két város. Gyerekkorában Miskolcon is megfordult az édesapjával, de felnőtként már soha nem akarta viszontlátni ezt a várost.) Műveit ritkán fejezte be, mert befejezhetetlennek tartotta őket. Van regénye, melyet több változatban, főbb szereplőinek látószögét (változatonként!) érvényesítve írt meg. Így nyilván keveset publikált. Jegyzeteiből, töredékeiből mások – barátai, fordítói, később: gondolkodásának, stílusának kedvelői – kerekítettek műfajilag valamiképpen besorolható, tehát közölhető szöveg-entitásokat.

Gyermekkoromban éreztem magam a legkiszolgáltatottabbnak.

...Okosnak, erősnek, kissé – de: szeretetreméltóan, megbocsáthatóan – hóbor-
tosnak tartasz. Ha a tea gőzében egymásra pillantunk, húgom...

Beszélnünk már csak nagyon ritkán kell. Akkor is csupán néhány szót.

Gyerekkorunkban mindig úgy képzeltem, elég elgondolnom valamit, és az már létezik is: kicsapódik szavakba, kicsapódik a fejünkből, fölénk, közénk, valahova, és ott megmarad.

Nem vész el egyetlen gondolatunk, egyetlen elme- vagy képzeletvillanásunk sem. Ami egyszer megfordult a fejünkben, az észrevétlenül kifordul belőle, kereng valahol, mint miniatűr hópehely, és egyszer valakire rátalál, valakibe beleivódik. Hát zárhatnak börtönbe, én ott is tudok gondolkozni; s ha megölnek, ha meghalok, akkor is kereng valahol, amit én addig gondoltam – és ez félelmetesen megnyugtató volt.

Akkoriban, gyerekkorunkban volt megnyugtató.

Ma azt találom félelmetesnek, hogy egy kisgyerek milyen túlélési technikát dolgozott ki magának, hogy higgadt hidegvérűvé nevelje magát.

A józan ember tudja, hogy nem szállhat titkok nélkül a sírba; jó néhányat magával visz, jó néhány gondolata semmivé ég, annyira, hogy talán még lyukat sem hagy maga – az égés – után.

Tudom: a koponyánk zárt. De azért szép volt az a gondolat, hogy az egyszer létező gondolat mindig létezni fog – na és: még szimmetrikus is a gondolat megmaradásának törvénye, mely az én egyszemélyes, külön bejáratú törvényem volt. Közeledben, a családban, de főként melletted éreztem igazán érvényesnek.

Miután megdőlt ez a törvény, erősebbnek éreztem magam. Felnöttem.

A tea gőzén át sunyin rám pillantasz – sosem láttam senkit rajtad kívül, ilyen kedvesen sunyítani –, megpróbálsz belém látni, olykor kisebb-nagyobb mértékben sikerül is, de sosem egészen, sosem teljesen, mert – sajnos? – már zárt vagyok, pedig most már talán szeretném, ha tudnád, mennyit rettegtem, féltem érted.

Gyermekkorom visszatérő álmaiban hol apám halt meg, hol... te, kishúgom. Apám csak álmomban, ilyenkor sírtam, s ha sikerült is ébredésre sírnom magam, reggel fájtak a mellizmaim a hosszas éjszakai rázkódástól.

De te nappal is meghaltál. Képzelődtem. Akaratom ellenére – akaratom ellazulásával – képzeletemben vad, barbár keleti emberek üvöltöztek, fenyegetőztek, szétloccsantották fejedet a lépcső kövén.

Ha szemem nyitva volt, gyorsan becsuktam, ha csukva volt, gyorsan kinyitottam, hogy ne következhessék be a loccsanás; ha késtem keveset, ha szempillám csapódása alig előzte meg a képzeletemben bekövetkező véget, akkor nem láttam ugyan, de hallottam a tompa puffanást... Féltem, hogy észreveszed rajtam, hogy mi történik, mi történhet veled. Hiszen, ami gondolatainkban történik – akkor még így gondoltam –, ki tudja, milyen titokzatosan szövődik körém, és árad ki belőlem. Átkoztam apánkat, gyűlöletes szegénységét, tehetetlenségét, pipogyaságát, otromba reménykedéseit, hogy Kelet-Európa nagyobb városaiban fog meggazdagodni. Mert ott ritka az igazi jó nyelvtanár. Intézetek, hercegi családok kapva kapnak az Írországból jött angolnyelv-tanáron.

Apánk, szegény, szájalmas angolságából élő, ír tanár!

Ő tudta, mit gondolok róla. Szerencséje volt, hogy élete utolsó napjaira te maradtál mellette. Kimúlhatott tisztos öncsalásban.

Kelet-Európa nekem Ázsia volt.

Vad, kegyetlen emberek közé hurcolt ez a tutyimutyi tanár.

Tizenkét éves voltam, hallgatóztam, leskelődtem (akárcsak Borys és Tadeusz) a szüleink hálózszobaajtaján, és egyszer meghallottam apánkat lihegni: „Én szeret-

lek téged” – bizonygatta szaggatottan, hullámokban felsíró anyáknak. – „Csodálatos országokba hoztalak...”

Tizenkét éves koromban azért mentem el apámmal galíciai és észak-magyarországi útjára, hogy menekülési útvonalakat kémleljek, hogy lássam, merre, hová iszkolhatunk, ha egyszer el kell hagynunk apánk csodálatos országait, mert én tégedet, kishúgom, legalább tégedet – vagy csak tégedet – mindenképpen meg akartalak menteni.

Apám ünnepélyesen egyenrangúsítani akart engem magával, dagályosan ünnepelte, hogy lám, már-már kész férfiként tart engem számon, de én riadt kamaszgyerek voltam, aki elhagyta a kishúgát. Otthagyta a kishúgát a mamával, aki a csodálatos országok fölötti fellegekben hordja az orrát, onnan a magasból néz le olykor a kishúgomra, aki képtelen egyedül elmenekülni.

„A mama a fellegek felé menekülne.

Előkelően szipogva tűnne el a fellegekben, ó, nagyon tetszene saját magának a mama!”

És te ott maradtál volna egyedül, kiszolgáltatottan. Életedben először: nélkülem, mert engedtem, hogy ez a pipogya tanár elcipeljen mellőled a csodálatos országokat kereső mániákus, nyári körútjára.

A vonaton is, a szállodákban is – akkor már folyamatos, zaklatott félálomban, fél-ébredésben szédelegtem.

Apám halálát többé nem álmodtam. Igaz, azokban a napokban nem is aludtam. De tudtam, hogy már soha nem fogok a csodálatos országaiban kerengő gyáva és fantasztá édesapámnak a haláláról álmodni. Tőlem elpusztulhat valamelyik csodálatosan vad, csodálatosan állati, gyűlölködő szegletében a világnak.

A kiszámíthatatlan környezet bármikor elpusztíthat. Apámat verjék agyon, megérdemli, anyám is mehet a fellegekbe, semmi ne maradjon belőlük, de kicsi húgomat...

Ha az emberből kiáramló féltés sem veszne el („a féltés megmaradásának törvénye?!”), akkor te, húgom, féltés-burokban élnéd le az életedet. Teák gőze fölött, mikor sunyin rám pislogsz, olykor sajnálom, hogy nem állnak a gyerekkori „megmaradás-törvényeim”, záródott a koponyám... De azt azért szeretném, ha tudnád: hogyan haltál meg először.

Fényes nappal történt, tényleg csillogóan fényes napsütéstől káprázott a szem, és erősen szerettem volna melletted lenni gyerekkorunk lengyelországi kisvárosában, miközben 1911 nyarán apámmal szédelegtem Miskolcon, az egyetlen vágyánon oda-vissza imbolygó villamosok vonala mellett, és arra gondoltam, amit pontosan, fájoan élesen tudtam, mint Borys vagy Tadeusz, „lengyel hazafi” barátaim, hogy Lengyelország éppen nincs, miközben azért mégiscsak van. Egy len-

gyelországi kisvárosban hagyunk hátra téged és a mamát, miközben Lengyelország nincs, az sem baj, ha már a mama sincs, mert tetszelegve beleélte magát a fenségeskedve eltűnő felhőkbe. Meghalt. Te egyedül maradtál. Nélkülem.

Meghalhatsz. Hiszen körülöttünk vad, kegyetlen, ázsiai barom-emberek.

Apánk lelkendezett: picinyke város, szinte falu, és villamosa van!

Bennem még zakatoltak – Miskolc köré ez vetült az erős fényben – a vonatról félálomban látott tájak, dombok, amelyek nem is dombok voltak, hanem bányák és titokzatos bányajáratok fölé emelt „védelmi” domborzat.

Antoni Kraszocki bátyja, Maciej mesélt nekünk a prágai Arcimbaldóról, aki gyümölcsökből, köznapi tárgyakkól komponált festményeket. Olyan tájképet is festett, amelyen egy ház ablaka emberi szem volt, és a képet picit elforgatva már a házat láttuk – látta Maciej –, nem pedig a tájat és benne: már nem a házat. Én a Sötétkapunak nevezett utcácska szűk alagútjából is a vad ázsiai barbárok tájaira vetített, de még meg nem fejtett Arcimbaldó-arcomat láttam a horizonton is túlterjeszkedni, ezt figyeltem, és azt mondtam apánknak, én az utcán maradok, menjen egyedül a bányakapitányságra. A bánya gyomrába, a vasgyár kohójába, essen a tornyosuló szénhalmok alá, fulladjon bele akármibe. Csak tégedet látalak, kishúgom: meghaltál.

Azt mondtam neked, hogy „Csak egy kicsit”, „Csak egy kicsit haltál meg, tehát nem ér!”, és különben „Ülj csak be a villamosba”, mely csodálatos, mert „Ki látott ezeken a vad tájakon, ahol barbár állatok elhagyott kislányokat vernek agyon, ki látott a vad erdőben villamost?!”. Elment a villamos, „Csak egy picit halsz meg”, mondtam és hallottam, amint csilingelve kacagsz, mint a vad, ázsiai hegyek gyomrában kanyargó, kivilágított villamos.

Így haltál meg először, kishúgom.

Mindig félttem, hogy megtudod, rettegetem, hogy elszólom magam, hogy így haltál meg először, húgocskám. Egyszer persze *teljesen* meghalunk, remélem, hogy te jóval utánam, mert nagyon vigyázok rád, és persze jó volna tudnom, hogy azokból a gondolatokból, amelyeket te gondoltál, megmarad-e annyi, hogy érezted: csodálatos, mennyire akartam vigyázni rád.

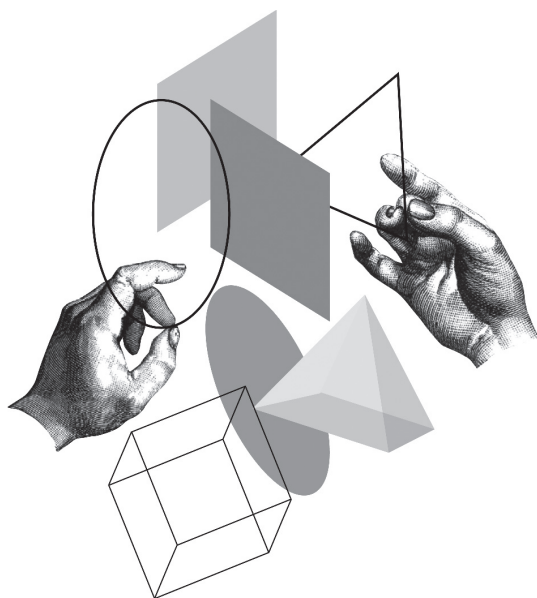
„Száz verselők dalolnak”

Csokonai Vitéz Mihály

ma nyikorgó zsanérral
anakreón fölébreszt
míg lillán szertehabzik
itt benn orgonaillat
házam előtt egy ágon
balkáni gerle érvel
hogy vidéki vidéki
vidéki és vidéki
újrázza szakadatlan
hatot kondul a templom
harang jelzi az órát
május elseje éljen
közút zaja csörömpöl
morajlik és bedöndül
zúg-búg dudál és ugrál
megveszett a százkettes
vidéki és vidéki
harsogva zúg zörömböl
mert nem narancsberekből
Suzukinkból rajoznak
útjuk ipusztériális
szagosan szertehabzik
e vesztegzáros május
s lebegteti szívünket
a helyben utazókét
piroslana a rózsa
bimbóiból kileskel
a csokonais szellet

sírkertek mellől fújkál
anakreón meg háfíz
kamionok zajában
jaj zihálva eliszkol
búzt forgalmat előzve
tán délnek tán nyugatnak
megnyílvá olvadoznak
a rokokós egek ránk
itt vályogfalaim közt
oltára nyugalomnak
s e csendesült terekben
megújulhat mi ósdi
ott kint viszont zúg zajlik
fű lepte sírok mellett
robog kamion tréler
döngenek döngerősen
csörögve elszaladnak
május ámokfutói
a forgalom zajában
meg-megtör a szívritmus
e verssorok is furcsán
löttyögnek posztmodernül
a domboktól szelíd nap
úszik a boldog kertre
s a költő borostásan
gyomlálgat egy vad verssort
majd megpihen izzadtan
így szólítva a *kórust*
üljünk le szép leányok
időnk kő-lépcsejére
hajunkat hadd kavarja
fénybe-árnyékba napszél
dombokról zöld lehabzik
s jön éhesen a macskám
hallgassátok leányok
kertekből a madárkát
hogyan ellazulva *lejtőz*
majd fölfelé cikornyáz
sirászi barna hölgyek
emós kipingált lánykák
szemekre hullt hajtincessel

most éntőlem tanultok
új *punkosdi* dalt táncot
az égi bor hatalmát
zengem basszusban néktek
és koncertet ekhónak
ti emós festett süldők
fekete csipke-habból
kileskelő hó-mellel
zöld-lila alj-szörzettel
és horgolt csöpp bugyikban
tetovált alkarokkal
ámde anakreónhoz
dúlt udvaromba vissza
gyerünk gyertek ti vélem
a dús telt illatokhoz
térve nyissunk be végleg
időnk halmára állva
az egyben elmerülten
vélünk lélegzik minden
ti mesterek serkentők
száz verselők daloltok
virág s gépek is együtt
zengnek egy térben május

BELINSZKI ZOLTÁN

Szalonnalakoma

Bélus sose hitte volna, hogy egyszer még örülni fog a rabruhának. Amikor le-tartóztatták, az első kihallgatáson anyaszült meztelenre kellett vetkőznie. Ráparancsoltak, hogy mozdulatlanul üljön, kezeit a térdére téve. Körbejárták, kérdezték, hol ordítva, hol meg csendesebben. A zömök, kalácsképű KGB-s kezdte, olyan sötétbarna volt a haja, hogy szinte már feketének látszott. Végig magyarul szólt hozzá, akcentus nélkül. Ruszin lehetett.

A kihallgatók néha váltották egymást, kimentek, visszajöttek. A görbe hátú, szőke legény egyívású volt vele. Minden lépésnél megcsikordult a csizmája. A sötétbarna inkább csak csúsztatta a padlón kurta lábait. Dohányfüsttel kevert pálinkaszagot árasztott a szája.

Az elején még nem ütötték meg, csak fenyegették. Órákon keresztül sorolták a képtelenebbnél képtelenebb vádakat, majd hirtelen témát váltottak. Faggatták a családjáról, a barátairól.

- Kikkel állt kapcsolatban?
- Senkivel.
- Beszélte-e a barátaival a Szovjetunió megbuktatásáról?
- Nem, soha.
- Kikkel beszélt róla? Mikorra tervezték?
- Nem terveztük.
- Kikről állítja, hogy nem tervezték? Ádám Péterrel? Györke Józseffel?
- Egyikükkel sem beszéltünk ilyesmiről.
- Tudjuk, hogy beszéltek. Január 16-án ott volt Kovács Lajos is magukkal?
- Nem.
- Tehát elismeri, hogy január 16-án, amikor a szovjetellenes gyűlést tartották, Ádám és Györke is jelen volt?
- Nem. Nem tartottunk ilyen gyűl...

Az ütés váratlan volt, villámgyors és pontos. Balról érkezett, az orrcsont aljára. Bélus úgy érezte, mintha egy patron robbant volna szét a fejében. Pár pillanatra narancsvörös ködöt látott, azután érezte a melegséget végigfolyni az arcán. A vállára kapta a második ütet, amikor le akarta törölni arcáról a vért. Tompa, zsibbasztó fájdalom borította el.

- Megmondtam, hogy tartsa a kezét a térdein! Mit képzeli?!

Sihederkorától Bélus sokszor verekedett. Nem is lehetett azt elkerülni. Ha bál volt valamelyik szomszéd faluban, felült a biciklijére és áttekert. A hátsó kerék fölötti tartón egy vastag botot tartott, az volt a „szedjed, rózsám!”. Kóbor kutyákat, kötözködő legényeket riasztott el vele. Általában nem egyedül kellett vitézkednie, két-három cimborája is elkarikázott a mulatságba. A következő héten másik faluban jártak a portyázók. Mindenütt görbén néztek rájuk a helyi legények. Nem szerették volna, ha az ottani lányokat idegen fiúk vinnék táncba. A „vendégfogadás” jó alkalmat adott a virtuskodásra, erőfitogtatásra a fehérnép előtt.

Ez most egészen más volt. Nem szabadott a kihallgatók szemébe nézni, csak akkor, ha ők akarták. Lehajtott fejjel kellett ülni, és tűrni a kérdéseket, az ütéseket, a várakozást. Mert olyan is előfordult, hogy szó nélkül kiment a vallató, és nem jött vissza hosszú percekig. Hogy pontosan meddig, azt nem lehetett tudni. Megszűnt az idő.

Azután egyszer csak véget ért ez is. Bélust libabőrösen és pucéran taszigálták végig a hideg folyosókon. Ruháit egy ládába dobatták vele. Orrából még mindig szivárgott a vér, mellkasa fekete szőren ragacsos cseppek száradtak. Furcsán, kissé szédelegve járt. A hosszas ülésben elgémberedtek a tagjai, szinte megszedült, mikor végre engedték felállni.

Keményen csattant a retesz, kinyílt a zárkaajtó. Minden ember vigyázzba vágta magát a pricc előtt. A ruhások és a pucérok is.

– Örmester úrnak alássan jelentem, a létszám tizenkét fő! – kiáltotta egy hatvan körüli testes férfi.

– Pihenj, koszosok! – kedélyeskedett Bélus kísérője. – Hoztunk egy új disznót. Mutassátok meg neki, mi itt a rend!

A legényt olyan lendülettel lökték be a cellába, hogy nekiesett volna a priccsnek, ha ketten el nem kapják. Leültették, s mire bedöndült az ajtó, valaki már egy vizes ronggyal törölgette az arcát. Bélus rettentően szégyellte magát. Legszívesebben a falnak fordult volna, hogy hagyják végre békén, de a zárkaparancsnok még idejében rászólt:

– Maradj ülve, fiam! Itt nem szabad nappal lefeküdni. Amúgy se lenne tanácsos, mert ez a Borisz priccse. Ha tudsz, menj oda szembe! Az lesz a tiéd.

A fiú nem tudott mozdulni. Összegörnyedten ült, és vacogott. Valaki a vállára terített egy kabátot. Hirtelen erős nyögés hallatszott, egy kopasz rabtárs használni kezdte a guggolós vécét.

– Nem kell megijedni, ilyet itt gyakran látsz majd – mosolygott rá a zárkaparancsnok. – Nem érdemes szégyellned magadat. Szégyelljék ezek a szemetek, amiért így bánnak velünk! Igyál inkább!

Bélus elfogadta a koszos bádoggopoharat. Magát is meglepte, milyen gyorsan hajtotta fel a hűvös vizet. A zárka közben élte a szokott életét. Ruszinok snóbliztak az egyik priccsen, a sarokban két ukrán beszélgetett. Néhányan a vízöblítéses vécé környékén álldogáltak, mintha takarni akarnák az ajtónyílás elől.

– Jobb már? – kérdezte az egyik ruszin néhány perc múlva.

A fiú lassan bólintott. Kezdett szünni a zakatolás a fejében, az orrvérzése is elállt. Nem volt jó szag a zárkában, de melegebbnek érezte, mint a vattaszobát. Lassacskán összeszedte magát, és átment a saját priccsére. Innen másként látszott a vécé környéke. Vörös hajú, köpcös férfi tüsténkedett lenn egy ronggyal.

– Bárány István Munkácsról – nyújtotta felé húsos kezét a zárkaparancsnok.
– Szólíts csak Pista bácsinak! Petya bácsit nézed? Mindjárt telefonál.

– Fehér Béla – mutatkozott be a legény. – Nagyszöllősről.

A falu nevének hallatán összenéztek a magyarok, egyikük se kapta föl a fejét. Motoszkálás hallatszott az ajtónál. A kémlelőablak nyílt ki, majd kisvártatva becsukódott. Egy kefehajú, alacsony férfi rögvest a bejárathoz kuporodott.

– Kezdhettek – mondta halkán Petya bácsi. A vécé fölé hajolt, és mély hangon mormolt valamit. Kis szünetet tartott, majd megismételte. Azután hosszasan hallgatózott. A zárkaparancsnok a szája elé tett ujjal mutatta Bélusnak, hogy most maradjon csöndben. Az ukránok is elhalkultak. Két sovány ember csöndben odaült az asztalhoz, szalonnát kezdtek szeletelni. Nem volt könnyű munka, mert kés helyett a kanál nyelét kellett használni, de azért valahogy csak boldogultak vele.

– Vigyázz! – suttogta az ajtónál fülelő rab. – Jönnék!

Egyszeriben mindenki visszaült a priccsére. Hallották, hogy visznek valakit a folyosón. Az ajtó megdöndült, mintha egy láb vagy egy váll nekiütődött volna. Valamelyik őr elkáromkodta magát, majd egyre csöndesebbek lettek a léptek. Továbbhaladtak.

– Alig bír járni a szerencsétlen – suttogta a kefehajú. A telefonálók már a vécé előtt voltak. A köpcös férfit egy szőke ukrán váltotta fel. Pista bácsi ellenőrizte a szeletelők munkáját, majd megint lehuppant Bélus mellé. A telefonálás befejeződött.

– Ez egy modern börtön – mesélte derűsen a zárkaparancsnok. – Penészes cellák helyett meszelt falak közt tartanak, és vízöblítéses a latrina. Nagy szerencse! A csőrendszer összeköt minden helyiséget. Ha kimerjük vagy felitatjuk a szagtalanítóból a vizet, telefonálni tudunk egymásnak. Így terjednek a hírek. Veled együtt hány nagyszöllősit hoztak be?

– Hármat. Ádám Pétert, Kovács Lajost és Horkai Bandit.

– Jó. Kettőt közülük már bedobtak a cellába. Az egyik Ádám Péter, a másikat még nem tudjuk, mert félholt szegény. Már csak egyet vattatnak. Kicsi az esélye, hogy idekerül, mert ezek az anyagyalázók mindig keverik a népeket, nehogy az együvé valók beszélni tudjanak egymással. Nem baj, erre való a telefon.

A fiút meglepte, hogy Pista bácsi ilyen könnyen veszi a dolgokat. Itt üldögél a kopott kabátjában, kvaterkázik, mintha odahaza lenne. Hát milyen rab az, aki dicséri a börtönét?

– Pista bácsi, kérdezhetek valamit?

– Bökd ki bátran!

– Magát miért hozták ide be?

Az idős ember szeme elkerekedett, azután összehúzódott. Rázkódni kezdett a válla, összeszorult a szája, megrándult az arca. Egy percig nem lehetett tudni, sír-e vagy nevet. Végül elkezdett halkán göcögni, csak úgy rázkódott tőle a hasa. A körülötte lévőkre is átragadt a jókedv. Csendesesen, elnézően mosolyogtak a fiúra.

– Jaj, te gyerek! Hát mit gondolsz, számít az?

– Igenis számít – nyakaskodott Bélus. – Nem mindegy, hogy ártatlanul vádolják meg az embert, vagy betörőszerszámot találnak nála.

– Az tényleg nem mindegy – sóhajtott Pista bácsi. – Mert ha, teszem föl, piszkos gazemberek volnánk, a letöltött évek után szépen hazamehetnénk. Én is jobban tettem volna, ha ellopom a jegyző lovait. Jövő karácsonyra tán otthon is lehetnék. De sokkal nagyobb butaságot csináltam...

– Mit? – húzódott közelebb a fiú.

– Magyaroknak születtem – nézett rá az öreg. – Ez nagyobb bűn, mintha embe-
reket öltem volna. A KGB ungvári börtönébe nem visznek köztörvényeseket, édes
gyerekem. Itt mindenki politikai. Ezek a ruszinok, ukránok talán megúszhatják
néhány hónappal vagy évvel. Rossz helyen voltak, rosszat szoltak, vagy csak be-
árulta őket valaki. Nekünk, fiam, az életünk a tét. Mindannyiunkat azzal vádol-
nak, hogy államellenes összeesküvést szőttünk. Most tekints ránk! Így néznek ki
a Szovjetunió ellenségei. Mi akartunk ledönteni egy világbirodalmat. Hát nem
röhejes?

A legény körbepillantott. Meztelenül vagy kopott ruhában lézengő férfiakat lá-
tott. Soványakat és köpcösöket, alacsonyakat és hórihorgasakat, fiatalokat és idő-
sebbeket. Snóbliztak, szalonnát szeltek, beszélgettek. Olyanok voltak, mintha egy
vidéki pályaudvar várótermében verődtek volna össze a vásár után. Elképzelhe-
tetlennek tűnt, hogy szemernyi esélyük lenne a világ legerősebb hadserege ellen.

– Ne haragudjon – mondta csendesesen. Pista bácsi csak legyintett rá. Hallgat-
tak egy verset. Kisvártatva az öreg megköszörülte a torkát, és fölrikkantott: – Na,
fiam, nagy szerencséd, hogy épp most kerültél ide! Ma lesz a szalonnalakoma!

– Micsoda?

– Ne tátsd a szádat, inkább segíts! Mosd le a nyírfa seprűt!

Amíg Béla csutakolta a seprű ágait, megtudta, hogy két napja csomag érkezett.
A börtönparancsnok szerette, ha a rabok családja gondoskodik a fogvatartottak
etetéséről, ezért hetente egyszer lehetett csomagot kapni.

Mindenkinek azt küldött a család, amit össze tudott szedni. Szalonna mind-
egyik pakkban volt, mert azt meg lehetett enni akár hetek múltán is. A fokhagy-
más kolbász sajnos még aznap elfogyott. Ezt a pakkot egy Lemberg környéki tisz-
teletes kapta. Alacsony ember, még innen a harmincon, de már egy ősz csíkkal
rövidre nyírt hajában. Nem szolt egy szót sem, csak odavitte az újságpapírba cso-
magolt szalonnát a szeletelőkhöz.

– Mi baja? – faggatta Béhus Pista bácsit, amíg az a lenyiszatolt szeletkéket tűzőgette a rövidebb ágakra.

– Annyival több, mint másnak, hogy a várandós felesége mellől hozták be. Bármelyik nap megszülni az asszony, őt meg három hete itt eszi a fene. Tartsd rendesen azt a seprőt, te gyerek! Na, látod! Így mindjárt készen is leszünk. Hol a kenyér?

Három rab törte és tépte a kenyeret. Először alaposan körbecsipkedték a kérgét, majd megpróbálták egyben lehúzni a vastag karéjt. Pista bácsi elhalászott egy darabka serclit, sorra belenyomta tömzsi ujjait. A szeletelők kenyérbélbe csavarták a kanalakat, hogy a zsír egyetlen cseppje se vesszen kárba. Elrendezték a kenyereket, végül a szeletek tetejére szórták a morzsát.

A zárkaparancsnok közben a zsebében kotorászott.

– Tűzszámat keresek – hunyorított Béhus felé. Apró, barna szemei vidáman csillogtak. Ebben a pillanatban megdöndült az ajtó. Minden fogva tartott a priccsek elé pattant, katonás testtartásban. Béhus meglepődött rajta, hogy eddig megfeledkezett a pucérságáról. Az őt után egy öreg rab lépett be a folyosóra. Néhány ruhakupacot hozott. Savanyú, kórházi szag áradt belőlük, a fertőtlenítőé. Odadobta a zárka közepére.

– Úri fiúk ezek – mondta a zárkaparancsnok, mikor megint bezárult az ajtó. – Tudják, hogy lakomára készülünk, hát hoztak díszruhát.

Az egyik díszruha egy sánta rusziné volt. Sötétkék nadrág, szürke posztóing, viseltes bocskor. A többi holmival se lehetett volna szüreti bálba menni.

Pista bácsi közben elkészült a zsebével. Egy félmaréknyi vattát szedett ki a tömésből. A falhoz sétált, és meszet kapart rá kanálnyelével. Mikor egy jó csipetnyi fehér darabka összegyűlt, kis gombócot formált belőle. Az asztal mellett földre dobta, a cipője talpával súrolta szaporán. Béhus nem hitt a szemének. Egy perc sem telt bele, lángra kapott a meszes vatta. A nyírfa seprű hosszabb szálai áthévültek, a rövidebbeken izzadni kezdett a szalonna.

Fertályóra múltán a zárka minden lakója örülhetett a meleg vacsorának. Szétosztották a szalonnazsírtól kormos kenyeret és a sült szalonna langyos darabkáit. Lábukat fölhúzták, mikor a priccsökhez ért a seprűt koptató cellatárs, aki takarítással tüntette el a lakomában megfeketült ágvégeket.

Időközben megtudták, hogy mindegyik nagyszöllősi legény zárkába ért. Kovács Lajost hozták legutolsónak. Érkeztek már a felsőgerebeniek is. Ők mindenkinek másnál több pofont kaptak, mert a KGB-sek emlékeztek még az Árpád-vonal előtti harcokra. Béhus ruháival egy időben dobták be Csongor Ferit, a gerebeni jegyző véresre vert fiát.

– Honnan jön ez a sültzalonna-szag? – morogta az őt. Odadübbent a zárkaparancsnok elé. – Milyen sumákságot csináltak már megint?

– Százados úrnak alássan jelentem: semmit – kiáltotta Pista bácsi.

– Ne bomolj, öreg! Hol látsz te itt századost?

– Jelentem, az biztos, hogy előbb lesz magából százados, minthogy a cellánkban sült szalonnát osszanak.

– Ez jó – nevetett föl a börtönőr. – Hülye magyar vicc, de jó.

Takarodó előtt Bélus ment az asztalhoz rendet rakni. Pakolgatás közben egy darabka bőrkét rágcsált. A zsírfoltos újságpapír kisimítása közben egyszer csak meglátott valamit. Nem akart hinni a szemének. Jól megnézte még egyszer a nyomtatott sorok közé írt vékony betűket, nagy levegőt vett, és odavitte a priccs előtt imádkozó fiatalembernek.

– Tiszteletes úr! Nézze csak ezt!

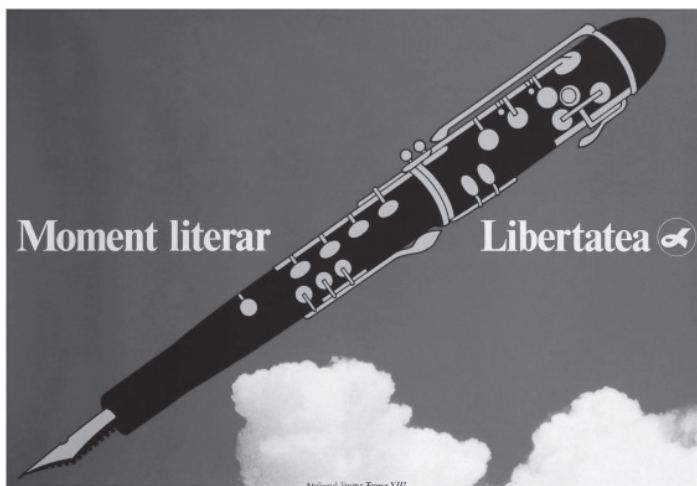
A rövidre nyírt hajú rab először befejezte az imádságot. Elvette az újságpapírt a legénytől, és betűzni kezdte a mutatott helyen. Pár pillanatig csak nézte. Addig olvasta, míg acélkéek szemét el nem öntötték a könnyek. Hirtelen fölállt, Pista bácsi felé fordult. Odament a priccshez, és csak annyit mondott:

– Velünk van az isten!

Megölelték egymást, mint a családtagok. A fiatalember hajának őszes sávja a testes zárkaparancsnok deres halántékához ért. Csendesen álldogáltak. A cellatársak megilletődötten vártak a hírre.

– Sámuel – mondta a tiszteletes sírásba hajló hangon. Kiegyenesedett, és megismételte olyan erővel, mintha egy több száz fős gyülekezethez szólna – Sámuel!

Ez a név most örömet és reményt jelentett. Olyan diadalt, amelyet még a világ legerősebb hadseregének vezére sem érezhet. Így mondta ki a tiszteletes az újszülött fia nevét.

FELLINGER KÁROLY

Repesve

Hodossy Gyula 60. születésnapjára

Nincs szavam rá,
a nyelvem a tanúm,

akkor vesztettem
a legtöbbet,
amikor a legjobban
mentek a dolgaim,

amikor képes voltam
megváltoztatni
a világot,
nevén szólítani, de

rövid volt a dunyha,
kilógott a lábam,
mint Isten
a világból,

miközben
behorpadt az ég bordája,
és hamut szórtam
a gombostű fejére,
amivel horgászni
küldött az apám,

tenyeremet
összefirkálta a sors,
máig sem

igazodik ki rajta,

csak az öreg cigányasszony,
aki, mielőtt megfőzi
a döglött tyúkot,
három napra elkaparja
a föld alá,

beteg gyereke
fakeresztet
tákol fölébe,
elmormolva a miatyánkot.

Így nem csoda,
ha szilveszter napján
nem akarok
kívánni semmit,

ez is nagy kihívás,
becsapni a világot,
mint magam mögött
az ajtót,

amikor a kiáltásba
belefér a csönd,
átveszi az irányítást,
spórol
az üzemanyaggal.

Mágnesszalag

(Borbély Szilárd haját vágat)

Szigetek a hajók,
tengeren, óceánon,
a zománcozott

fürdőkádadban.
Noé bárkája mellett
elbeszél a szél,
fütyül rá,
mintha csak észrevenné,

nem tud róla,
ha így volna,
irgalmat gyakorolna
a háborgó hullámokkal.

Hajók a szigetek,
nem tudnak kikötni,
a partnak
nincs memóriája.

Nem messze

Itt azt csinálhatod,
amit mások
nem csináltathatnak veled.
Kilötyögteted a teát,
amikor folyamatosan,
egyik pohárból a másikba öntögeted,
hogy ne kelljen forrón
innia az anyádnak,
pedig a kidőlt tea mindig
a legfinomabb,
az fogyna el leghamarabb.

o

Vizet engedsz a vödörbe,
hogy látható legyen
a fenekén a lyuk,
mert erre is szüksége lehet.

Z. NÉMETH ISTVÁN

Extrém hideg

Mia lakása négyszobás volt, a szíve hatalmas, ölelése pedig forró. Először csak pár napra terveztem hozzáköltözni, amíg lecsillapul a válással járó rengeteg hercehurca, később rájöttünk, hogy ugyanazokat a sorozatokat szeretjük, rengeteg közös kedvenc írónk van és a magányos estéket mindketten nehezen viseljük. Ő már három éve elvált, én még csak most zártam le sikertelen házasságomat, semmi akadálya nem volt tehát, hogy pár holmimat „ott felejtsem” nála egy szekrényben, és szabadon élvezzem a társaságát.

Ő egész nap a számítógépet bámulta az adóhivatalban, unalmas aktákat böngészett, én egy középiskolában dolgoztam karbantartóként. Munka után a közeli salátabárban találkoztunk, nassoltunk valamit, szívószállal ittuk a kólát, közben jókat beszélgettünk, élveztük a második tinédzserkort. Gyakran álmodoztunk egy közös tengerparti kirándulásról is, egyikünk sem jutott el még a kontinens szélére, joggal éreztük, hogy a jövő tartogathat számunkra még valami szépet.

Tél vége volt, a fagy makacsul tartotta magát, a tévében beláthatatlan ideig kemény mínuszokat jósoltak. Egy hétfői napon történt, hogy Mia felhívott, miszerint ugrott a randevú, valami közbejött, az édesanyja ki van akadva, megkérte, aludjon otthon, családi botránynak néz ki a dolog, az apja is telefonált, remegett a hangja, de azt nem árulta el, mi kavarta fel így az életüket. Mondtam, hogy rendben van, beszéljen a szüleivel, remélem, nem történt nagy baj, és végül minden megoldódik.

Az iskolában kicsit hosszabban bajlódtam azzal az ajtókilinccsel, amit a 3. D-sek voltak olyan kedvesek tönkretenni, arra gondoltam, ma igazán ráérek, jó munkához pedig idő kell. A salátázóban nem ízlett az étel, gyorsan legyűrtem, aztán indultam hazafelé. Utam az Ittrium Bár előtt vezetett el, ahol azelőtt olyan jókat beszélgettem a cimborákkal. Gondoltam, egy pohár forralt bor jól fog esni, legalább egy kicsit felmelegít. Hét eleje lévén alig ücsörgött ott valaki, Bánát, a pincér is unatkozva vakarta őszülő borostáit. Amikor meglátott, felderült az arca, kiköpte a fogpiszkálót, odaintett a bárpulthoz. Először az extrém hidegről beszélgettünk, majd átnyergeltünk a politikára, a harmadik pohár után már szóba került a munka, a család és persze a nők. Képzeld, született egy húgom, mondta váratlanul. Gratulálok, így ötvennégy évesen ez nem kis teljesítmény, szellemeskedtem, majd az órára tévedt a pillantásom, és felhajtottam az utolsó kortyot a poharamból.

Bánát próbált marasztalni, hogy még fiatal az idő, én azzal háritottam, hogy az előző karbantartó egyszer másnaposan ment be dolgozni, aztán belefűrt a villanyvezetékbe. Pincér barátom hamiskásan mosolygott, hitte is meg nem is a sztorit, aztán kijelentette, hogy a vendége voltam, elvégre gyarapodott a családja, és azt valakivel meg kellett ünnepelnie.

Siettem haza, de nem voltam elég elővigyázatos. A bejáratunk előtti lépcsőre fagyott tükörsima jégen megcsúsztam, és olyan szerencsétlenül estem hanyatt, hogy alaposan bevertem a fejem. Ezzel véget is ért minden. Pontosabban, ha az ateistáknak lett volna igazuk, akkor a tudatom kialudt volna, mint szélben a mécses. Ha pedig az ájtatos manóknak, mérlegre dobtak volna, mint egy kiló húst, majd megállapították volna, mennyit érek valójában, mennyi-e vagy pokol.

Szerencsére sem az egyik, sem a másik forgatókönyv nem igazolódott be. Egy vakítóan fényes űr vett körül, ahol rendkívül jól éreztem magam fizikai test nélkül. Mert az első pillanattól fogva világos volt számomra, hogy már nem a jól megszokott földi burok lakója vagyok. Egyszerre láttam minden irányban, és ha magamat kéne definiálnom, én voltam az egyetlen Létező. Végtelen örömöm kiapadhatatlan forrását önmagam létezése nyújtotta.

Hirtelen fénygömbök tűntek fel minden irányból, úgy vettem róluk tudomást, hogy kissé fakóbbak voltak az engem körülölelő káprázatos ragyogásnál. Felváltva megnövelték a fényerejüket, ez valami köszönésféle lehetett. Aztán egyre közelebb jöttek, egyszer csak ott voltak bennem, teljesen kitöltöttek fényességükkel. A tudatom felbecsülhetetlen értékű tapasztalatokkal lett gazdagabb. Később ők is beinvitáltak magukba, eggyé váltunk, mint két vízcsepp. Gyönyörűség áradt szét bennem, tudva és érezve, hogy ezáltal pedig ők gyarapodtak fontos megtapasztalásokkal.

Földi értelemben ez szinte semeddig sem tartott, ugyanakkor úgy tűnt, mintha közben évmilliók múltak volna el. Amikor megszűnt a ragyogás, a tudatom nem aludt ki, inkább egyfajta szendergéshez hasonló állapotba kerültem, mint amikor formákat és színeket érzékelünk ugyan, de ezekre ügyet sem vetünk. Hagyjuk a foltokat táncolni, tüzes nyilak érkeznek, amelyek áthatolnak rajtunk, egy kozmikus zuhanyrózsa apró nyílásaiból érkező nem teljes információmorzsák, amelyek ha bennünk önmagukhoz hasonlóra lelnek, egyesülnek velem, és magukkal viszik. És láss csodát, többé az nem is hiányzik belőlünk. Színük változásával jelzik, ha találnak valamit, ami problémás lehet. Többszöri sikertelen próbálkozásuk után a kellemes, andalító szendergés rémálomhoz kezd hasonlítani. A gondolatlanság öröme szétfoszlik, hirtelen úgy gondolunk az állapotunkra, hogy vagyunk egyrészt mi magunk, és létezik velünk szemben egy probléma. Az egy eddig nem létező létsíkot hasít a semmiből, amibe ügyetlenül belecsúszunk, és máris egy virág kelyhében vagyunk, amely könnyörtelenül összecsucodik.

És újra vannak dolgok, ezeknek súlya és neve van, ismerősek, nem éppen kívánatosak, de nem is taszítóak, és már nem látunk minden irányban egyszerre,

csakis őket látjuk. Berendezik maguk körül a teret, mint egy átkozott nappalit, és amikor már mindennek pontos neve és mérete van, lehuppannak velünk szemben a fotelba, arcuk nő, kezük, lábuk, beszélnek hozzánk, mi pedig a lelkünk mélyén vonítunk a félelemtől.

Beszélnek hozzám, de egyetlen szavukat sem értem. Tegnapelőtt még nem volt arcuk, tegnapra már növesztettek maguknak. Felismertem őket. Az egyik Bánát, a másik Mia. Ma már hangjuk is van, igaz, teljesen értelmetlen dolgokat fecsegnek. Meglehet, holnapra megtanulnak rendesen beszélni, s én végre felfogom, mit akarnak. Annyi látok, hogy jóban vannak, egy meglehetősen friss, színes érzelmi szál köti őket össze.

Ha erre gondolok, hideget érzek, extrém hideget. Mosolyognak, azt hiszik, értem minden szavukat, csak éppen válaszolni nem tudok. Ragyognak, hisznek a szeretet erejében, ez mindenképpen becsülendő, de ennél azért sokkal bonyolultabb a világ. Én már csak tudom. Mit is tudok? Enyémmé, de éppen „nincs nálam” az a tudás, csak ezzel a csonttá fogyott illúzióval rendelkezem, amit úgy neveznek, hogy emberi test. Kincseimből csak nagyon keveset hozhattam magammal.

Szóval összejöttek, egymásra találtak, amíg én itt a gépekre kapcsolva hevertem, heverészttem, mint Kukorica Jancsi a bokor tövében, Iluskámban gyönyörködtem, míg a nyáj szétszéledt.

Kedvesem talált magának egy másik pásztorfiút. Ne beszéljetekek itt annyi értetlenséget, menjetekek el, nem tartozunk már egymáshoz, nem akarok felébredni.

De vajon tényleg azért vagyok itt, hogy tudatosítsam, nincs már dolgom velük? Nem úgy volt, hogy én írom a valóságomat? Ha én teremtem, akkor...

Hát persze. Bánátnak ötvennégy évesen nem születhet húga, szülei nagyon idősek. Miért mondta akkor mégis, amit mondott? Mert mindig is imádott enigmákban beszélni. Mert csak most tudta meg, hogy van egy féltestvére.

Mia családjában pedig azért tört ki botrány, mert most került napvilágra a titok. Egy korábbi botlás, ami kit így, kit úgy érintett. Ha jobban belegondolok, Bánát és Mia nagyon hasonlítanak egymásra.

Extrém forróság önt el. Azt szeretném, hogy ők ketten legyenek testvérek.

Táncoló, örvénylő, teremtő fény! Add meg, hogy így legyen! Mert akkor értem már, hogy miről beszélnek nekem ilyen izgatottan, holnap pedig biztosan fel fogok ébredni.

FEHÉR ENIKŐ

Ballada az elloptott fogról

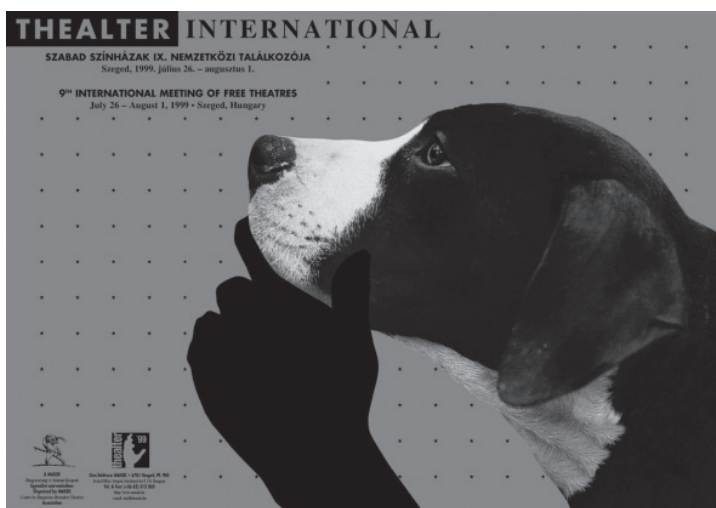
Ellopták a fogamat. Mikor átmentem a szomszédasszonyomhoz, hogy megbeszéljük, melyikünk mit csinál majd az unokáknak. Zöldségeset, húsosat, tésztásat, édeset, sósat. Édes istenkém. Hogy mit vegyünk a piacon meg a boltban. Hogy miből lesz jó vacsora, laktató, dús. A sublóra készítettem ki a pénzt, a fogsort, vagyis csak az alsó fogsorom. A beszédhez, harapáshoz, rágáshoz éppen elég egy alsó fogsor is. Hallottuk ugyan, hogy kaparász, motoz az ablak alatt valaki, láttuk, hogy egy szőke, magas fiatalember. Snájdig. Kár érte, szép fiú és mégis a kukánál motoz, szegény szép szál legény. Édes istenkém. Aztán mikor visszamentem, sehol a fog, sehol a pénz. Visszaszaladtam a szomszédasszonyhoz, nem hagytam nálad a fogam. Hát bolond vagy, a fogad, elfelejtetted, hova raktad és kész. Elfelejtetek dolgokat, de ezt nem, egy fogat az ember nem felejt el csak úgy. Egy fog az fontosabb, még az unokák ajándékánál is jobban kell őrizni. Nem szoktam zárni az ajtót, nem zártam be akkor sem, minek. És lám, ez alatt a kis idő alatt oda a fog. Édes istenkém. Mehetek vissza, új kell, ellopták. Ellopta az a szép, az a snájdig, az a herzig. Nem, nem bolondultam meg, ellopták a fogamat, nincs meg, kerestem mindenhol, a sublóton, sőt nem csak a sublóton, az ágy alatt, a konyhaasztalon, a radiátor mögött. Persze a felső fogsort nem lopták el, beleraktam egy dobozba, okosan, csak az alsót készítettem ki, de azt is ellopták, édes istenkém. Egy felső fogsorral nem lehet rágni. Egy felső fogsorral nem lehet rendesen harapni. Nincsenek ízek, se sós, se édes. Istenkém! Ki az, aki fogat lop. Ki az, ki otthagyja. Én buta, buta fejem! Mit csinál vele, eladja, megtartja kabalának, vagy pont egy ilyen csinos alsófogsor hiányzott neki! Csinos volt, kényelmes, szerettem. Jól megcsinálta a doktornő. Pont rám igazították, tessék nézni, itt van ez az egy megmaradt jó fogam, na ezt én nem hagyom kihúzatni, minek, hát még jó ez, na, eköré rakták a műfogat ügyesen. Jó volt. Igen, nagyon jó volt. Pásszolt. Hát mit csinálnék fog nélkül ugye, legalább ez az egy megmaradt nekem. Sokra megyek vele. Édes istenkém.

Fekete Izsák hallgatja a rendelőben, bólogat vadul, milyen kellemetlen is egy műfogsor és milyen drága, hetvenért csinálták meg az előzőt, ezt is annyiért fogják, milyen drága is egy fogsor, istenem. Meg bolondnak is néznek miatta, ki lopna fogat, maga elhiszi? El, de hát ő bolond, vagyis bolondnak hívják általában, vagy Fekete Izsáknak, de a név csak arra való, hogy elhitesse az emberrel, hogy

létezik. A vénasszony meg vigyorog azzal az egyfogú szájával, igen, igen, de tessék elképzelni, milyen kellemetlen is egy műfogsor. Fekete Izsák végre elhagyja a rendelőt, zsibbadó száját harapdálja, nem is veszi észre, milyen nagy már a seb, a vénasszonyon jár az esze, a nevét is tudja, Lizaveta, itt lakik tőle egy utcára.

Este alvás helyett zseblámpát ragad, odamegy, vizsgálgatja a homokot, hessegeti a fényre szálló éjjeli pillangókat. Papírt talál a földön. Ne kutass utánam, Izsák, még megbánod! Alatta monogram: P.F. Ki ez a péf, ismerem valahonnan, csak őt is átneveztem, a nevek nem számítanak, mindenkinek más nevet adok, olyan mindegy, kit hogy hívnak. Nem is beszélve arról, hogy sokszor valakinek egészen olyan arca van, hogy az ember legszívesebben Ildikónak szólítaná, erre kiderül, hogy Zsófia, és ennél kevés szomorúbb dolog van a világon. Összegyűri a levelet és nagy kabátja egyik belső zsebébe süllyeszti, két pillangós hajcsat és egy műanyag kanál közé.

Hallja, hogy Lizavetánál hangosan szól a tévé, hallja, hogy az összes szomszédjánál hangosan szól, mintha versenyeznének. Közelebb megy, egészen az ablakhoz, lehelete terjeszkedő bacilushoz hasonlít, fújkal és közben kavicsokat rugdos arrébb, mintha ő lenne az, aki a tévében a győztes gólt rúgja éppen. Nem érdekli a foci, sohasem érdekelte, leszámolt vele, mikor rájött, hogy senki nem választja őt önként a csapatába a tornaórán, csak ha muszáj, mert ő maradt utolsónak. Az egész arra jó, hogy mint az oroszlánok, vagy egyéb vadállatok, megállapíthassák, ki hova tartozik, hogy aztán ott is maradjon egész életében. Bár nem látja, érzi, hogy valami nehezebb tárgyba rúg most bele, lehajol, forgatja az alsó fogsort, tényleg nagyon szép lett, megcsillan rajta a zseblámpa fénye, mint egy divatos ékszer, amit anyák adnak lányaiknak örökül. Lefújja róla a homokszemeket, bánkódik, hogy egyik zsebében sincs fogkefe, most megmoshatná. Az ablakpárkányra teszi a fogat és hazasétál. A tömés még fáj egy kicsit.

Az idő

Nesztelen követ az idő.
Átformálja arcomat,
s napról napra más leszek.

Mindennap idegen vagyok.
S egyszer, azon az utolsó
napon, leszek az – aki voltam!

Anti-más(om)

Az ember számtalanszor kilép
önmagából, akár egy ajtón,
mert hisz anti-másában.

Talán ez a szerep
boldogabbá teszi bonyolult
énjét, mert ilyenkor sírhat,

nevethet az identitás láthatatlan
és megfoghatatlan kettős létezésében,
a sehol sem vagyok(ban) –

feledve a törtető magányt.

BÓDI PÉTER

Elsődleges kiütési pont

Hazafelé tekerek, a hó az arcomba fúj, a láncok olajozatlanul nyikorognak. Ahogy mindig, mint egy karaván hajt el mellettem néhány autó, az ablakaikból a többi srác integet felém. Mindegyik kocsi drágább, mint a miénk, mégsem néznek ki jobban. A következő elágazásnál élesen balra hajtanak, én jobbra. Nem bánom, hogy apa nem tud értem jönni. Úgy fogom fel, hogy ezzel a félórányi bicajozással is csak többet edzem a többieknél. Ha heti egyszer-kétszer még futni is elmegyek, akkor sokkal jobb lesz az állóképességem. Nem mintha mindig jólesne. Ha a láb-munkára megyünk rá, egy-egy alkalom után majd leszakad a combom, de úgy vagyok vele, hogy megéri. Sokat kell behoznom, a többiek már évek óta járnak, vagy legalábbis hónapokkal korábban kezdték, mint én. Most nem fáj semmim, csak a vállam és a felkarom zsibbad kicsit. Egytől tízig ismételtük az alapkombinációkat, és mivel minden héten tartottunk egy hasonló edzést az elmúlt hónapban, ezt most bírom. A sparring mondjuk lefárasztott a végén rendesen. Megint Norbival kerültem össze, és bár ő sosem üt meg igazán, folyamatos a lábmunkája, a keze pedig egy pillanatra sem nyugszik. Olyan vele kesztyűzni, mintha egy vödörből öklömnymi köveket öntenének az emberre. Mégis úgy pedálozom hazafelé, ahogy csak tudok. Általában nem sietek, most viszont nem vagyok felkészülve az időjárásra, és egy új, nagyon vastag pulcsi van rajtam, olyan vastag, hogy az már inkább kabát, de az anyaga mégsem kabátszerű. Nevezzük dzsekinék, a lényeg, hogy nem akarom, hogy elázzon. Előző nap kaptam, anyának vitték be a munkahelyére, a jobb darabok közül elhozhat ezt-azt, elvégre mi is nagycsalád vagyunk. Bár igaz... ha azt mondják be előző este a híradó után, hogy monszun lesz, talán akkor is ezt vettem volna fel, hiába nem vízálló. Egyszerűen jól néz ki, ráadásul a lehető legvagányabb logó van rajta: Chicago Bulls. A vörös bika olyan szigorúan néz a mellemen és a hátamon is, hogy azt még Renátó, az edzőnk is megdicsérte. Elvileg, mikor akkora volt, mint én, kosaras kártyákat gyűjtöttek a gyerekek, és a bullsosak értek a legtöbbit.

Ahogy hazaérek, a dzsekit a radiátor melletti fogastra teszem, majd felemelem a fűtést. A szürke felület beitta a havat, nedves, de úgy érzem, a tömés nem ázott át. Egy óra, és rendben lesz. Körbejárom a lakást. Apa és anya ilyenkor még dolgoznak, van néhány órám. Ha Laura sincs még itthon, enyém a lakás. A szobája résnyire nyitva, bekopogok, semmi válasz. Benézek, üres. Ennek örülök. Nem bírom különösebben a nővérem. Nyálás zenéket hallgat, undok velem, és úgy

alapvetően sosem szól hozzám magától, csak olyanokat mond, hogy „apa szól, hogy mosogass el magad után”. Délután általában a fiújánál van. Nem túl szimpatikus arc, eddig bármikor találkoztunk, elég flegma volt velem, de így legalább egyedül tudok lenni. Átmegyek a konyhába, kinyitom a hűtőt. Nincs benne sok minden, anya majd munka után megy el bevásárolni, hét eleje van, ez általában ilyen. Nem baj. Csoda, de maradt még egy szelet a tegnapi pizzából. Mielőtt Laura megjelenne, és kijelentené, hogy az övé, beteszem a mikróba. Nem kapcsolom még be azonban. Előveszek egy dobozos tejet is, kitöltök egy nagy pohárral, és egyből megiszom. Újra töltök. Behozom a sporttáskámat az előszobából, és kipakolok belőle. A kesztyűt, amennyire lehet, szétnyitom, hogy szellőzzön, ilyenkor nem árt. A bandázst, miután gondosan elrendezem, a szárítóra teszem. Benyomom a tévét, egész jó műsor megy. Hiányérzetem van. Kesztyű, bandázs... persze, a fogvédő. Kiveszem a táska oldalzsebéből, majd a csapnál elmosom, és otthagynom száradni.

A tévé előtt állok neki. Ha nincs itthon senki, edzés után mindig átveszem az aznapi anyagot, hogy szilárdabban rögzüljön. Bár az alapkombinációkat sokat veszszük, erre is mindig rámegyek egy kicsit, hátha Renátó észreveszi, hogy gyorsan fejlődöm, és akkor tehetségesebbnek tart majd. Oda kell figyeljek azonban, mert mindig mondja, hogy nem jó, ha kezdők sokat gyakorolnak egyedül, elvileg hibás mozdulatokat is be tudunk ilyenkor rögzíteni a „motorikus reflexünkbe”. Renátó sokat használ ilyen kifejezéseket, és bár nem feltétlen értem, mit jelentenek, és nem is mindig emlékszem rájuk jól, a szöveggörnyezetben általában van értelme annak, amit mond. Ezt valahogy így használhatná: „Ne emeld meg ennyire a könyököd, folyamatosan tartsd védelem alatt az oldalad. Erre mindig figyelj, mert ha ez rosszul épül be a *motorikus reflexed*be, egy meccsen könnyen kaphatsz olyat a bordádra, hogy utána nehezebben veszel majd levegőt, és a karod is ösztönösen alacsonyán fogod tartani, így hamar kiüthetővé válsz.” – Ez világos beszéd.

Úgy húsz percig gyakorlok, egyperces pihenőkkel. Nagyjából egy hónapja jártam edzésre, mikor Renátó elkezdett az alapkombinációkra tanítani, először egytől ötig, majd később hattól tízig is, ami már bonyolultabb. Ez például a nyolcas: jobb egyenes, bal egyenes, jobb egyenes kétszer, bal egyenes, jobb egyenes, bal felütés, jobb horog. Most nem hajtom meg, csak a mozgás rögzítése végett csinálom, lazán, fél szemmel még a tévét is nézem közben. Részben ez is a célom: hogy oda se kelljen figyelnem. Néha persze elrontom, ilyenkor az elején kezdem. Mire végzek, már elfogyott a tej, sajnos, nincs másik, pedig kéne a protein. Szeretnék izmosodni, és a fehérje elvileg abban is segít, hogy gyorsabban regenerálódjon a szervezetem. Egy darabig nézem a tévét, megvárom, míg a szívem lenyugszik, és a tej is lemeleg. Hamar megéhezem. Benyomom a mikrot, várok, kiveszem a pizzát, majd visszaülök a kanapéra. Mikor meghallom, hogy a nővérem ebben a

pillanatban nyitja ki az ajtót, egyfajta nyugtalanság, és ezzel együtt mégis furcsa öröm fog el. Tuti, hogy pályázott volna a pizzaszeletre, az illata be is járja a konyhát, az ajtó pedig nyitva, azonban a szelet már az én tányéromon van. Kényelmesen beleharapok, majd miközben rágok, átköszönök Laurának. A hangsúlyomból érezheti, hogy jó a kedvem, mert csak egy rövid, határozott és érzelemmentes szíával válaszol, majd beront a szobájába, és becsukja az ajtaját. Fura.

Rajtam van a Bulls, már megszáradt, a szobámban kicsit hűvösebb van, jólesik, bár pólón kívül mást nem veszek alá, így nagyon kényelmes. Egy darabig az ágyamon fekszem, töltöm a telefonom, válaszolok néhány osztálytársamnak, majd egy új hobbimnak hódolok: a város főterére a múlt hónapban kiraktak néhány térfigyelő kamerát, és egy másikat is, amin online bárki megnézheti, hogy mi történik éppen arrafelé. Ha unatkozom, egy darabig ezzel szórakoztatom magam, hátha meglátok egy ismerőst. Nincs szerencsém, abbahagyom. Megnézek egy-két meccset, majd felteszek egy képet, amit még a teremben lőttem rólam az egyik srác, mikor épp a zsákon voltam. A bal felütés és a jobb horog közben kapott el. Renátó korábban nem szerette, ha bevisszük a terembe a telefont, de egyszer azt mondta, azért engedi mégis, mert mikor rajtunk van a kesztyű, úgysem tudjuk nyomkodni, az meg csak jó, ha kirakunk ezt-azt, és ezzel is motiváljuk magunkat. Sokat beszél a motivációról. Elvileg, ha igazán komolyan vesszük a boxolást, még pihenés közben is gyakorolnunk kell magunkban a kombinációkat, hogy rögzüljenek. Igyekszem megfogadni Renátó tanácsait, tehát egy darabig úgy aludtam el esténként, hogy az első ötöt ismételtettem fejben, de az már megy, szóval néhány hete hattól tízig viszem, de olyan is van, hogy mondjuk csak a kilencesre koncentrálok, amibe rendszeresen belezavarodom: bal egyenes, jobb egyenes, bal egyenes, jobb egyenes, bal egyenes, jobb felütés, jobb horog, bal egyenes, jobb felütés, jobb horog.

Rég aludtam ilyen mélyen délután, sőt, már kora este van, mire felébredek. Beteszek valami nyugisabb zenét, majd úgy hasít belém a hétfői angol szódolgozat gondolata, mint egy váratlan ütés. Apám alig két hete mondta, hogy csak addig kapok pénzt az edzésekre, amíg nem kezdenek el romlani a jegyeim. A kesztyűért és a bandázsért még javítanom is kellett, rendes boxcipőm még nincs, a sulis tornacsukám viszem át, egyelőre megteszi. Elhatározom, hogy egy részét megtanulom most, mert semmi kedvem az egész hétvégét ezzel tölteni. Néhány perc után azonban nem tudom folytatni, mert meghallom, ahogy a nővérem elsírja magát a konyhában. Mindig ezt csinálja, ha valamiért lecseszik. Egy egészen kicsit lejjebb veszem a zenét, de csak annyival, hogy ne tűnjön fel, hogy hallgatózom, majd még egy kicsit, mert nem értem, mi történik. Ekkor ösztönösen beugrik, hogy ennem kéne valamit, és valószínűleg már amúgy is éhes lettem volna, a pizza rég volt, és nem is sok. Ha feszko van a konyhában, akkor hosszú ideig nem

mehetek ki kajáért, ezért ha valakik balhézni kezdenek a lakásban, általában megéhezem. Minden vita a konyhában végződik. Hallgatózom tehát, egyfelől kíváncsiságból, másfelől azért, hogy megállapíthassam, alkalmas-e még a vérmeérséklet ahhoz, hogy kiugorjak, akár csak egy joghurtért is, mielőtt blokád alá kerül a hűtő, ráadásul a friss bevásárlás után. Mikor már nagyon halk, kikapcsolom a zenét. Igazából csak az zavar, ha anya kotnyelesnek tart, annak még örülök is, ha Laura tudja, hogy hallom, ahogy lecseszik. Mikor engem szid le apa a jegyeim miatt, ő néha még be is jön a konyhába, és leül a fotelre, mintha csak moziban lenne. Mert ő persze jó tanuló. A nővérem tényleg elég szemét tud velem lenni. Remélem, éhes volt délután. Anya viszont pontosan olyan szavakat használ, amikre az ember nem szívesen ront ki a szobájából. Nem is lecseszés ez, talán inkább vigasztalás, anya mégis ideges. A nővérem pedig ismét sírni kezd. Megint ugyanazt érzem, mint a pizzánál. Hogy egyszerre örülök, de azért rossz is. Sokszor érzem ezt Laurával kapcsolatban, hogy szinte jólesik, ha valami rossz neki, de közben mégsem akarom, hogy megtörténjen, mert kicsit azért mégis sajnálom. Aztán, ahogy kezdem összerakni, hogy mi történt, már inkább csak a rossz érzés marad.

Negyedikes koromban költöztünk ide, miután a pesti albérletünkre már nem tellett. Nem bántam, izgalmas kalandnak tűnt, csak arra nem számítottam, hogy a már összeszokott osztályközösség mennyire elutasító lesz velem. Panaszkodni azért nem fogok nekiállni, nem volt vészes, sosem vertek meg vagy ilyesmi, egyszerűen csak versenyt űztek abból, hogy kifejezzék, mennyire nem tartozom köztük. Ha például a tanárnő valami olyasmivel jött elő, hogy „azonnal mondjátok el, hogy ki volt az”, akkor akármi is történt, a többiek rendszerint rám kenték a dolgot, még akkor is, mikor egészen képtelenség volt, hogy én legyek az elkövető. Egyszer még osztályfőnöki figyelmeztetést is kaptam egy olyan rongálásért, amit valakik akkor csináltak, amikor én otthon voltam, betegen. Laurával már akkor sem voltam jóban, de azért néha kénytelenek voltunk együtt mutatkozni. Ő vitt be reggelente, és a legtöbbször haza is kellett kísérjen. Hamar ráéreztem arra, hogy mikor a nővéremmel mutakozom az iskolaudvaron, az idősebbek szokatlanul kedvesek velem. Főleg a fiúk. Így hát becsöngetés előtt húztam az időt, hogy még egy kicsit Lauráék társaságában lehessenek. A nagyok ilyenkor úgy szóltak hozzám, mintha én is hetedikes vagy nyolcadikos lennék. Hátna veregettek, olyan poénokon nevettek velem, amiket én nem is értettem, és ezt mindenki látta. Egyre több ilyen alkalom volt, és ennek hatására az osztálytársaim egyre inkább leszakadtak arról, hogy velem szórakozzanak. Laurát persze zavarta a jelenlétem, és ezt nem csak érezte, de ki is jelentette, valahogy így: „Ne égess, légy szíves, az osztálytársaim előtt.” Nekem azonban eszem ágában sem volt akkor már a nővérem égetni. Egyik nap ugyanis sulis után megláttam, ahogy az egyik osztálytársa, aki általában kifejezetten jó fej volt velem, a kapu előtti buszmegállóban áll, én meg siettem volna haza, úgyhogy odamentem hozzá, nem tudja-e, merre van a

nővérem. Tudta. Elhúzódott az órájuk, Laura még ebédelt, a srác ilyenkor nem várta ki a sort, hogy odaérjen edzésre. Milyen edzésre, kérdeztem. Nem válaszolt, csak levette a sporttáskáját, és előkapott belőle egy pár bokszkesztyűt. Olyan illata volt, mint apa öveinek, és ahogy a kezemben tartottam, mintha egy fegyver lett volna nálam. A srác elnevette magát azon, ahogy a kesztyűktől leesik az állam, majd megkérdezte, ráérek-e délután. Ráértem. Bemutatkozott, „Norbi vagyok”, majd úgy fogott velem kezét, mint egy felnőttel. Azóta minden edzésen ott vagyok. A suliban amúgy sosem kellett verekednem azért, hogy tiszteljenek. Elég volt az, hogy a többiek tudják, bokszolni tanulok. Néha láttak összeköszönni a nagyokkal, nem is akármelyikkel, azokkal, akikkel nem szórakozik senki, és ez elég volt. Az osztálytársaim barátkozni kezdtek velem, és ugyanolyanná váltam, mint bármelyikük. Egyetlen kivétellel: már volt kiállásom.

Oda sem köszönök anyáéknak, egyszerűen csak felveszem a cipőm, és elindulok. Hideg van már kint, nyakig összehúzom a cipzárt a Bullson, az ökleim mélyen a zsebembe mélyesztem. Nem megyek messzire, de azért bő húsz perc séta elég soknak tűnik. Mégsem fádom. Mikor ideges vagyok, kevésbé érzem a hideget, ezt már máskor is észrevettem. Nem lennék ilyen magabiztos azonban, ha nem tudnám ennyire céltudatosan, hova is megyek. Laura volt barátja ugyanis a Gondúzóban van, néhány haverjával. Péntek este van, és a nővérem korábban rendszeresen panaszkodott arról az osztálytársainak, hogy a fiúja mindig itt tölti a hétvégéit. Olyan panaszkodás volt ez, amiből már én is kiéreztem, hogy a nővérem csak felnőttesebbnek akar tűnni a többieknél, de arra jó volt, hogy én most biztosra menjek. Átmegyek a főtéren, és beleintegetek a webkamerába, hát-ha éppen nézi valaki, ahogy én is szoktam, majd fél percen belül megérkezem a kocsmához. Mikor kinyitom az ajtaját, a belülről kiömlő meleg és az alkohol bűze úgy csap arcon, mintha Norbival kesztyűznék. Nem keltek különösebb feltűnést, viszonylag nagy a zsváj. Az egyik hátsó asztalnál meglátom őket. Gondolkodás nélkül bemegyek a mosdóba, talán ösztönből. Olyan szag van, mint az iskolai fiúvécében. A hirtelen hőmérséklet-változástól megindult az orrom, kifújom, meleg vízzel átmelegítem a kezem, majd a tükörbe nézek, összeszedem magam, nagy levegőt veszek, és megcélzom a fiúk asztalát. Kicsit vesztek a magabiztosságomból. Eddig bele sem gondoltam abba, hogy mennyivel nagyobbak nálam. Még Lauránál is jóval idősebbek. Azért csak megyek. Ezt az egyet már megtanultam az edzéseken: mindig előre.

– Szeretném, ha kijönnél velem megbeszélni a dolgokat – mondom váratlanul, mire mind a hárman felém fordulnak. Először a nővérem volt fiúja, majd a többiek nevetik el magukat. Egy darabig arcszkodnak, aztán Laura exe feláll, lehúzza a sörét, és kijön velem. Nem tehet mást, egy felsőéves gimnazista mégsem mondhatja azt egy hatodikosnak, hogy nem mer vele kimenni. Sétálunk úgy tíz métert, el a főtér irányától, mert ott sokan vannak, míg a többiek a bejárat mellett állnak

meg. Hallgatunk. Zsebre tett kézzel várok, és olyan határozottan nézek, ahogy a Bika is a mellkasomon. A nővérem volt fiúja ismét elneveti magát. Egy pillanatra sem emelem le a tekintetem az arcáról, határozott vagyok. Megvárom, míg ő szólal meg, de csak valami olyasmit mond, hogy „na mi van”.

– Tényleg azt csináltad Laurával, amit otthon mondott? – kérdem, mire a srác megint nevet, majd visszakérdez, hogy miért, mit mondott a nővérem. Erre nem válaszolok semmit, várom, hátha belekezd magától. Igazam is van, de félrebeszél, úgyhogy közbeszólók.

– Nézd, én csak azt szeretném, ha bocsánatot kérnél Laurától. És őszintén.

Erre megint elneveti magát, nyerítő hangon, úgy, hogy a haverjainak kifejezze vele, milyen vicces voltam, aztán valami olyasmit mond, hogy én még kicsi vagyok, nem érhetem, hogy mennek a dolgok, és a nővérem amúgy is magának köszönheti. És csak folytatja. Olyan gyorsan leszek nagyon mérges, hogy bár fel fogom, mit mond, a szavait mégsem tudnám felidézni. Mintha csak abból érteném meg a srácot, ahogy viselkedik, és amilyen hangsúllyal beszél, de abban biztos vagyok, hogy szavakat jelenleg nem hallok. Felveszem az alapállást, karok a magasba, mire a nővérem volt fiúja kissé megtántorodik. Mikor megint nevetni kezd, megkínálom egy jobb egyenes, bal felütés, jobb horog kombinációval, mire elesik. Egy pillanat alatt tisztul ki körülöttem minden, hirtelen nem is értem, mit csinálók itt, nem ezért indultam el otthonról. Vagy igen? Kizárt, mert már akkor is tudtam, ha Renátó megtudja, hogy idejövök Muhammad Alit játszani, akkor akár ki is tilthat az edzésről, örökre. Mégis itt állok, készen. Mindegy, most már előre. A kombináció amúgy nem volt vészes. A jobb egyenesem – bár állra ment –, előkészítő ütés volt, inkább csak odapiszkáltam vele, hogy ne legyen ideje a másik kettőre felkészülni, a felütésem viszont még gyenge, hiába ment jó helyre – felső gyomor –, a bal horgom azonban már egész szép volt, ha lenne bennem még néhány hónap gyakorlás, kiüthettem volna a srácot, hiába több nálam húsz-huszonöt kilóval. De nem ütöttem ki. Egyszerűen feláll, valami olyasmit mond, hogy „ez igen”, mire ismét nevetést hallok. Ekkor elkövetem az egyik legnagyobb hibát, amit bunyóban el lehet: ösztönösen oldalra kapom a fejem, hogy meg nézzem, hol a többi srác, mire szemből kapok egy olyat, amitől egyből a földön vagyok. Gyorsan magzatpózba húzódom, védeni akarom magam a rúgásoktól, és jönnének is, de a nővérem exe megállítja a cigiző haverjait. Ekkor van néhány másodpercem, hogy rendezzem a soraim. Nem orrba kaptam az ütet, attól akár el is törhetett volna, a srác viszont szerencsére nem ismeri a kiütési pontokat, így természetesen a szemem alá kaptam egy monoklit. Ahogy hozzáérek, egyre rosszabb. Érdekes érzés, örülök a fájdalomnak. Edzésen megküldenek néha, és pont is kaptam már, de pusztá ökölrel még sosem vertek, hát ezen is túl vagyunk. Gyorsan felállok.

– Kemény gyerek vagy te azért, azt meg kell hagyni – szól oda az egyik cigiző. Nem vagyunk kint régóta, még a feléig sem szívta. Ilyenkor valamiért lelassul az idő. Nem mondok semmit, megpróbálok farkasszemet nézni mind a hárommal.

– Most nem verünk el jobban – mondja Laura volt fiúja. – Mert még kicsi vagy, de ez nem lesz ingyen. Adnod kell érte valamit.

– A kabátja jó lesz – mondja az egyik cigiző.

– Persze, hogy jó lesz – neveti el magát a nővérem exe. – Azért nem engedtem, hogy megrugdossátok, hogy össze ne vérezze nekem.

Ismét felveszem az alapállást, szó nélkül, mire mind a hárman, nevetve hátrálnak meg. A Bullst nem adom. Azt már nem.

– Mielőtt nekiállsz itt feszíteni, ezt azért nézd meg – szól oda a Laura volt fiúja, miközben az arcom elé tolja a telefonját, de csak egy pillanatra, majd hirtelen megint a fejét látom, és persze nevet. Beugrik, ahogy Renátó elmagyarázza az elsődleges kiütési pontokat: állcsúcs, állszöglet. „Ha itt ütöd meg, a feje olyan mozgásba lendül, hogy gyorsabban indul meg, mint az agya, így az nekiütődik a koponyának, és ettől egy pillanatra mintha lekapcsolnák a lámpát. Ezt hívják úgy, hogy KO.” Mivel nem mondok semmit, ismét a srác szólal meg.

– Add oda a kabátod, vagy körbeküldöm a fotót mindenkinek a sulitokban, akit ismerek.

Nem tudok mit tenni. Ezt a képet nem szabad senkinek sem látnia.

– De akkor kitörlöd – szólalok meg hosszas hallgatás után.

– Persze, hogy kitörlöm – mondja a srác, és bár majd elneveti magát, úgy érzem magam, mintha fegyvert fognának rám. Leveszem a dzsekim, odaadom nekik, a szemem előtt törlik a képet, majd elindulok hazafelé. Sosem fáztam még ennyire.

Mivel az edzés után nem találkoztam senkivel, könnyen beadhatom, hogy ott sérültem meg. Otthon, és az iskolában is elhiszik. Még menő is. Norbi az első, aki észreveszi, hogy bajba kerültem. Épp az angol szódolgozat után kap el.

– Ezzel a szemedden Renátó elé ne kerülj! – mondja, miután félrehív a folyosón. Csak utána kérdezi meg: – Mi történt?

A lényeg az lenne, hogy a suliban senki se tudja meg, ami a nővéremmel történt, úgyhogy bár mindent elmondok Norbinak, azt konkrétan nem, hogy mit csinált a srác Laurával. Elég is neki annyi, hogy szemét volt vele, még azt is megérti, hogy a többi titok. Átlátok amúgy a dolgokon. Tisztában vagyok vele, hogy Norbi eleinte azért engedett közel magához, mert tetszik neki a nővérem, de úgy érzem, mióta együtt járunk edzeni, tényleg bír engem. Őszinte vagyok tehát Norbival, de azért nem túlzottan. Elmondom például, hogy lenyúlták a Bullst, de azt nem, hogy milyen képük volt Lauráról.

– Nézd. Ismerem a srácot. Pénteken lemegyünk a Gondúzöbe, és beszélünk vele.

Mivel nem mondok semmit, egyből hozzáteszi, hogy nyugi, nem verekedni megyünk, de hiába múltak el a srácok tizennyolc évesek, volt egy-két eset, mióta tisztelik. *Kénytelenek tisztelni*, valahogy így fogalmaz.

– Visszaszerezzük a Bullst, és a nővéredről is végleg leszálnak majd. De, ha elcsattan egy-két pofon, Renátónak egy szót se! Jövő héten pedig hagyd ki az edzéseket, majd azt mondom, megbetegedtél. – Tökéletes tervnek tűnik.

Másnap persze az egész iskolában körbejár a fotó. Hiába törölte ki a szemem előtt a srác, ha addigra már elküldte néhány haverjának. Norbi az egyetlen, aki úgy csinál, mintha nem látta volna. Nincs a képen amúgy semmi különös: Laura egy ágyon ül, nevet, és olyan boldog, ahogy én nagyon rég nem láttam. Fura. Látszik, hogy valószínűleg nincs rajta sok ruha, talán meztelennek is tűnik, de nem az. A képen meg pláne nem, egy pléddel takarja magát, amit az egyik kezével tart, míg a másikkal a kamera felé intve jelzi, hogy nem szeretné, ha fotóznák. A melle nem sokkal jobban látszik, mintha strandon lenne, és kicsit félrecsúszott volna a bikinije, de ez senkit sem érdekel.

A hét hátralevő részében nem találkozom a nővéremmel. A szobájában van, csak anya megy be hozzá néha. A péntek pedig egyre közeledik.

Norbi egy szomszéd kisvárosban lakik. Kimegyek elé a buszmegállóba, köszönünk egymásnak, majd szó nélkül sétálunk a főtér felé.

– Hogy legyen? – kérdem egy idő után.

– Megvárjuk, míg kijönnek cigizni, akkor odamegyünk hozzájuk, és a lehető legnyugodtabb hangon elbeszélgetünk velük. Ha valaki idősebb vagy nagyobb nálad, így tudod a leginkább megfélemlíteni, mert látni fogja, hogy semmije sincs, amivel árthatna neked.

– Jó – válaszolom, majd egy pillanatra megállok, és körbenézek a főtéren. Meglepően üres.

– Mi az? – kérdi Norbi.

– Semmi – válaszolom, majd megyünk tovább.

– Félsz? – kérdez ismét.

– Dehogy – vágom rá.

– Nem baj az pedig. Addig jó, amíg félsz.

– Miért?

– Mert az azt jelenti, hogy nem ment el az eszed.

Néhány másodperccel később megfogom Norbi könyökét, és behúzom a mellettünk lévő bokor mögé. Észreveszem ugyanis, hogy a srácok épp most jönnek ki rágyújtani. Négyen vannak. Ez nem jó hír.

– Látom, látom – mondja Norbi suttogva. – Jó is lesz, már elég részegek.

– Honnan tudod?

– Nincs rajtuk kabát. Ilyen hidegben csak az jön ki pulóverben cigizni, aki már eleget ivott.

Nem válaszolok, csak hümmögök egyet.

– Hogy buktál meg kétszer is, ha ennyi mindent tudsz? – kérdem néhány másodperc múlva, de válasz helyett csak elmosolyodik, és a vállamba üt egyet.

– Te, figyelj – mondja. – Sose igyál. Sokat legalábbis ne. Elpuhít, és gyenge leszel tőle.

– Jó – válaszolom. Igaza lehet. Amikor apa iszik, ő is mintha ültében elfolyna.

– Na, akkor menjünk – mondja Norbi.

– Figyelj – szólok oda. – Maradj. Egy perc és jövök.

– Miért? – értetlenkedik.

– Sietek!

Nem várom meg a válaszát, futni kezdek, a szomszéd utcába, onnan meg a kocsmá kerthelyisége felé. Nem csoda, hogy nem ide járnak ki cigizni a srácok, tele van ötvenes-hatvanas alkoholistákkal, közösen krákognak és pöfékelnek. Belépek a kocsmába, és bár még visszataszítóbb a szag, mint múlt héten, egyből elmosolyodom. Igazam volt: a bullsos dzsekim ugyanannak a széknak a karfáján lóg, amelyiken múlt héten Laura volt fiúja ült. Felveszem, majd visszaindulok Norbihoz, ugyanúgy, a hátsó ajtón keresztül.

Ezúttal nincs szerencsém. Mikor visszaérek, azt látom, hogy Norbi a bokor előtt áll, félig magasba emelt karral, amivel mintha a békés szándékát szeretné jelezni, miközben a négy srác kellő távolságból körbeállja, mindegyikük kezében telefonnal, vakuznak, egyenesen Norbira. Elsőre nem értem meg, hogy mit ordibálnak. Valamiért mégsem érzem veszélyesnek a helyzetet, úgy értem, fizikailag. Odasétálok Norbihoz, és megkérdem, mi történik.

– Tudják – válaszolja Norbi. A hangja higgadt, de a szemét egy pillanatra sem veszi le a többiekről.

– Mit? – kérdem.

– Hogy kizárnak titeket a szervezetből, ha van rá bizonyíték, hogy termen kívül verekedtek – mondja az egyik srác röhögve, miközben a jobb kezével rám irányítja a telefonja kameráját, a ballal pedig rágyújt.

Ebben részben igazuk van, de nem hittem volna, hogy tudnak róla. Engem nincs honnan kirúgni, nem vagyok semmilyen szervezet tagja, még csak edzésekre járok. Norbit viszont tényleg kizárhatják, ő már két éve rendszeresen versenyez, egyre szebb eredményekkel. És bár ezt a bokszolók nem reklámozzák, néhány szervezet tényleg kérdés nélkül kizárja őket, ha az utcán használják a teremben elsajátított tudást. Norbi akármikor próbálna megszólalni, a többiek hangosan ordibálni és fenyegetőzni kezdenek. Az egyik srác odalép hozzám, tenyérral megüti a vállát, majd elugrik mellőle, mintha csak egy veszélyes állatot cukkolna, mire mind a négyen hangosan felröhögnek. Norbi meg csak áll. Így nincs sok értelme folytatni.

– Menjünk – mondom neki. Nem válaszol. Elindulunk, miközben a többiek továbbra is videóznak minket, és természetesen szitkozódhatnak is. Fura, hogy

a dzsekit nem vették észre rajtam, de ez talán azért lehet, mert mintha itt sem lennék, mind Norbira koncentrálnak. Bízom benne, hogy semmi olyasmit nem mondanak, amivel átlépik a határt, mert akkor talán Norbi elveszíti a türelmét. Nem akarom, hogy miattam szakadjon meg a karriere. Sietősebbre veszem. Mikor befordulunk a sarkon, a srácok hangosan röhögnek. Olyan a hangjuk, mint egy ünneplő hiénafalkának.

Norbival körülbelül negyedórán keresztül nem szólunk egymáshoz. A busz-megállóban várunk, és csak mikor megjön a járata, akkor néz rám, mosolyogva.

– Hé, legalább a dzsekid megvan.

Miután egyedül maradok, visszasétálok a Gondúzóhoz, megint a főtér felől. Nem megyek nagyon közel, csak annyira, hogy még simán lássanak. Összehúszom a Bulls cipzárját, egészen nyakig, zsebre teszem a kezem, várok. Ha elég részegek – és ahogy óbégattak, abból úgy tűnt, hogy azok –, akkor nemsoká ismét kijönnek. Amikor apa iszik, ő is mindig kijár cigizni.

Talán tíz percet, ha várok. Ugyanúgy négyen jönnek ki, egyből rágyújtanak, és hallom, hogy még mindig azon örömködnek, hogy mennyire elbántak Norbival. Rólam még csak nem is beszélnek. Nem várom meg, míg észrevesznek. Odafütyülök. Először mind elhallgatnak, majd ketten nevetni kezdenek, a harmadik pedig előveszi a telefonját, mire Laura volt fiúja egy kézmozdulattal jelzi, hogy miattam nem kell. Közelebb megyek, de csak annyira, hogy a szemükbe tudjak nézni.

– Szeretném veled megbeszélni a dolgokat – mondom a nővérem exének, mire ő határozottan elindul felém. Gyorsan körbenézek, majdnem jó helyen állok. Míg odaér hozzám, néhány métert odébb sétálok.

– Az egyetlen dolog, amit meg fogunk beszélni, az lesz, hogy visszaadod a kabátot – mondja a srác, mikor a közelembé ér. Végre észrevette. Néhány lépésnyire lehet. Körbenézek, és közben kivesszem a kezem a zsebemből, pozíciót váltok, valahogy úgy, ahogy Norbi tette korábban: nem az alapállást veszem fel, csupán széttárom a karom, így jelezve, hogy nem akarok támadni. A többiek csöndben cigiznek.

– Nézd, én csak azt szeretném, ha bocsánatot kérnél a nővéremtől. És őszintén – mondom, mire Laura volt fiúja elneveti magát. Sokkal részegebb, mint múlt héten.

– Ez nem így megy, haver. Hónapokon keresztül viszem ide-oda a csajt, meghívom moziba meg kajálni is, erre játssza nekem a szűz kurvát? Hát, nem csoda, ha elpattan az ember agya – mondja, majd beleszív a cigijébe.

– Nem győztél meg.

– Kicsi vagy te még ehhez – válaszolja nevetve, majd egy olyan kézmozdulatot tesz, amivel azt akarja kifejezni, hogy semmi értelme velem vitatkozni, és közben úgy csinál a szemével, ahogy azt mindig látom az idősebeknél, ha ki akarják

fejezni, hogy okosabbnak gondolják magukat nálam: úgy emeli fel a szemöldökét, hogy közben mégis szűkíti a látását. Ezt néha még a tükör előtt is szoktam gyakorolni.

– Oké, de a dzsekit nem adom – mondom, mire eldobja a cigijét, odalép hozzám, és megpróbálja elkapni a karom. Jobbak a reflexeim, egyszerűen ellépek. Ezt eljátsszuk néhányszor, mire Laura exének a haverjai kedélyesen felnevetnek. Erre a srácnak persze kissé elszáll az agya, mégsem szórakozhat velem egy általános iskolás. Megpróbál megütni, de odébb lépek először, és másodszor is. Látszik, hogy nem jár boxolni, mert a harmadikat csak erősebben akarja ütni, nem gyorsabban vagy váratlanabban. Ebbe beleállok, mert elég alacsonyan jön. A mellkasomat éri találat, nem esem el. Megint üt, ebbe is beleállok, továbbra is széttárt karral. Ekkor egy pillanatra megáll.

– Lehet, hogy igazad van – mondom higgadtan.

– Hogy érted? – kérdi, miközben kifújja a levegőt, és a térdére támaszkodik.

– Ha ilyen gyenge voltál a nővéremmel is, talán ő reagálta túl. Ennél még ő is nagyobbat ütne.

A srác pillanatok alatt előttem terem, kapok egy jobbost és balost is, a földre kerülök. Belém rúg néhányat, és ez sokkal erősebb, mint az ütései. Szerencsére testre kapom őket, de nem bordára.

– Van még valami mondanivalód? – kérdi lihegve. – Add ide a kabátot, aztán húzz haza!

Vérzik a szám, az egyik ütés erős volt. Köpök egyet, majd felülök, és a térdemre támaszkodom. Nem úgy látszik, mintha még egyszer nekem jönne. Nem akarja, hogy összevérezzem a dzsekit. Nem válaszolok semmit, egyszerűen csak a mögöttünk lévő lámpaoszlopra mutatok. Lassan végignézem rajta, én pedig szó nélkül megvárom, míg leesik neki. Legalább tíz másodpercig telibe bámulja a város webkameráját. Odanézek én is. Egy dobozban van, oldalán felirat, a város honlapjának címe.

– Te... hány éves vagy? – kérdi némi aggodalommal az arcán.

– Kevés.

Egy darabig hallgatunk, aztán ő szólal meg.

– De... ezeket nézik?

– Ha szerencséd van, nem. És talán azokat sem – bökök a többi köztéri kamerára is, egyenként. – De ha bejelentést kapnak, hogy verekedés volt a főtéren, garantáltan előszedik a felvételeket.

Laura volt fiúja nem válaszol, hallgat. A haverjai odaszólnak, hogy „mi van”, de feléjük sem fordul. Más nincs a téren.

– Kezdjük azzal, hogy bocsánatot kérsz a nővéremtől. És őszintén.

JOÃO CABRAL DE MELO NETO

Az idén száz éve született João Cabral de Melo Neto (1920–1999) brazil költő, a harmadik modernista nemzedék legjelentősebb alakja országában. Recife-ben, a brazil északkeleti régió egyik központjában látta meg a napvilágot, és a bozotos pusztaság, a Sertão meg a gyér növényzetű Caatinga rideg szigorúsága ihlette költői világát. Verseinek felépítésére hatottak Le Corbusier építészeti elgondolásai és Mondrian konstruktivista képei, így szinte mérnöki pontossággal, rideg elidegenítéssel mutatja be a szárazság sújtotta, nyomorúságos északkeleti vidékeket, a szülővárosát átszelő Capibarive folyó nyomortelepeit, és a cukornádtermesztésre épülő monokultúrát. A költő szeme előtt kitáruló látvány szinte hiperrealista megjelenítésére törekszik, s szinte egész költészetét végigkísérik a verseiben visszatérően megjelenő metapoétikai utalások. *(Pál Ferenc)*

Ablakok

Az egyik ember álmodik
a tengerparton, egy másik
nem emlékszik a dátumokra;
az egyik ember eliszkol
egy fa elől, egy másik elhagyta
a hajóját vagy a kalapját;
az egyik ember katona;
egy másik repülők;
egy másik meg elfelejti
az idejét, a titkát,
és azt, hogy fél a fátyol szótól;
és még van egy olyan is, aki
elnyúlva, mint egy hajó, elaludt.

Pál Dániel Levente fordítása

A vers és a víz

A vers cseppfolyós hangjai
törvényszegésre csábítanak,
revolverre.

Olyan szigetekről beszélnek,
amelyeket még az álmok sem
tudnak elérni.

Térdemen nyitott könyv,
hajamba szél kap,
nézem a tengert.

Ami a vízben történik,
ismétlődni kezd
az emlékezetben.

Pál Dániel Levente fordítása

A mérnök

A fény, a nap s a szabad levegő
szökkenti szárba a mérnök álmát.
A mérnök álmán átderengnek a
Felületek, tenisz s a pohár víz.

A ceruza, vonalzó és papír;
A rajzok, tervek, az összes számok:
A mérnök érthető és világos,
Fátylaktól nem takart világra lát.

(Némely délután felkapaszkodtunk
Az épületre. Megszokott látvány,
A mindenki által használt újság
Új cement- és üvegtüdővel liheg).

A víz, a szél és a fénykötegek,
Oldalt folyó, felhők magasába
Rajzolták az épületet, amely
A természetben magától kinőtt.

Zalán Tibor fordítása

A tagadás művésze

Amit csinálni kell, haszontalan.
Nem csinálni semmit, haszontalan.
De a csinálni vagy nem csinálni közt
A haszontalant megcsinálni több.
De nem, úgy csinálni, hogy elfeledni,
A haszontalant nem lehet feledni.
De haszontalant kell csinálni, tudva,
Hogy haszontalan, épp akár a dudva,
Haszontalan, és nincs benne értelem,
Amit nem ér el semmi értelem,
Csinálni: mert az sokkal nehezebb,
Mint nem csinálni, helyette nehezebb-
Ben lehet megmagyarázni, amikor
Több megvetéssel mondja a kor:
Hogy a megcsinált semmit sem érő show,
Neked se szól senki, olvasó!

Zalán Tibor fordítása

A cukornádmalom kölyke

A levágott cukornád kaszanyél,
Hegyes szögben metszi el a szerszám,
Olyan éles, mint a kaszapenge,
Mely elvágta őt, ezért hálából

Úgy hasított belém a nádpenge
Gyermekként, kis híján megvakultam,
És a ma már nem látszó sebhely most
Megjelent, hogy bennem megőrződjék.

A sebhely mára nyomtalan eltűnt;
Nem így a mélyemig hatolt ojtás;
Sosem tudom már meg, mi ojtatott
belém (akkor), vírus vagy vakcina.

Zalán Tibor fordítása

H GROUP ZALÁN TIBOR AZUTÁN MEGDÖGLÜNK

PROFESSZOR ZALÁN TIBOR

Míg a cukornád kaszanyélét nem levágta, addig az éles szögben metszi el a szerszám. Olyan éles, mint a kaszapenge, mely elvágta őt, ezért hálából úgy hasított belém a nádpenge. Gyermekként, kis híján megvakultam, és a ma már nem látszó sebhely most megjelent, hogy bennem megőrződjék.

Zalán Tibor

Igy hasított belém a nádpenge Gyermekként, kis híján megvakultam, és a ma már nem látszó sebhely most megjelent, hogy bennem megőrződjék.

AZ ELŐADÁS KIVÉTELEZÉSÉHEZ HOZZÁÁRULTUNK: A VADASÁG DRÁMAMŰVESZÉK SZÖVEGE ÉS A VOJVODNA' SPORT ÉS SZÉLETROZPONT.

ILLUSTRÁCIÓ: PRASTAVE, SAVJEZ DRANSKI UMETNIKA VOJVODINE SP, VOJVODINA.

RYSZARD KRYNICKI

Ryszard Krynicki (1943) lengyel költő, műfordító, szerkesztő. Krakóban él, egyetemi tanulmányait a Poznańi Egyetemen végezte. A hetvenes évek elején a *Student* (Diák) című folyóirat szerkesztője volt, illetve könyvtárosként dolgozott. Önálló verseskötettel 1968-ban debütált: az úgynevezett 68-as nemzedék, másképpen az Új Hullám alkotója. Költői munkássága hét kötet, műfordítóként Georg Trakl, Paul Celan és Nelly Sachs verseit ültette át lengyelre. A rendszerváltást követően megalapította az A5 Kiadót, amely hazájában az egyik legrangosabb irodalmi nyilvánosság. Magyar nyelvű önálló könyve még nincs – tíz verse olvasható Zsille Gábor *Szokás szerint másképp* című lengyel antológiájában, a Spanyolnátha online folyóirat honlapján. *(A fordító)*

Ha megsemmisítenék

Ha megsemmisítenék
az összes hivatalos iratunkat,
még a fák néma évgyűrűi,
még a néma csontjaink is elmondanák,

milyen időkben éltünk.

Csak a hó

Csak a hó,
csak a víz és a tűz,
csak a súlyos föld és a könnyű lég,
csak a halálos elemek,
csak a holt tárgyak

függetlenek
saját művüktől és tetteiktől.

Aki nincs

Féld Istent,
aki nincs

a szívedben.

Nem kell

Nem kell őket keresni,
maguktól is felbukkannak, a rabszolgák,
hajlandók uralkodni,
oly hatalommal,
mellyel fölöttünk csak

a szeretet
és egy halálos betegség uralkodhat.

Joszif Brodskij sírja

*Ahol a kövér tenger
a kaput nyaldossa.*

Az evangéliumi negyedben,
Ezra Poundhoz
és Olga Rudge-hoz közel.

Eltűnnek a hűséges vendégek:
a harcias sirály,
a félénk gyík.

A talapzaton,
a litván katolikus szent tűz hamvainál,
egy gondos kéz által letéve
(műanyag tasakban,
megvédendő az esőtől)
egy számítógépből kinyomtatott fénykép:

a lesoványodott, betegségtől gyötört Brodskij,
a háttérben a négy evangélistával.

S persze Brodskij megszokott
átható tekintetével.

A síron áldozati ajándékok:

egy felfordított műanyag pohár aprópénzzel,
egy kifakult címkéjű
üres vodkásüveg,
a lombsátorba dugdosott
papírtekercsek

(talán versek? talán levelek?
kéresek? varázsigék?).

Egy műanyag pohár
töltőtollakkal

(elegendők lennének egy másik,
sokkal hosszabb életre).

Fekete műanyag keretes szemüveg

(ez is plasztik,
a kor lenyomata).

A sírfeliraton kavicsok,
mint a zsidó sírköveken,

fenyőtobozok, levelek.

Mintha

Tengelicék, pacsirták, fülemülék, gerlék.
A teremtés mintha többre tartaná
későbbi alakjukban
a dinoszauruszokat.

Zsille Gábor fordításai

THEATRE, MUSIC, EXHIBITION, ACADEMY SZÍNHÁZ, ZENE, KIÁLLÍTÁS, AKADÉMIA

Szeged, 2015. július 18-26.

THEALTER

A MASZK
(Magyarországi
Alternatív Színházi Központ)
Egyesület szervezésében
Organised by MASZK
(Centre for Hungarian
Alternative Theatres)
Association
maszk@maszk.hu
www.thealter.hu

18-26 July 2014, Szeged, Hungary

Történelmi traumáink, vezekléseink, ünnepeink lélektani megközelítése

Egy kutatás eredményeinek tükrében

Az ember veszteségeit, legyen az kisebb történés, például valakit nem vesznek fel egy munkahelyre vagy egyetemre, esetleg súlyosabb veszteség éri, mondjuk elveszíti szeretett hozzátartozóját, minden esetben lehangoltság, rossz közérzet, gyász kíséri. Súlyosabb a gyász akkor, amikor a kultúrát éri súlyos trauma (háború, esetleg polgárháború esetén). Ilyen esetben az egész kultúrának fel kellene készülnie a gyász feldolgozására, ahogy a pszichológia fogalmaz, gyászmunkát kell végezni, hogy a trauma feldolgozásra kerüljön, ellenkező esetben kóros gyással találkozhatunk.

De mit is értünk gyász alatt, miről is szól ez a nagyon fontos lelki folyamat?

A gyász egy ideillő kifejezése a Bibliában: „Dávid pedig felméné az olajfáknak hegyén, mentében sírva, fejét beborítva, saru nélkül ment, és az egész nép, mely vele volt, kiki beborította fejét, és mentökben sírának. [...] Akkor megragadá Dávid a maga ruháit és megszagatá, úgyszintén a többi emberek is, kik ő vele valának. És nagy zokogással sírának és böjtölének mind estvéig.”

A gyász lefolyása kultúránként eltérő, de a szakemberek megegyeznek annak különböző fázisaiban.

Normál gyász esetén három fázisról beszélnek:

Első fázis a sokk: dermedtség, sírás, torokszorítás érzése, sóhajtozás, hasi üresség érzése, valótlanág érzete, tagadás, valótlán tartalmú fantáziák.

Második fázis: elmélyülés az elhunyttal kapcsolatos érzésekben: düh, lehangoltság, álmatlanság, testsúlycsökkenés, erőtlenség, kimerültség, büntudat, az elhunyttal kapcsolatos álmok, gondolatok, örömré való képtelenség.

Harmadik fázis: újraszerveződés; a múltból már szép emlékekre is tud gondolni a gyászoló, az érdeklődés visszanyerése, új kapcsolatok kialakítására kerül sor.

Komplikált, vagy kóros gyász esetén:

Első fázis az intrúzió (egyes gondolatok, érzések tovakodó jelenléte – ezek kontrollálhatatlansága), a distressz jegyeinek megléte – a veszteséggel kapcsolatos érzések uralják a gondolkodást, és intenzitásuk nem csökken. Illúziók jelenléte, például történelmi síkon Nagy-Magyarország visszaállítása, vagy pszeudohallucinációk.

Második fázisban a tagadás – a veszteséggel kapcsolatos gondolatoktól, a veszteségről történő beszélgetéstől, illetve a veszteségre emlékeztető tevékenységtől való túlzott tartózkodás, vagy teljes elzárkózás. Történelmi síkon a trianoni döntés tagadása a mai napig, 1956 történéseivel a kései szembenézés, hogy csak az utóbbi nagy sérelmeinket említsük. A korábbi politikai vezetések elzárták, eltorlaszolták a veszteségeink feldolgozásának útját.

Harmadik fázis az adaptáció zavara, a major depresszió. Amikor valaki képtelen a munkára, illetve a felelősséggel járó feladatokra. Az új kapcsolatok kialakítása gátolt, óriási a bizalmatlanság a környezettel szemben. Megnő az öngyilkosságok, illetve öngyilkossági kísérletek száma (Magyarország 1989-ig világelső volt az öngyilkosság statisztikájában).

Kollektivista, illetve individualista kultúra és a gyász

A kultúranropológiai és lélektani megfigyelések szerint a legtöbb ipari társadalomban a családok általában inkább individualista helyzetet foglalnak el, míg a kevésbé vagy egyáltalán nem iparosodott társadalmakban a családi szocializáció inkább kommunalisztikus családi elrendeződéshez kötődik. Azokban a kultúrákban (a kultúra kifejezést Margaret Mead [1962] értelmezésében használjuk), melyeket az individualizmus magas foka jellemez, fontos, hogy az egyén képes legyen a személyiségében rejlő különböző lehetőségeket megvalósítani. Ehhez számottevő kezdeményezőkézséggel és akaraterővel kell bírnia, hogy képes legyen akár vitatott ügyekben is kiállni a maga igaza mellett. Cselekedeteiben pedig tudnia kell függetlenítenie magát azoktól a csoportoktól, melyeknek egyébként tagja, hiszen ezek a csoportok, amellet, hogy jelentős támaszt nyújthatnak, komoly korlátozásokat is jelentenek számára. Azokban a kultúrákban viszont, melyek kollektivista jellegűek, az egyén alárendelődik annak a csoportnak, amelyhez elsődlegesen tartozik. Számos ilyen csoport van, bár ezek más-más súlyúak. A legfontosabb három csoport általában minden kultúrában a kiterjedt család, a szomszédság, valamint az a közösség vagy társadalmi szervezet, melynek keretén belül az egyén munkáját végzi és éli a napi életét. Ez a három csoport együttesen és meglehetősen komplex módon határozza meg annak társadalmi helyzetét.

A szlávok (szerbek – Szerbiában is folytattunk kutatásokat) inkább a kollektivista kultúrához állnak közelebb, ahol a veszteség (a gyász feldolgozása) is kollektívebb formában zajlik, és a kultúra agressziókezelési technikájától függ annak feldolgozási szintje. Vamik Volkan (Volkan, 2002) amerikai pszichológus úgy látja, hogy a jugoszláv polgárháború kitörésének egyik legfontosabb oka a szerbek hatszáz évvel korábbi traumájára adott válasz: reváns Rigómező elvesztéséért. A szerbek úgy tartják, hogy a Koszovóban élő albán lakosság a hatszáz évvel korábban Ko-

szovót megszerző törökök leszármazottai, ezért vettek revánsot – ha úgy tetszik, az akkori veszteség a szerb kultúra szempontjából nem került feldolgozásra, tehát elhúzódó vagy kóros gyásszal állunk szemben, amely a kultúra kommunikációjában, emlékezetében mindvégig jelen volt. Maurice Halbwachs (Halbwachs, 2000), a kollektív emlékezet ismert kutatója azt írja: „Amikor azt mondjuk, hogy az egyén a csoportemlékezetre támaszkodik, ezt úgy kell érteni, hogy ez nem követeli meg a csoport egy vagy több tagjának tényleges jelenlétét. Valóban, akkor is a társadalom hatása alatt maradok, ha eltávolodom tőle: elegendő, hogy magammal vigyem elmémbe mindazt, ami lehetővé teszi számomra, hogy behelyezkedjem tagjai szemszögébe [...] és a csoport közepén érzem magam.” E megfogalmazás szerint a történelemnél több, személyesebb vagy legalábbis attól eltérő az emlékezet. A kollektív aktuális társadalmi kontextusban képes emlékezni, és a külvilág segítségével rekonstruálja a történelem releváns mozzanatait, ezért az emlékezés valóban kollektív, azaz nem individuális tevékenység. Vita tárgya azonban a történelem és az emlékezet viszonya. Valójában Halbwachs is arra az álláspontra jut, hogy míg a történelem az igazságra, a tárgyilagosságra törekszik, addig az emlékezetre – természetéből fakadóan – ennek ellenkezője igaz. A történelem ugyan a teljességre törekszik, viszont valószínűleg végletesen „unalmas”, s csak keveseket érdekel, ellentétben az emlékezettel. Halbwachs megkülönbözteti a saját emlékezetünkben őrzött önéletrajzi emlékeket a történelmi emlékezettől, ami írott szövegek révén marad fenn. Ez utóbbi viszont már nem része személyes életünknek, míg az előbbi identitásunk alakítója. Abban a pillanatban, amikor emlékezetünk kiürül, a kiesett, személyes események láncolata a történelem részévé válik. A történelmi emlékezet azonban lehet organikus és holt. A társadalom kollektív emlékezetében fennmaradt események az úgynevezett organikus emlékezetben továbbra is a mindennapok részét képezhetik. Ha a kollektív emlékezet nem tölti meg élettel a személyes emlékeket, ezek az emlékek holtá válnak, és írott formában, társadalmi reflexióként maradnak fenn. Társadalmi reflexió alá a megemlékezések, nemzeti ünnepek, nyilvános diskurzusok tartoznak, de ide sorolhatók olyan történések is, melyeket a kultúra hosszú távon képes a hétköznapi életben fenntartani. Az organikus emlékezet révén válhatnak a kollektív, egykor személyesen átélt emlékek a közéleti kommunikáció legitimáló elemeivé. A nemzet által megélt események, ellentétben a szervesen, kissé unalmas történelemmel, szenvedélyes értelmezési lehetőséget kínálnak, ráadásul hivatkozott alapértékekre épülnek, amelyek kívül esnek a politika relativizmusán.

Halbwachs gondolatmenetében a történelmi múlt egyfajta birtoklása a politika formális szervezeteinek önazonosságához is hozzájárul. Az aktív múlt identitásképző – és nemcsak az individuum, hanem bármely kollektív számára is az –, továbbá megfogalmazza, hogy a közös emlékek a társadalmi differenciálódás szá-

mára alkalmas kiindulópontok, amelyek az egymással versengő politikai pártok elkülönülésének egyik alkalmas módját jelentik.

A szerb kultúra az agressziót inkább kifele vetíti, erős a kultúrára jellemző agresszív kód (bővebben lásd: Bordás, 2009), és kollektivismusának köszönhetően könnyebb volt a kóros gyász levezetésére kirobbantani a polgárháborút. A magyar kultúra viszont erősen individualista, ezért nehezebb megtalálni az elhúzódó gyász megoldásának módját, nem beszélve az agresszió befele vetítésének szocializációs hátteréről, a negatív kódról (bővebben lásd: Kézdi, 1995).

A fentiek értelmében úgy gondoljuk, hogy történészeknek, szociálpszichológusoknak kellene összefogniuk az elhúzódó gyász feldolgozására, a nemzeti dicsőség és nemzeti vezeklés napjainak meghatározására a magyar kultúrára vonatkozóan. Nemzeti érdek lenne a történelemtudomány, a pszichológia, a szociálpszichológia összefogása ahhoz, hogy a kultúrában feldolgozásra kerüljenek a korábban elszenvedett traumák elhúzódó gyászreakciói, amibe a mindenkori politikai elitet is be kellene vonni.

A jelentős történelmi traumáink meghatározását, feldolgozottságát, illetve feldolgozatlanságát illetően 2012 és 2015 között folytattunk egy nagyobb kiterjedésű kutatást. Közben arra a kérdésre is kerestük a választ, hogy a történelemben elszenvedett traumák feldolgozatlansága milyen társadalmi jelenségekhez, történetekhez vezethet. Ezeket a jelenségeket három pontban foglaltuk össze.

1. *A reváns* – lehet-e válasz a kultúra elszenvedett traumáira egy későbbi időszakban? A reváns a feldolgozatlan gyász következménye, és kóros gyásszal van-e dolgunk? Igaza van-e Vamik Volkannak (Volkan, 2002), aki a jugoszláv polgárháború kitörésének lélektani motivációs háttere mögött a szerbek hatszáz évvel a polgárháború kitörése előtti rigómezei csatavesztését látja? A szlovák politikai éltek 1989 utáni folyamatos törekvése, hogy elnyomják a Szlovákiában élő magyarokat, reváns lehet-e a szlovákok Osztrák–Magyar Monarchia alatti 57 évnyi (nem hosszabb) elnyomásáért?

2. *Az öngyilkosság* – lehet-e válasz a társadalmi változásokra? Émile Durkheim szerint igen, hiszen a gazdasági válságok esetén több az öngyilkos. Annak következménye pedig, hogy például a második világháború után, 1945-ben Jugoszláviában Tito partizánjai 40.000–50.000 magyart mészároltak le, az lett, hogy a vajdasági magyarok – körükben elkövetett öngyilkosságok arányát tekintve az 1960-as években – megelőzték Magyarországot, az akkori világelsőt. Aminek hátterében az a szocializációs mechanizmus húzódott meg, melynek értelmében a vajdasági magyar családok, félve a szerbek agressziójától, alárendelt szerepekre szocializálták gyermekeiket, ami valójában egy túlélési technika volt. Ennek következménye az lett, hogy a magyar családokban felnövő gyerekek egy része nem tanulhatta meg az agresszió szociálpozitív formában történő kiélését, de az agresszió önvédelmi célú alkalmazását sem, így azok konfliktus esetében az agressziót önmaga ellen fordították. Vagy: 1920-ban Magyarországon,

a trianoni döntést követően 10%-kal megugrott az öngyilkosságok száma, ami később visszaesett, ám az 1960–1970–1980-as évekre Magyarország világelső lesz az öngyilkosságok tekintetében. Magam pszichológusként úgy látom, hogy ennek hátterében az 1945 után bekövetkezett társadalmi változások húzódtak meg, melyek, végkimenetelüket tekintve, a kommunista diktatúrába torkollottak. Az addig az individualizmuson fejlődő magyar kultúra (főleg a dualizmus korától a Horthy-rendszer végéig, aminek egyik fő háttere az iparosodás volt) visszakényszerült egy kollektivistá társadalmi berendezkedésbe, ahol az emberek egy része elveszítette a magántulajdont: a földjeit, házait, nem beszélve egy 1946-os rendeletről, melynek értelmében 1600 civil szervezetet szüntettek meg. A XX. század második felében bontakozik ki a humanisztikus pszichológia irányzata (Carl Rogers, Abraham Maslow, Gordon W. Allport), mely az ember egyik legfontosabb szükségletének az önmegvalósítást tekinti, amire 1945 után nagyon sok magyar embernek nem volt lehetősége. 1956 egy kitörési kísérlet volt a kollektivistá rendszer szorításából, mivel azonban sikertelennek bizonyult, lélektani szempontból is sötét korszak következett Magyarországon. Az 1989-es változások óta, ma Magyarország a 12. helyen áll világviszonylatban az öngyilkossági statisztikákban, ami számunkra azt jelenti, hogy az önmegvalósítási folyamatok beindultak.

3. *Anómia, bizalmatlanság (a társadalmi tőke hiánya), identitászavar, a kilátástalanság előretörése, a szkizoid információk tömeges jelenléte a médiában.* A mindennapokban a magyarországi polgár, ha követi a társadalom történéseit a médiában, akkor azt tapasztalja, hogy egy állítást hamarosan követi annak 180 fokos fordulata, vonatkozzon az a gazdaságra, egészségügyre, szociális ügyre, oktatásra, kultúrára stb. Ami igaz a történelmi múltunk és történelmi nagyjaink megítélésére is; a *ki vagyok én? vagy kik vagyunk mi?* kérdése az egész magyar kultúrára vonatkozóan igen súlyos problémát jelent. A szocializációs folyamatokból tudjuk, hogy a modellek, a követhető példaképek építőkövekként szolgálnak a személyiség, illetve a kultúra alakulásának folyamataiban. Ha ezeket a modelleket megkérdőjelezzük, nyitva hagyva a személyiség, illetve a magyar kultúra fejlődésének érési lehetőségeit több száz, akár ezer év távlatában, akkor feltehetjük a kérdést, hogy mikor zárunk be, mikor fogadjuk el önmagunkat, mikor kezdünk el felnőtt személyiséggé válni? Létezhet-e a magyar kultúrának a történelmi múltra vonatkozó egységes narratívája? Ha igen, akkor nem kérdőjelezhető meg történelmi nagyjaink jelentősége, kultusza, esetleg mítosza, és nem tehetnék meg ezt egyes politikai erők sem...

Deviáns viselkedésnek tartjuk-e: a revánsot, az öngyilkosságot, az anómiát, a bizalmatlanságot, az identitászavart? Ezek a kérdések foglalkoztattak bennünket, amikor a kutatást elkezdtük.

A kutatás

A kutatás során a következő módszereket alkalmaztuk:

1. Kérdőíves eljárás (a kérdőív, sajnos, kognitív, s nem projektív technika volt. A projektív technika jobban mért volna ebben az esetben, de ezt az anyagi keretek nem tették lehetővé). *Célcsoport*: véleményformálók (polgármester, pap, tanár, orvos, vállalkozó stb.). Ezres minta Magyarországon. A kérdőívet kicsit átdolgozva lekérdeztük Erdélyben, Szlovákiában, Vajdaságban és Ausztriában is egy négyszázas mintán, szintén véleményformálókkal. A kérdőívet lefordítottuk románra, szlovákra, szerbre és németre. A minta így alakult: 85 romániai magyar, 85 romániai román, 50 vajdasági magyar, 50 vajdasági szerb, 50 szlovákiai magyar, 50 szlovákiai szlovák, 15 ausztriai magyar, 15 ausztriai német.

2. Interjú véleményformálókkal, ahol a cél főleg a történelmi traumákra fókuszált, de egyéb kérdések is fontosak voltak. A minta Magyarországon: 36, a többi négy országban 6, ahol 3 magyar és 3 nem magyar személy volt az interjú alanya.

A kérdőív 4 tartalmi körből állt:

1. Általános adatok és világnézet.

2. A kultúrára vonatkozó dimenzióira való rákérdezés (Geert Hofstede): a kultúra melyben a vizsgált személy él: individualista vagy kollektivista, maszkulin vagy feminin, mennyire jellemző rá a bizonytalanság (gyengén, illetve nagymértékben), az időorientáció rövid vagy hosszú távú, hogyan ítéli meg a kultúrán belüli hatalmi távolságokat (pl. főnök-beosztott viszony).

3. Történelmi traumáink megítélése: a vizsgálat tárgyát hat történelmi trauma képezte, melyeket történészekkel határoztunk meg. Ezek a traumák a következők voltak: a tatárjárás, a török hódoltság, 1848, a trianoni döntés, a kommunista diktatúra, valamint 1956.

A traumákat a következő szempontok alapján kellett értékelni a Likert-skála szerint:

- ez az esemény a mai napig nagy hatással van Magyarországra,
- ez az esemény Magyarország történetének legnagyobb tragédiája (gyakran eszembe jut, miként az is, amit Magyarország számára jelentett),
- ez az esemény jó, illetve rossz következményeket jelentett Magyarországra nézve,
- ez az esemény súlyosságát illetően nem hasonlítható semmi máshoz, amit Európa más nemzetei elsenvedtek,
- Magyarország túllépett ezen az eseményen, és képes azt objektíven, történelmi távlatból szemlélni,
- ez a történelmi esemény mély érzelmeket vált ki belőlem,

- fontos, hogy rendszeresen emlékezzünk erre az eseményre, levonjuk a tanulságait és megpróbáljuk helyrehozni az általa okozott kárt,
- a határon túli magyarság számára a kérdéseket rájuk vonatkozóan módosítottuk.

4. A Bogardus-skála. A Bogardus-skála azt méri, hogy a különböző kultúrák tagjai milyen közelinek, illetve milyen távolinak tartanak más kultúrákat. A legközelebbi a házasságkötés, a legtávolabbi pedig az, ha az övétől eltérő kultúrát be sem engedné az országba, ahol él.

Eredmények

A tervezés során, ahogy említettük, hat történelmi trauma kutatását tartottuk fontosnak: a tatárjárást, a török hódoltságot, az 1848-as forradalmat, az 1920-as trianoni döntést, a második világháború utáni kommunista diktatúra létrejöttét, valamint az 1956-os forradalmat. A holokauszt kutatását nem terveztük, egyrészt ugyanis számtalan korábbi kutatás szól már erről a magyarságot is érintő történelmi traumáról, másrészt pedig jelentősen átszövi a mai aktuálpolitikát, amellyel nem kívántunk foglalkozni. Utólag azonban úgy látjuk, hogy a vizsgált traumák összehasonlításában érdemes lenne elemezni ezt is, ezért a későbbiekben a holokauszt kutatására is vissza szándékozunk térni. Felvetődött, hogy az 1989-es rendszerváltást traumaként kezeljük-e, hiszen vannak társadalmi rétegek, melyeknek 1989 traumát, lecsúszást, elszegényedést jelentett. Tekintettel azonban a célcsoportra, amely kifejezetten véleményformálókból állt, valószínűleg nem lett volna objektív az így nyert eredmény, hiszen ők 1989-re feltehetően nem traumaként tekintenek, habár más lett volna a helyzet például egy rétegezett mintavételű célcsoport esetében.

A kérdőíves felmérést interjúk felvétele is követte, melyek esetében a történelmi traumáinkra vonatkozó válaszok nagymértékben megegyeztek a kérdőívre adott válaszokkal.

A kérdőívek kiértékelésénél szembeűnő a megválaszolatlanul hagyott kérdések viszonylag magas aránya, annak ellenére, hogy kérdőívünk anonim jellegű volt. Ez az arány a válaszadó által „kényesnek” vélt kérdések esetében, például a politikai beállítottság kérdésénél, az egyharmad fölé emelkedett. De a válaszadók több mint 20%-a nem válaszolt azokra a kérdésekre sem, hogy vallásos-e, melyik felekezethez tartozik, és hisz-e Istenben az illető? Mely eredményt nagyfokú bizalmatlanság jeleként foghatjuk fel, amelynek gyökerei a második világháború utáni kommunista diktatúra és az 1956-os forradalmat követő sötét időszak éveibe nyúlnak vissza, amikor is a másként gondolkodók komoly üldöztetésnek, retorzióknak voltak kitéve. A történelmi emlékezet – a szocializációs folyamatoknak köszönhetően – a kommunikációs rendszereken és narratívákon keresztül a

történelmi események jelentette traumákat is nemzedékeken keresztül továbbviszik és megjelenítik a jelenben (Halbwachs, 2000). Ez a bizalmatlanság Francis Fukuyama (Fukuyama, 2007) felfogásában a társadalmi tőke hiányát jelenti, mivel, véleménye szerint, egy társadalomban a társadalmi tőke nagysága egyenlő a társadalomban kialakult bizalom nagyságával. Ez a magas fokú bizalmatlanság azért is hordoz magában komoly veszélyt, mert a magyar társadalom véleményformálóra jellemző. A politikai hovatartozás kérdésére a határon túli magyar véleményformálók 30%-a nem válaszolt, ami többnyire megegyezik a magyarországi minta válaszaival, akik ugyanakkor a többi kérdésben jóval nyitottabbak a magyarországiaknál. A határon túli magyarok válaszait illetően a kutatók nagyobb bizalmatlansági tényezőre számítottak, különösen a trianoni döntés óta számított történelmi hányattatásaik miatt. Szerencsére azonban nem ezt az eredményt kaptuk, ami mögött komoly pozitív elvárások lehetnek a magyar nemzet jövőjére vonatkozóan.

Hofstede dimenziókra vonatkozó indexei sok információt hordoznak a magyar kultúrára vonatkozóan is. Melyek közt első helyen a bizonytalanság kerülése index áll (UAI). A magyarországi mintából látjuk, hogy a kultúra tagjai komoly fenyegetettséget éreznek a bizonytalan, az ismeretlen, az új helyzetek bekövetkeztékor, melyekre komoly stresszel reagálnak, mivel ezek a helyzetek számukra komoly fenyegetettséget jelentenek. Sajnos, ezt erősítik meg a pszichoszomatikus megbetegedések következtében kialakult halálokok is, hiszen Magyarország régóta vezető helyet foglal el a szív- és érrendszeri megbetegedések, valamint a daganatos megbetegedések következtében fellépő halálokok tekintetében (Kopp–Kovács, 2006). A határon túli magyar mintát érintően ez az index a második helyen van, ami a fenti állítások esetén, főleg a szlovákiai magyarok esetében, teljes mértékben bizonyított (Bordás–Lisznyai, 2007). Itt megint egy olyan jelenséggel találkozunk, ami a kommunista diktatúra és az 1956 utáni sötét időszaknak tudható be, nevezetesen azzal az elvvel (amit a széles néprétegekre kiterjesztettek), miszerint „ne változtass, ne légy önálló, mi adunk neked munkát, lakást, kenyeret, ennek fejében azt teszed, amit mi mondunk”. 1989 után viszont a fenti szólamnak a fordítottja jutott érvényre, amihez nagyon sokan nem voltak képesek alkalmazkodni.

A dimenziókat érintően második helyen az individualizmus–kollektívizmus (IDV) áll. Ennek alapján a magyar társadalom jelentős mértékben individualista. A dimenzió jelentőségét, *A történelmi traumáink* (2014) című kötetben bővebben kifejtettük, itt csak azt állapítjuk meg, hogy 1989 után a magyar kultúra mind jobban kezdi visszaszerezni azt az egészséges individualizmusát, ami a dualizmus korától a második világháborút követő kommunista diktatúra létrejöttéig tartott, majd az erőszakos kollektívizálódás visszakényszerítette egy alacsonyabb fejlettségi szintre. Ennek negatív eredményeit láttuk a magas öngyilkossági mutatók-

ban is, melyek mára már visszaszorulóban vannak és Magyarország e tekintetben a 12. helyre került.

A harmadik helyre a Hofstede-dimenzióknál a férfiasság kontra nőiesség (MAS) dimenzió került, mely alapján a magyarországi társadalom kifejezetten maszkulin. A Hofstede Központ Magyarországot a maszkulinitás területén általában első vagy második helyen méri. Az eltérést a mi eredményeinktől valószínű a mi célcsoportunk adja, mivel mi véleményformálókkal dolgoztunk, ők pedig rétegezett mintavétellel. Ahogy fentebb fogalmaztunk, a maszkulin társadalmakban a konfliktuskezelési programokat kell forszírozni, így Magyarországon is oktatási programként kell beépíteni a középiskolák, az egyetemek tananyagába a konfliktuselméleteket, konfliktuskezelési technikákat. A politikai életben fontosnak tartanánk több nő jelenlétét, hiszen a feminin társadalmakban a konfliktuskezelési stratégiáknál a győztes–győztes helyzet kerül preferálásra, nem pedig a győztes–vesztes helyzet, amely újratermeli a konfliktust.

A történelmi traumák megítélésében kiemelkedő helyet kap szinte mind a nyolc esetben a trianoni békeszerződés, sok tekintetben ezt követi a második világháború után kialakult kommunista diktatúra, majd az 1956-os forradalom leverése. Ezekben az esetekben az a gondolatmenet, hogy a régebben történt dolgokra kevésbé emlékezünk, mint a később történetekre, nem igazolódott be, hiszen a magyar kultúrában, mondhatjuk, határoktól függetlenül, Trianon traumája erősen jelen van az emberek gondolatvilágában, annak ellenére, hogy időben korábban történt, mint a kommunista diktatúra létrejötte vagy az 1956-os forradalom. A kommunista diktatúra súlyosságának megítélése is hasonlóképpen alakult, mint Trianoné, hiszen az időben korábban megelőzte az 1956-os forradalmat, súlyossági szintben mégis megelőzi 1956-ot.

A régebbi három, magyar kultúrára vonatkozó történelmi trauma megfelel a fenti elvárásnak, nevezetesen annak, hogy az időben régebben történtek inkább feledésbe merülnek a később történetekhez viszonyítva – súlyossági szempontból is. Tehát a tatárjárást, a török hódoltságot és az 1848-as szabadságharcot az emberek kevésbé súlyosnak ítélik meg az időben későbbi történelmi traumákhoz viszonyítva.

Ez azt jelenti, hogy politikai, szociálpszichológiai, oktatási és lélektani szempontból többet kell foglalkozni: 1. a trianoni trauma, 2. a kommunista diktatúra, 3. az 1956-os forradalom traumájának feldolgozásával, mégpedig ebben a súlyossági sorrendben.

Az összesített magyarországi és határon túli magyar ábrákon tendenciákban nagyon hasonló eredményeket kaptunk, mind Hofstede dimenzióinál, mind pedig a magyar kultúra történelmi traumáinak megítélésekor. Ez az eredmény igazolni látszik azon korábbi állításainkat, melyek szerint létezik felvidéki magyar és erdélyi magyar identitás, azzal, hogy a közös történelmi, kulturális, tudományos múltat felvállalja az ottani magyarság, ugyanakkor elhatárolódik egyes

mai magyarországi értékektől, viselkedési sémáktól (Bordás et al., 1995). Ezt az eredményt a mindenkori magyarországi politikai elitnek figyelemmel kellene kísérenie, és nem megkérdésük nélkül dönteni a számukra fontos dolgokról.

Érdemes kiemelni azokat az eredményeket, melyek a magyar kultúra történelmi traumáinak feldolgozásáról szólnak a minta különböző bontásában. Nehezen dolgozzák fel az említett traumákat az idősebbek, a jobboldali, valamint a konzervatív beállítottságúak, és a vallásosok. A baloldali beállítottságúakat érzelmileg sem érintették meg a történelmi traumák olyan mértékben, mint az a jobboldaliakra jellemző, sőt a történelmi traumákra a vállalkozók a legérzékenyebbek, és véleményük szerint teljesen felesleges ezekre emlékezni. Korábbi kutatásaink is igazolták (Bordás et al., 1995), hogy a vállalkozókat a profit érdekli, a történelmi, nemzeti háttér, a nemzeti identitás sokkal kevésbé.

A Bogardus-skála, mely a különböző nemzetek, etnikumok egymáshoz való viszonyulását méri, mind a magyarországi, mind pedig a határon túli magyar és nem magyar mintában nagyon komoly elhatárolódást mutat a roma etnikummal szemben. Ezt a problémát politikai, szociálpolitikai, oktatási és társadalomlélektani szinten kellene kezelni. A romák integrációja szempontjából az egyik legfontosabb feladat lenne az oktatás. És fontosak a toleranciára nevelő konfliktusmegoldó tréningek is (Bordás et al., 2004), véleményünk szerint a roma véleményformáló réteg kiművelését kell célnak tekinteni, hiszen, ahogy fentebb már megfogalmaztuk, a modelleknek óriási szerepük van a személyiség és az identitás kialakulásában.

Fontosnak tarjuk a magyar kultúrára vonatkozóan a vezeklés és dicsőség „napjainak” megfogalmazását, esetleg újrafogalmazását, mivel a gyász feldolgozása itt válhat kifejezetten kívánatosá. Történelmi traumáink elszenvetését ugyanis hatékonyabban tudjuk feldolgozni, ha a magyar történelemre vonatkozó dátumokat megfelelően értelmezzük. Ha a történelmi esemény kapcsán indokolt a dicsőség, akkor ünnepeljünk, ha viszont veszteséget, traumát éltünk át, akkor vezekeljünk, ha kell, gyászoljunk. Pszichológus szemével az ünnepeink nem mindig egyértelműek, és az idő múlásával az évszámoknak lesz nagyobb jelentőségük, s nem mindig a pontos a dátumoknak, hiszen nem mindenki ismeri részletesen a magyar történelmet, különösen, ha a határon túli magyarok oktatásának helyzetére gondolunk. Nem beszélve arról a nagyon veszélyessé válható lélektani jelenségről, melyet ambivalenciának nevezünk. Különösen egy olyan történelmi dátum megítélése kapcsán, amikor nem tudni, hogy most vezekelni vagy örülni kellene.

Valószínűleg több magyar ember számára egyértelmű, de az oktatási folyamatokban is egyértelművé kell tenni az alábbi dátumokat:

– Augusztus 20-a: I. István magyar király szentté avatása. Tehát ez a nap a dicsőség napja, ezért ünnepnap.

– Hasonlóképpen egyértelmű kellene, hogy legyen a nándorfehérvári csata, amely 1456. július 4–21. között zajlott, amikor a magyar seregek más keresztény seregekkel szövetkezve megverték a törököket. Tehát itt július 22-ét nyilvánították a dicsőség napjának, ezért ünnepnap, és ezért a déli harangszó.

– 1848. március 15-e egyértelműen a dicsőség napja, ezért ünnep. A szabadságharcot viszont leverik, és itt két dátumunk is van, melyen vezekelnünk kellene. 1849. augusztus 13-a, amikor Görgey leteszi a fegyvert, és 1849. október 6-a, az aradi vértanúk napja. Elégé hangsúlyozott ez a két utóbbi dátum a vezeklés és a gyász feldolgozásának szempontjából? Szerintünk nem, ezért 1848 dicsőség és ünnep, 1849 viszont trauma, ezért vezeklés kell, hogy legyen.

– Trianoni békeszerződés, 1920. június 4-e, felmérésünk szerint is a legnagyobb traumánk. Tehát június 4-e a vezeklés napja kell, hogy legyen.

– A kommunista diktatúra áldozatainak emléknapja, 1947. február 25. Tehát február 25-e a vezeklés napja, és nem ünnepnap. E dátummal kapcsolatban azonban köztudomású a magyar társadalom komoly megosztottsága. A felmérésekből is látni, hogy a magyar kultúra történelmi traumáit a magukat baloldalinak és liberálisnak valló véleményformálók teljesen másként ítélik meg, mint a jobboldaliak és a konzervatívok. A jobboldaliak és a konzervatívok válaszaik szerint szignifikánsan magasabb értékeket kaptunk a trauma rendkívüli hatására, valamint a traumára történő gyakori emlékezésre vonatkozóan, tehát az mélyebben érinti ezt a csoportot, mint a baloldaliakat és liberálisokat. A baloldaliak szerint a felsorolt történelmi traumáknak pozitív hatásuk is volt, kivéve az 1956-os forradalmat.

– 1956. október 23-a a dicsőség napja, ünnepnap, a forradalom kezdete egy új és szabad Magyarország reményében, de 1956. november 4-e már a vezeklés napja, mert az orosz csapatok ekkor verték le a forradalmat, bár a harcok még november közepéig folytak. Mivel ez az esztendő lélektani szempontból erősen ellentmondásos, különösen az év októbere és novembere, amihez még hozzájöttek az ezt követő megtorlások, ezért 1956-ot összességében traumaként kellene értelmeznünk és vezekléssel kellene feloldanunk a trauma következtében kialakult gyászt.

– 1989. október 23. A Magyar Köztársaság kikiáltásának napja – a dicsőség napja, ezért ünnepnap. A magyar társadalomnak, világnézeti, politikai és felekezeti hovatartozást nem számítva, meg kellene egyeznie abban, hogy 1989. október 23-a a dicsőség napja, ezért ünnepelni kell.

Fenti eredményeink többnyire megegyeznek Gereben Ferenc (Gereben, 1999) kutatási eredményeivel, aki pozitív és negatív történelmi események, valamint pozitív és negatív történelmi személyiségek meghatározása szempontjából folytatott kutatásokat 1992–1995 között, hét ország nemzetiségének véleménye alapján. A hangsúly itt az egyes dátumokhoz köthető trauma vezeklés formájában történő feldolgozására esik, illetve az ünneplésre, amennyiben győzelemhez köt-

hető dátumokról beszélünk. A történészek részéről nagyon fontosak lennének a magyar történelemből azok a dátumok, melyek ünnepnapjainkat erősítenék.

A fentiek értelmében konfliktuskezelési, illetve -feltárási programjainkon az alábbi területekre összpontosítjuk figyelmünket:

1. A véleményformálók közötti bizalomerősítés – az empátia, az Érzelmi Intelligencia (EQ) kérdése.
2. A váratlan helyzetek kezelési lehetőségei, a stressz mint állandó konfliktusforrás. Stresszkezelési technikák megtanítása és alkalmazása (különböző csoportoknak).
3. A konfliktuskezelés lehetséges útjai – konfliktuselméletek. Javaslat: középiskolák, gimnáziumok harmadik és negyedik osztályában tantárgyként bevezetni a konfliktuselméleteket és konfliktuskezelési technikákat. Történelemtankönyvek tervezőinek, készítőinek bevonása különböző vitafórumokba.
4. Történelmi traumáink feltárási lehetőségei kiscsoportos foglalkozásokon – különös figyelemmel a Trianon, a kommunista diktatúra és az 1956-os forradalom okozta traumákra.
5. A vezeklés és a dicsőség napjainak pontosabb meghatározása.
6. A más kultúrákkal szembeni intolerancia lehetséges okai. Hatékony programok kidolgozását, alkalmazását javasoljuk a roma etnikummal szembeni intolerancia csökkentésére.

Utószóként

Fontosnak tarjuk több tudományterület eredményeinek összehangolását a társadalmi konfliktusok, a háborúk, a polgárháborúk megelőzése érdekében. Úgy látjuk, hogy az egyes tudományterületek kimagasló eredményeit senki nem koordinálja, pedig óriási szükség lenne a történelemtudomány, a pszichológia, a szociológia, a társadalom-lélektan és a neveléstudomány kutatási eredményeinek összehangolására a konfliktusok, a háborúk megelőzése szempontjából.

Felhasznált irodalom

- BORDÁS, 2009. Bordás Sándor: *Az agresszív kód*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola
- BORDÁS–LISZNYAI, 2007. Bordás Sándor – Lisznyai Sándor: *Az egészséges felsőoktatásért határon innen és túl*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola
- BORDÁS ET AL., 1995. Bordás Sándor et al.: *Ellenpróbák. A szlovák–magyar viszony vizsgálata szociológiai és etnopszichológiai módszerekkel Szlovákiában*. Dunaszerdahely, NAP Kiadó
- BORDÁS ET AL., 2004. Bordás Sándor et al. *Együttlét. Egy interetnikus tréning tapasztalatai*. Budapest, Balassi – Magyar Pax Romana

BORDÁS, 2011. Bordás Sándor: Történelmi emlékek feldolgozása lakossági paradigma szerepében. In *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe*. Konferenciakötet. Veszprém, MTA VEAB

BORDÁS, 2014. Bordás Sándor: A magyar kultúra történelmi traumáinak lélektani megközelítései. In Ujváry Gábor (szerk.): *A közös haza konfliktusai. A Kárpát-medence népei és kelet-közép-európai kapcsolataik*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola

BORDÁS ET AL., 2014. Bordás Sándor: Történelmi traumáink, adatok mai vélemények tükrében. In Ujváry Gábor (szerk.): *Történelmi traumáink. Közös sebek és a gyógyításukra tett kísérletek a Kárpát-medencében*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola

BORDÁS–GLAVANOVICS, 2014. Bordás Sándor – Glavanovics Andrea (szerk.): *Nemzeti és etnikai konfliktusok a Kárpát-medencében*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola

BORDÁS–GLAVANOVICS, 2015. Bordás Sándor – Glavanovics Andrea (szerk.): *Történelmi traumáink kezelési lehetőségei lélektani megközelítésben*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola

FUKUYAMA, 2007. Fukuyama, Francis: *Bizalom*. Budapest, Európa

GEREBEN, 1999. Gereben Ferenc: *Identitás, kultúra, kisebbség*. Budapest, Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely

HALBWACHS, 2000. Halbwachs, Maurice: *A kollektív emlékezet és az idő*. In Olvasókönyv a szociológia történetéhez 1. Szociológiai irányzatok a XX. század elején. Budapest

KÉZDI, 1995. Kézdi Balázs: *A negatív kód. Kultúra és öngyilkosság*. Pécs, Pro Pannonia (Pannónia Könyvek)

KOPP–KOVÁCS, 2006. Kopp Mária – Kovács Mónika Erika: *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, Semmelweis

MEAD, 1962. Mead, Margaret: National Character. In Tax, S. (ed.): *Anthropology Today*. Chicago

VOLKAN, 2002. Volkan, Vamik D.: *Ha ellenségek beszélnek. Az arab–izraeli tárgyalások pszichoanalitikus megfontolásai*. Pannonhalmi Szemle, 2002/X/1.

CSANDA GÁBOR

A vándorvírus*

Tózsér Árpád: *Lélekvándor*

Tózsér Árpád új kötete, a *Lélekvándor (Új versek, 2017–2018)* teljes pompájában vonultatja fel a költő eddigi opusainak jellemzőit, mindenekelőtt a történetelvű dikciót; az alábbiakban főként erre a jellemzőre figyelek. „1913-ban, Párizsban már november 3-án leesett a hó” – kezdődik a *XXXVI. fejezet* című tagolatlan hosszúvers, mely vizuálisan is a próza képét mutatja. A vers egyébként Anatole France *Angyalok lázadása* című regényébe lép bele, egy fikatív (az utolsó utáni) fejezet révén: ismeretes, hogy France regényében a bukott angyal lázadást szít Isten ellen, de az utolsó pillanatban meggondolja magát, s így szól csapatához, Tózsér Árpád szavaival: „ne hódítsuk meg az eget, legyen elegendő a tudat, hogy meg tudjuk hódítani. A győztes háború vereséget nemz, a legyőzött Istenből Sátán lesz, a győztes Sátánból Isten.” Eddig az Anatole France-mű. Amelynek természetesen a Tózsér-versben szereplők is szereplői, köztük madame des Aubels sem kitalálmány, sőt még fekete harisnyája sem. Amit Tózsér hozzátesz, az, sarkítva, nem több egy májusi havazásnál. Meg néhány, látszólag ebből eredeztetett felismerésnél. Például, hogy az embernek nem őrangyalra, hanem vitapartnerre van szüksége. Mert nem eszmékkal vannak vitáink, hanem emberekkel, lett légyenek akár angyalok is. Az igazi partner mindig jó debatter.

Kissé eltávolodtam az első mondattól, így most csak megismétlem: a narráció, a mesélés szerzőnk verseinek egyik jellemzője. (S ez volt már a 2007-es *Légyőke-rekben* is.) Azt is mondhatnánk, hogy a roppant széles filozófiai és nyelvfilozófiai ismeretanyagban és műveltségi szinteken otthonosan mozgó szerzőnk minden úgymond történetben talál egy rést, ahová befurakszik, s ahol szabadon szárnyaló eszméinek teremt teret. Lásd ehhez a *Próbálkozik a tavasz* két első sorát: „Próbálkozik a tavasz, beteszi lábát / a megnyitott ajtó s küszöb közébe.” Ilyen volt már az (1982-es) *Adalékok a Nyolcadik színhez* kötete is, melyben szabadjára engedte bölcséleti indíttatású képzelőerejét, de ilyen a Faustus-drámája is (*Faustus Prágában*, 2005). Nem véletlenül *Lélekvándor* a kötet címe, jelzi Tózsér spiritualitás iránti szenvedélyes vonzalmát. Aki minden kötetében megteremti vagy megtalálja (a kettő ugyanaz, mert a talált is képzelet szüleménye) azt az alakot, melynek vagy egy vonását nagyjítja fel, vagy korábban nem ismert epizódokat szó köré. Tózsér lát-

* Az eredetileg a dunszt.sk online felületén olvasható, 2020. március 20-i recenziót a szerző bocsátotta folyóiratunk rendelkezésére. *A szerk.*

hatóan szeret hozott anyagból dolgozni, de pontosabb talán úgy mondani: hozott anyagon dolgozni. A hozott anyag lehet saját is: gondoljunk csak a korábbi verseit át- meg újraíró, nem befejezettek, tehát nyitottak tartott Tőzsér Árpádra!

A kötet megjelenése óta eltelt időben az *ÉS* hasábjain megjelent *A végső mérlegen* című versében még a halál is ilyen, hozott: „Túl sok bennünk a »hozott« halál, / s kevés a saját, a hites.” Reciklál, s közben megemeli tárgyának anyagát. De a reciklál sem pontos kifejezés, inkább azt mondanám, lefújja a port a régi történetekről, s ugyanezzel a mozdulattal lelket lehel beléjük. A lélekvándor nem egyéb, mint spiritusz. A kötet 2., 3. és 4. verse a satíráíró Iuvenalist állítja középpontba, nevezetesen három véleményét – egyszer „a megcsalatott nő”-ről, s kétszer a felszarvazott szenátorról. A görög-római világ felhozott figurái és a hozzájuk tapadt írásos és színhagyomány ürügy arra, hogy kifejtse róluk alkotott nézetét, vagy mint a *Iuvenalis a Domitianus-kor műveltségéről* című vers zárlatában a jelenkor nézetét, felfogását, erkölcsét: „s író? Az mi?! – kérdik. Azt mondd: mennyi a földje? / S pénze? Semmi? Akkor semmit ér maga is csak! / Könyvet – a tűzön kívül – nálunk senki sem olvas!” A három Iuvenalis-vers történetét nem mellesleg a hexameter hordozza, vagyis az antik téma itt mintha kikövetelte volna magának a klasszikus metrumot is.

A történetészövésen (gondoljunk csak a Mittel-versekre!) és az impozáns műveltséganyagban való elmerülésen és annak átmozgatásán kívül a Tőzsér-versek további jellemzője a szerepvers. Belehelyezkedik egy – általában – mellékalakba, pontosabban beleépül, akár egy vírus, és az anyatestet új, nem várt mozgásra készíti. Itt van példának egy a sok közül: az öreg és vak Milton lányát, Deborah-t a *Deborah avagy az Éden szíve* című versfüzérben:

*Jaj, én vagyok az »Elveszett Paradicsom« első
s igazi vesztese, én, Deborah-Éva, ki elsőként
olvasom apám veszteségeinek végtelen sorát a
mítoszok ősi lupéjától szinte elviselhetetlenre
nagyítva, s vice versa: a biblia csillagok közé
feszített drámái személyes közelükkel engem is
szereplő-részessé avatnak (Kiemelés tőlem – Cs. G.)*

S akkor álljon itt még egy példa ehhez. A szerepek kinagyítása egyben a szerepek átértelmezése is, az analóg helyzetek egy helyzetre deriválása, amiként az *A megértés alakzatai* című versben is látható; a cím egyúttal azt is jelzi, hogy Tőzsért nem a konkrét élethelyzetek és hasonló szerepek érdeklik, hanem az általuk megfogalmazható és megfogható irodalmi-nyelvi-filozófiai tapasztalat:

*A szamarat vezető férfit szerepei üldözik,
a gyermeket származása – a nőt a létezés méltánya köthetné hozzájuk,*

*de színültig van telítve környezetével s magzatával,
nem érdekli a tetrarchák fenséges rettegése, csak a saját félelme.
A megfáradt ember persze nem József, s társa nem Mária,
csak a drámájuk analóg: a test örök-egy rezonanciája.
Mintha elhasznált megértési alakzatok, etikai szintek s méltányok
boldogtalansága vonulna ismeretlen számárháton.*

Noha szerzőnk általában kerüli a leegyszerűsíthető konkretizálások lehetőségét, a vers az újszövetségi történet aktualizált verziójának is tartható, s ekként a politika s a közélet által elkoptatott migráns-narratíva poétikai leképezésének. S végül említsük itt a *Piroska szerelme* (*Apokrif strófák a Toldi szerelméhez*) verset, mely, mint alcíme is mondja, nem része az Arany János-műnek, s a vers ezt a hiányt hivatott pótolni, nem mellesleg Arany-sorokkal. A pótlás pedig azzal a képpel játszik el, hogy a nevezett ifjú hölgy mellé kirendelt Örzse felkelti Piroskában az anyát, az álmot s mindenekelőtt a vágyat, vagyis egy lesbikus epizóddal bővül-egészül ki az Arany-mű. A vers konklúziója: „a szegény, kijátszott Rozgonyi Piroska / szűzen, de nem vétlen vonult kolostorba.” Látható, Tözsér megtartotta a felező tizenkettes formáját is.

A *Lélekvándor* című legújabb verseskötetre is érvényes, amit évekkkel ezelőtt Németh Zoltán vetett papírra ezzel a költészettel kapcsolatban: „Tözsér Árpád végső soron olyan folyton változó költészetet művel, amely szüntelenül reagál az idő változásaira és a kánon kihívásaira. [...] Életműve már most is és önmagában is kész irodalomtörténet, szívós harc az értékért.” Tegyük hozzá, mindez nemcsak a választott témáira érvényes, hanem – különösen a *Lélekvándor* tapasztalatai szerint – legalább ennyire a formanyelvére is. A szerepjátékok és a nyelvjáték együttesen olyan magas szintre emelik e legújabb opust, mely már nemcsak irodalomtörténet, hanem irodalomtörténetek sora. A saját és a mások szövegeinek egybecsúztatásai kitűnő poétikai és fenomenológiai ürügyek arra, hogy Tözsér mindig más hangon szólaljon meg, hogy mindig más helyzetekben keresse önmagát és korát. Ismét Németh Zoltánt idézve: „Érett, jól működtetett nyelv ez, amely a filozófia és a műveltségelemek zsúfoltsága miatt versbe írt, atipikusan tördelt filozófiai eszmefuttatásnak, verses történelmi esszének vagy lírai kritikának olvasódik.”

Erotika és halál – a kötet számos verse alakul e két entitás mentén, emeljük ki közülük a *Hogyan készüljünk derűsen a halálra?* című, Zs. Nagy Lajosnak ajánlottat, alcíme szerint Zs. Nagy Lajos költő úrnak, a túlvilágra. Nem ez az első verse Tözsérnek, melyben a pálya- és kortárs előtt tiszteleg, pontosabban kezét nyújt neki a korokon át; a gesztus a 2002-ben születetett *Zsé arca* versből lehet ismerős. Igaz, szerzőnk nem szelektál a pálya- és kortársai közt, számos verse és kisprózája idézi meg Dobos Lászlót, Duba Gyulát, Cselényi Lászlót – a sor hosszan folytatható, ebben a mostani kötetben szerepel egy Grendel Lajos agyvérzését tematizáló is (*Thé-szeusz egy moszkvai kórházban*). A derűs halálra való felkészülés képe egy Umberto

Eco-írásból származik, s Tózsér a zárlatában helyezte el mondanivalója lényegét, nevezetesen hogy „a bennünk susogó / transzcendenciát elhazudjuk”, vagy még kifejezőbben: ahogy a múlt rendszert, úgy a mostanit is az öncsalások és öncsalatások jellemzik: „a túlvilágot / kiszervezzük magunkból a semmire sem kötelező semmi-be (melles- / leg oda számúzzuk a költészetet is)”. Az erotikus töltetű jeleneteket és képeket nem számoltam meg, de a halál szó (csak mint főnév) 24-szer bukkan fel a kötetben, egyebek közt az utolsó versben, melynek címe: *Beteljesedés*. A halálversek egyébként a tózséri versbeszéd újabb jellemző vonása. Ebben a *Beteljesedésben* a *Légyökerek* (2006) című Tózsér-verseskötet *Sebastianus* versének önmegszólítása visszhangzik: a *Sebastianusban* a sztoikus intellektus ekként szól: „Ne panaszkodj! Máskor más, most meg ez / adatott neked feladatként.” E mostani kötet záró versében, a *Beteljesedésben* így módosul a bölcsesség: „Ne félj! A halál után, az elgörbült térben-időben / az első évek a legnehezebbek.” Jól kivehető, hogy e sorokban nem a szerzőtől egyébként sosem távoli ironia vagy szarkazmus szól, hanem sokkal inkább egy derűs, legföljebb a beletörődést sziporkázón kommentáló („az első évek a legnehezebbek”) attitűdre esik a hangsúly.

Nemcsak tematikailag, a formák tekintetében is rendkívül színes és változatos könyvről van szó: a már említett hexameterek, hosszúversek, szabad versek, prózaversek és páros hatosok mellett a szerző haikuban is kipróbálja magát – a nagyon találóan *Szentjánosbogaraknak* nevezett füzérben, a háromrészes *Athéni Timonnak* pedig két része is szonett. Ennek *Próbálkozik a tavasz* című részét azért is érdemes idézni, mert az évszakváltást a rendszerváltással, a holnapot a tegnappal hozza közös nevezőre, ráadásul mindkettőnek, ónak és újnak a jelzőit grammatikai területre vezeti: „de a javíthatatlan tavalyi szöveg // javíthatatlant vonz s megválthatatlant. / S a lesz-évszakokban is korrupt vonzatok / állanak lesben, s álnok szótövek.”

Ugyanez a nyelvbe, a nyelvtanba visszafordítás jellemzi a kötet egyik legjobb darabjának, *Az átlátszó patkány*nak az utolsó sorát: „Hallom, ahogy a szavak végét, a ragok bőrkéjét rágja.”

Summa summarum: az alig negyven verset tartalmazó *Lélekvándor* jól illeszkedik szerzőnk eddigi verseskönyveihez, azok tematikájának és nyelvezetének folytatása, variálása, újabb és újabb, antik és modern szöveghelyeket kiegészítve, továbbírva, elmozdítva az eredeti hangsúlyokat másfelé. S ami egyáltalán nem mellékes: ezekből a lelket vándoroltató variációiból mindig megújulva kerül ki.

(*Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút, Budapest, 2019*)

VILCSEK BÉLA

Énfelszámolás és énteremtés

Varga Imre: *Az éntelenség gyönyöre*

Hetvenedik születésnapján Varga Imrét Tőzsér Árpád köszönti, az Opus 2020/1-es számában. Természetesen. S köszöntőjét természetesen – saját elévülhetetlen érdemeit szerényen elhallgatva – az új költői nemzedék, benne Varga Imre fellépésének és ma már legendás antológiájuk megjelenésének megidézésével kezdi. „Aki sokáig él – írja a kötet egykori kiharcolója, megszervezője, válogatója és szerkesztője –, abban kezdet és vég összeér. 1970-ben vagyunk, két évvel a prágai tavasz eltiprása után. A 69-es és 70-es évet viszont nem úgy kell elképzelnünk, hogy a közéletben és kultúrában *hó volt és halál*, a csisztkák és megtorlások csak 1970 után kezdődtek, a szovjet bevonulás utáni két évet Csehszlovákiában még szinte valami euforikus tenni akarás, lázas aktivitás jellemezte. A cseh és szlovák íróársadalom protestált, az írók és költők magas színvonalon alkottak, az irodalmi folyóiratok tele voltak a világirodalom akkori csúcsszerzőivel, a magyar irodalomban – főleg a jugoszláviai Hídnak és Új Symposionnak – köszönhetően reneszánszát élte az egykori Újhold nemzedéke és neveltjük, Tandori Dezső (másfél évvel korábban jelent meg a *Töredék Hamletnek*), az Irodalmi Szemle közli Cselényi László Párizsban írt neoavangárd szövegeit – és folytathatnám. S ebben a felbolydult szellemi életben megjelenik Pozsonyban egy versantológia, *Egyszemű éjszaka* címmel, és benne – nyolc társa debut-jeivel egyetemben – az akkor még éppen csak húszéves Varga Imre gnómius-enigmatikus versei.” Köszöntőjének végén Tőzsér Árpád – a tőle megszokott tömörséggel és éleslátással – összegzi Varga Imre elmúlt fél évszázados költői pályájának legfőbb erényeit és eredményeit is: „1970 és 2020 között a jubilánsunk persze hatalmas különutat járt be, s véleményem szerint a lét és a transzcendencia zen buddhista alapú költői absztrahálásával szinte egy egyszemélyes iskolát alapított, amely iskola, ahogy minden magyar költői iskolától, úgy a Tandoriétól is különbözik. A sokszólamú életmű értékelése persze nem egy ilyen ad hoc, új versekhez írt születésnap perex tisztje, én itt csak egyetlen vonatkozására szerettem volna a figyelmet felhívni. Jelesül arra, hogyan ér az életműben össze a felszínen is, s az aktuális időhöz kötődő versekben is a kezdet és vég mítoszi-esztétikai sajátossága.”

Ne feledjük, hogy a Tőzsér Árpád által pontosan jellemzett időszakban – a hatvanas évek közepétől-végétől kezdően – a (poszt)modern irodalomban és irodalomtudományban is fontos és alapvető változások zajlanak le. A változás lényege – nagyon leegyszerűsítve – úgy írható le, hogy a hangsúly és a figyelem – az

úgynevezett irodalmi folyamat meghatározó elemei és a közöttük lévő viszony tekintetében – a szerzőről és a mű keletkezési körülményeiről fokozatosan át-
tevéődik magára a műalkotás szerkezetére-szövegszerveződésére-felépítésére,
illetve az irodalmi mű és olvasója-befogadója-értelmezője közötti kapcsolatra.
„Így bontakozik ki az írás teljes léte – írja *A Szerző halála* címmel 1968-as ne-
vezetes röpiratában vagy kiáltványában Roland Barthes –: a szöveg több írásból
áll össze, különféle kultúrák termékeiből, amelyek dialógusba, paródiába, ver-
sengésbe kezdenek egymással; van azonban egy olyan hely, ahol e sokféleség
egybegyűlik, ez pedig nem a szerző, mint mindeddig mondogatták, hanem az
olvasó: az olvasó az a hely, amelybe az írást alkotó idézetek beleíródnak, anélkül
hogy akár egy is elvesznék közülük; a szöveg egységét nem az eredete, hanem
a rendeltetése adja, ez a rendeltetési hely azonban maga sem személyes: az ol-
vasónak nincs történelme, életrajza vagy lelki alkata, az olvasó pusztán az a va-
laki, aki egybegyűjti mindazon nyomokat, amelyekből egy írás összeáll. Ezért
hangzik komikusan, amikor az új írást valamiféle humanizmus nevében ítélik
el, amely képmutató módon az olvasó jogainak bajnokaként lép fel. A klasszikus
kritika sosem foglalkozott az olvasóval; számára nincs más ember az irodalom-
ban, csak az, aki írja. Ma már nem dőlünk be az ilyen szófacsarásnak, amikor
jobb körökben éppen azt kezdik nagy garral védelmezni, amit kiszorítanak,
elnyomnak vagy tönkretesznek; tudjuk, hogy az írásnak csak akkor lesz ismét
jövője, ha megfordítjuk a mítoszt: az olvasó születésének ára a Szerző halála”
(Babarczy Eszter fordítása).

Varga Imre legutóbbi verseskötete a Roland Barthes-féle (poszt)modern (de)
strukturális irodalom(eszmény) és beszédmód egyértelmű vállalása és legkivá-
lóbb megvalósítása; a szerző(i én) módszeres és tudatos felszámolása és kiikta-
tása; egyedül a versszöveg mozgásának és működésének a középpontba állítása,
nem utolsósorban: az olvasói érzékenységre és együttműködésre támaszkodás. A
Szerző halálával az Olvasó megszületésének termékeny pillanata és különleges
példája! A meditáció nyugalma; a nyugalom meditációja! A kötet címe nem vélet-
lenül: *Az éntelenség gyönyöre*. A tét tehát valójában nem más, mint az énfelszámolás
és az énteremtés összhangjának a megteremtése. A legfontosabb és a legnehe-
zebb költői feladat teljesítése. A kötetben, ennek megfelelően, mindössze egyet-
len vers(szöveg) van, amely konkrét személyhez és élményhez kötődik, amely
konkrét személy és élmény hangján szólal meg. Ez a 83. sorszámot viselő „ál(om)
szonett”, mely az *Egyszemű*-beli jó barát elvesztésekor íródott vallomás (gyónás?
siratóéneke? emlékbeszéd?):

*[Kulcsár Ferencsel álmodtam; a történeteken
innenből beszélt, s rajtuk túlról hozta a fényt,
ahol van: az örök mostban. Az öt-értéstől re-
megtem, sírtam s nevettem boldogan, és egyszerű-*

*re fénybe borult minden, ami volt és a Van. Örült
a gyomrom, a májam fölöttünk madárként szár-
nyalt; ültünk egy üres lelátón.]*

Halott barátom,
amit álmomba hoztál:
felébredésem.

A kötet összes többi darabja az énfelszámolás egy-egy újabb fokozata és lírai lenyomata. A terjedelemnek mintegy felét kitevő ál(om)szonetteknek már címük sincsen, ahogyan elbeszélőjük vagy címzettjük sem. Módszeresen eltűnik belőlük minden viszonyítási pont. Hiányzik belőlük minden külső személyre, tárgyra, helyre vagy időre utaló referencialitás. Vannak a maguk önadottságában, léteznek a maguk önértékén. Létük és értékük az érzékelhetőségük és a személyes értelmezhetőségük. Az elrejtett vagy rejtőzködő szerző vagy elbeszélő ugyanakkor nagyon is kézben tarja az „eseményeket”. Látszólag mindent szabadjára enged, ugyanakkor mindezt az egyik legkötöttebb versformában, a szonett formájában teszi. Látszólag követi a hagyományos oktáv-szextett felosztást, de a négy- és háromsoros szakaszok sorrendjét rendre felcseréli, illetve vegyíti. A nyolcsoros egységek a legritkábban jambizálnak, inkább ütemhangsúlyos vagy szabadverses mértékűek, a hatsorosak meg a japán haiku megkettőzését imitálják. Egyedi módon ötvözik és szintetizálják a magyaros, a nyugati és a keleti vershagyományt. Rejtőzködés és kitérkezés, esetlegesség és kimunkáltság bravúros elegye ez! Mestermunka!

2011-ben Varga Imre *Mintha kimondaná* címmel, csaknem ezer oldalon adja közre gyűjteményes kötetét. A szakmai közvélekedés valójából ekkor döbben rá arra, hogy az évtizedek során itt szép csendben és szerényen egy rendkívüli életmű építkezett, csak ezt jóformán senki nem vette észre. A kötet bemutatásakor a másik *Egyszemű*-társ és jó barát, Tóth László maga is azt hangsúlyozza, hogy a gazdag gyűjtemény mindenekelőtt azt bizonyítja, hogy „a kánonon, kánonokon kívül is léteznek kanonikus művek, s nem mindig az a kétségbevonhatatlan érték, amiről sokat beszélnek, s jelentékeny költők nemcsak azok között kereshetők, akik sokat beszélnek magukról és a verseikről. Varga Imre ugyanis a verseiben, *költő*ként kitérülködő, s nem magánszemélyként, nem alkata szerint az.” Legújabb verseskötetével a költői kitérülködésnek és megmutatkozásnak egy egészen különleges és kivételes formáját valósítja meg. Ideje volna, hogy végre személye és munkássága érdemének és értékének megfelelő figyelemben és elismerésben részesüljön.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2019)

SMID RÓBERT

Zárcserék

Fellinger Károly: *Plomba*

Úgy tűnik, Fellinger Károly igen következetes a címadásban: a 2018-as *Szimering* után a szerelői vonalon haladva az új kötet *Plomba* lett. A szimering és a plomba kapcsolata alapján úgy is gondolkodhatunk, hogy míg a korábbi könyv két közeget, a múltat és a jelent igyekezett egymástól elválasztani, illetve eltömíteni a megszólalóra túl intenzíven törő emlékképeket, addig a mostani már egyértelműen olyan zárat rak a múltra, amely ha azt nem stabilizálja is végleg, de valamennyi – akár a megszólaló részéről kivitelezett – előhívási aktus egyértelmű nyomot hagy rajta; a versek egyszerre zárják és törik fel a plombát. Emellett azonban a *Plombában* továbbra is fellelhetők a Fellinger-líra jellegzetes motívumai, például a tyúk és a tojás viszonya az életet szülő élet szimbólumaként, visszatér az új kötetben a János nevű szereplő néhány vers erejéig, valamint az az ismerős atmoszférakezelési technika, hogy a falusi idill képeit a szülők és nagyszülők halálával vegyítve folytonosan tragikumba fordítja a megszólaló. Az öt ciklusra osztott, Szkukálek Lajos grafikáival a szövegek és az egyes egységek között vizuálisan is szoros kapcsolatot teremtő, verseskötethez képest viszonylag terjedelmes *Plomba* mindezekkel a létezés különböző formáira (pl. gyerekként, költőként, falusiként stb.) emlékeztet úgy teszi meg uralkodó témájának, hogy közben azt minduntalan hozzáköti az íróvá válás történetéhez.

A kötet mégsem kínálja fel magát lineáris fejlődéstörténetként (vagy ma divatosabb kifejezéssel élve: „coming of age story”-ként) az olvasónak, bár a *Kitárt ablakok* címet viselő záróciklusának 3-4 verset magukban foglaló egységei, az 1-től 6-ig számozott *Ablakok* egyértelműen a gyerekkorra nyílnak, sőt bennük a versbeszéd a gyerekhangot imitálja: „Későn értem haza a nagy / születésnapjáról, ahol fincsi / volt a kacsasült, és menő / a nagyikám új / fekete-piros kosztümje” (*Feledékenység [Ablakok 4]*). Ugyanakkor a gyerek mellett a ciklus záróblokkjában, az *Ablakok 6*-ban minduntalan feltűnik vagy az óvodába ellátogató „költő bácsi” vagy „a nagypapa író barátja”, akik az idő múlására figyelmeztetnek, illetve a múltat idézik meg a megszólaló számára. A „kerek száz éve” véget ért első világháborúról mesélő költő szavainak hitelét rontja, hogy úgy adja elő, mintha maga is részt vett volna abban, ekképpen pedig a záróvers a kötet saját időkezelésére is ironiával reflektál, hiszen a *Plomba* nyitóciklusa a beszélőnek az e találkozásoktól való megihletettsége következményeit vázolja fel.

Azt, hogy az íróvá válás folyamata a kötetben nem egyenes irányú, hanem visszakapcsolásokban, inverziókban mutatkozik meg, a *Fölöttem lebeg* címet vi-

selő nyitóciklusban helyet kapó *Lámpaláz* a hiány alakzatán, illetve az ottlét és a nemlét dinamikáján keresztül szemlélteti: a tanárnő, aki nem hallotta, hogy a szavalóversenyen a tanítványát hirdetik ki győztesnek, mert hamarabb elment a rendezvényről, másnap az el nem hangzó versre ad jó jegyet neki. A két hiány, a tanárnőé egyik nap, a versé a másik nap, így válnak egymás komplementereivé. A *Lámpaláz* ikerverse a záróciklusban szereplő *Feledékenység*, ahol bár a tanuló el tudja mondani a verset, és ezért megkapja a jó jegyet, megintik, mert a könyvet a párnája alatt hagyta. A szintén az íráshoz kötődő *Bűntény*ben pedig a papírt azért kell eltüntetni, hogy ne derüljön ki: nincs rajta semmi. Itt az egyik hiány újfent a másikat semlegesíti, hiszen az ihlet hiányának a nyomát egy újabb hiánnyal, a lapok megsemmisítésével kell eltörölni. A *Plágium* című vers ebbe a tükörstruktúrába vezet be némi aszimmetriát: abban a megszólaló által a folyóiratnak küldött verset a szerkesztőség plágiumnak hiszi, mivel a hiány nyomai – a helyesírás hiánya miatti hibák – nem férnek meg az esztétikummal, így a vers nem lehet eredeti, mindössze egy költemény hibás másolata.

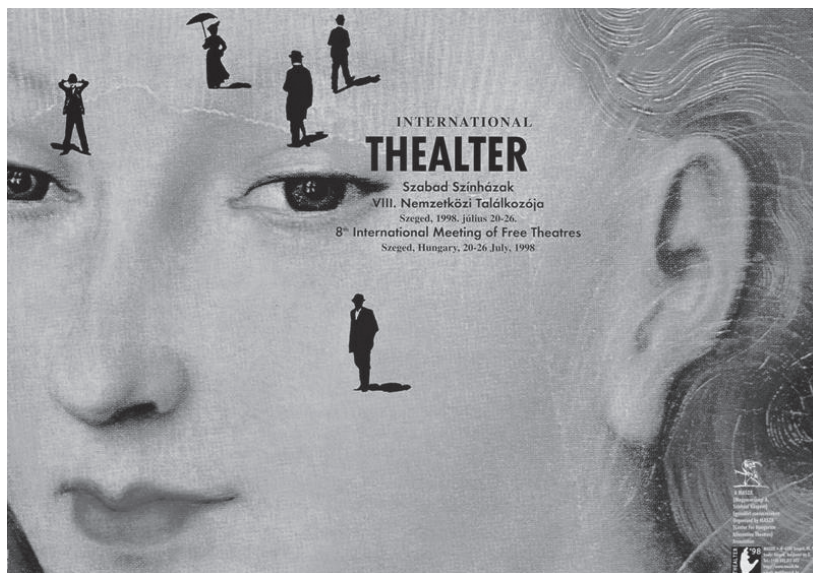
A szövegnek vagy éppen a hiányának az ilyesfajta nyomhagyása az egész köteten végigvonul, és erre már a *Vesztő* című nyitóvers is felhívja a figyelmet, amikor az „A mindenség a nemlétben hajóz / nem is sejtve, hogy / annak hulladéka” mondatban az állítmány elvonással képzett alakja kapcsolatba kerül a másik állítmánnyal, a „hulladéka”-val, majd később a „lemaradok” igében megbúvó „marad”-dal, ami az elvonás miatt alludálhat a „maradék” szóra. Az elvont ikes rag a „hajóz”-ról tehát maga is a nemlét egyik típusa, a nem ottlét, és ez a nem ottlét nemcsak a *Vesztő* olvasatát határozza meg, de ahogy a már elemzett *Lámpaláznál* említettem, a hiány értelmezhetőségére is kihat: az íróvá válásnak a szövegeken végigkísérhető stádiumai annak tudatosítását is elvégzik, hogy a versben lét egyben mindig nem ottlét is. Ennek allegorézise a tanárnő távolléte a versmondóverseny eredményhirdetésekor, illetve a könyv vagy épp a vers elmondásának hiánya a feleletkor. A versben lét effajta felfogásáról időnként a kötet nagyon is nyíltan beszél: „Ha egyes szám első személyben / írom a verset, csak olyan dolgokat / osztok meg az olvasóval, ami nem titok [...] / ha kényes dolgokról írok, mondjuk / a családtagjaimról, rokonokról, akkor / inkább kitalálok egy figurát [...]”. Itt nemcsak a privát és a nyilvános viszonyáról van szó, hanem a megszólaló önmagáról (tehát nem csak egyes első személyben, de az egyes szám első személyről) adott tudása és a többes szám első személyről elmondható dolgok különbségéről is. Hogy utóbbi esetben a „lány hozzátartozók / helyett férfi hozzátartozókat említek, / majd ugyanezt alkalmazom fordítva, / a lényeg, hogy őszinte maradjak”, az a *Plomba* egyik markáns és önreflexív képalkotási technikájára utal, méghozzá az illeszkedésen alapuló cserére, amelyet már a komplementer hiányoknál is megfigyelhettünk. Az effajta, minden esetben nyelvi műveletek eredete maga is lehet nyelvi, mint a *Világító körték* című versben, ahol a „körte” szó többértelműsége összekapcsolódik azzal, hogy a megszólaló Fülöpöt, az éjszaka a kertbe körtét

szedni kiszökő fiút, körtefejúnek látja. És akad a tapasztalati jelenség szintjén motivált nyelvi helyettesítés is, mint az *A kályha* című versben, ahol a fűtés és a fázás inverzitása van visszavonatkoztatva a forrásra: „Ha apu elvisz engem / ebben a csikorgó hidegben / a házába, / először a hideg kályhát fogom átölelni [...]. / Az fázhat / a legeslegjobban.”

Mindezek alapján mit jelentene a kötetcímben szereplő plomba? A *Laplombált mennyország* ciklus plombái részben egy-egy számozott verset foglalnak magukba, amelyek együtt egy plombaszámot adnak ki, majd két-három vers kerül egy-egy „Plomba” 1, 2, 3... címmel ellátott miniciklusba. A számozott versek visszautalnak a kötet más szövegeire, például az *1 a Plágiumra* és a *Bűntényre* („mint mikor kamaszként / elégettem verseim / a pincében fészkelő / kazánban”), a *0* pedig az illeszkedésen alapuló kicserélhetőség retorikai működésére („Amikor nagyon rossz voltam, / majdnem kicseréltek / egy zsák krumplira, / de azt én sem szerettem, / hát inkább meghagytak”). A számozott plomba-miniciklusok egy-egy szerkezetet dolgoznak ki, amelyek zárványságukban is egymáshoz vannak szorítva: a *Lakoma* a hasonlat és az összehasonlítás közötti átfedést tematizálja, míg a *Tartózkodás* vagy a *Tetthely* című versek a komplex képek – legtöbbször metaforába forduló hasonlatok – mozaikjait rendezi el. Szukukálek Lajos rajzainak groteszksége innen válik érthetővé: ahogyan a figuráit felépítő részek kiadnak egy-egy emberszerű alakot, portrét, azzal egyszersmind a *Plomba* azon retorikájára irányítják újra s újra a figyelmet, hogy hasonlatok és azonosítások elemei már eleve helyettesítettek a versekben – a feltört plomba nyomát nem lehetséges eltüntetni.

(NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2019)

TAMÁSI OROSZ JÁNOS

Létünk tragikumát felülíró derű

Kabdebó Lóránt: *Öntörvényűen*

A fölfokozott kíváncsiság elapadhatatlan szenvedélye vezeti Kabdebó Lóránt új-jait immár sok-sok évtizede a technikailag változó klaviatúrák billentyűi fölött. Az a kíváncsiság, mely a teljesként élt élet elmaradhatatlan része, motivációja; ami nélkül senki sem tökéletesítheti az ismereteit akár a maga környezetéről, munkájáról sem; aminek hiányában kinek-kinek a munkája sohasem válhat hivatássá. Kíváncsiság nélkül nem élhetünk az értelmezés alapvető eszközével az egyes teljesítmények fázisainak összehasonlításakor, azok belső átalakulásának fölisméréseikor, a változáshoz vezető változók föltárásakor – kíváncsiság nélkül, igen – nem jutunk el a motivációk olykor kíméletes, máskor kíméletlen megnevezéséig. Az elleplezéstől a leleplezésig.

Ezért s a változók együttes változásainak természetes összeolvadása miatti élményért kell Kabdebót olvasnunk; azért a szinte páratlan, de mindenképp ritka élménytörténeti élvezetért, mellyel megajándékozta követőit. Az említett kíváncsiság következetességgel párosult; vizsgálódásainak górcsőve távolabbról nézve a költészetre fókuszál, ám azon belül igen széles spektrumot mutat. Tudjuk, persze, hogy kedvenc csillaga minden égboltkutatónak van, az övé e galaxisban Szabó Lőrinc (ha valaki nem tudná...), ám ebben is – azt gondolom – elsősorban a kíváncsiság vezette el ahhoz a megkerülhetetlen Szabó Lőrinc Pantheonhoz, amit létrehozott. Nagyon apró túlzással élve: talán egyetlen olyan verssora sincs abban Szabónak, melyet Lóránt ne vizsgált volna meg legalább háromféle kontextusban és intertextuális vonatkozásban – és még mindig élnek benne szinte csak általa vélelmezett, de roppant meggyőzően interpretált szálak.

Semmiképp sem anekdotikus irányba indultam itt, inkább azt a következetes munkamódszert óhajtom fölillantani, ami a líra útvonalainak egyéb rejtekeihez, labirintusaihoz vezeti őt és esszéi olvasóit. Mindig, minden versben, verseskötetben az adott kort, illetve annak lenyomatát keresi, a kapcsolódásokból kiindulva a változások, a belső fejlődések lehetőségeit, s lehetséges irányait kutatja, nem kiált ki végérvényesnek tűnő állapotot sem egyetemes érvényűnek és érvényességűnek. Nem csupán élő, kortárs költővel szemben nem engedi ezt meg, de a már klasszikus életművek, lexikoni címszavakba merevedett költői sorsok szobrához is új anyagot gyúr, friss agyagból mintázza a befejezettnek hitt életművek föltáratlan tájainak csont-hús-vér geográfiáját. A versek között töltött sok évtized alatt számtalan alkotóról írt, mondhatni, szinte mindenkiről, úgy a hatvanas és a ki-

lencvenes évtizedek között, de senkit sem tekintett magányos szigetként, hanem igyekezett nemzedéki kontextusba helyezni mindenkit, ami már önmagában is egy állandóan íródo irodalomtörténet, de – legalábbis számomra – még izgalmasabb az, ahogy egyes, hozzá közel álló költők életművét kíséri figyelemmel, sorra beszámolva újabb köteteikről, majd összegzést ír az összegzéseikről, s még azt is kibontja, újabb s újabb részlettel gazdagítva, amit az élet végessége befejezetté nyilvánít. Majdhogynem észrevétlenül helyezi az irodalomtörténet egyetemes kontextusaiba az adott életművet, személyes, szubjektív, olykor velük közösen megélt élet- és sors történeti epizódokkal is hitelesítve azt.

Új könyve, az *Öntörvényűen* is az elkezdett út közbülső állomásainak kötetbe rendezése, dokumentálása. Kettős előszót ír hozzá, magam most ugyanígy kettőzőm a képet, merítvén elsőbb egy régebbi kötet „fülszövegéből”. „...ebben a kötetben a régebbi szövegek egy újabb számvetés részeivé is válnak”, írja a *Versék között* (Magvető) borítólapjára 1980-ban; új, mai könyve előszavában pedig azt olvasónaplóként definiálja, „amelyben szembesíthetem az utóbbi évtizedekben körülöttünk felvirágzó költői világokat”. E két mondat epizód is fölillantja azt a makacs, következetes kíváncsiságot, amelyre utaltam, s amely nem engedi meg számára a távolságtartás luxusát, azt a tulajdonságot, mely miatt manapság – főként a fiatalabb korosztályok – a kritikának mint műfajnak a megszűnését vizionálják. No, ez csak zárójelbe kíváncsozó mondat, megjegyzés, s csak azért nincs zárójelben, mert hát hol is nyissam? Mondatszerkezetileg még menne, na de hát történetileg...?

Nézzük úgy, hogy Kabdebó Lóránt újabb könyve is a folytonosság dicsérete. Együttműködésben az e kötetébe foglalt esszék inspirálójával, Turczi Istvánnal, aki reprezentatív folyóiratában, a Parnasszusban kitalált két tematikus – lapszámmonként ismétlődő – összeállítást, Centrum és Redivivus címmel, melyekben még, illetve már nem gyarapítható életművek megközelítésére kérte föl szerzőit, közöttük is elsőként s kitartóan ragaszkodva hozzá: Kabdebó Lórántot. Aki így, mondhatni szelíd ösztökélés hatására, páratlanul izgalmas esszéket írt, később kötetben is megjelentette azokat, s most ezek folytatását olvashatjuk, megtoldva egy Turczi István-monográfia egyik fejezetével.

Ám az említett folytonosság most csaknem váratlanul kiegészül azzal a személyes vonatkozással, áthallással, sorsok egymásra vetülésével, amire főntebb többször utaltam, de csak mint lehetőségre; ennyire eklatáns, egyértelmű – olykor szívszorítóan magabiztos – nyilvánvalósággal és természetességgel korábban sokkal ritkábban találkozhattunk. (Könyvespolcom átmeneti hiányosságai miatt csupán emlékeimbe kapaszkodva írtam ezt, de úgy rémlik, hogy egyedül szerzőnk Kassák-értelmezéseiben olvastam ilyen egyértelmű személyességet.) E friss esszék olyanok, mint a titkos családi receptek, a nagyik féltve őrzött ízbombái; avagy hogyan is tégy különlegessé egy jól ismertnek gondolt életművet? Különlegessé és érvényesíthetővé. Sinkát például úgy, hogy elmeséled: mit jelentettek az ő versei, balladáái, a kismizmizett emberi sorsokról szóló hitvallásai az ötvenes

években eszmélő fiatal irodalmárnak. Juhász Ferencről konzekvens módon definiálja azt, mintegy epilógust fűzve hozzá, ahogyan végigkísérte s értelmezte, a folytonosságon belüli változók figyelembevételével, a költő küzdelmét az ember-telenség világától az ember nélküli világ borzalmáig. S így tovább, fejezetről fejezetre, fősorolni is nehéz azt a nemritkán többszörös áttételeződést, ami a versek megközelítését teszi jobban értelmezhetővé; ahogyan Ágh István életműve egészül ki azokkal a közös élményekkel, melyekhez itt Kabdebó fűz magyarázatokat. S lebilincselő módon jelenik meg a nyugati magyar emigrációhoz kötődő szál, a gazdag ismeretanyag a hatvanas-hetvenes évek kapcsolódási pontjairól csak úgy, mint a szerző kíváncsiságának olthatatlansága – ahogyan épp oly friss kíváncsisággal merül meg olyan költői művekben, melyek korábban sem a figyelmét kerülték el, hanem időhiány miatt maradtak ki írásai látóköréből. Tóth László *Wittgenstein*-könyvéről ír így, s mi újra rácsodálkozhatunk arra a bölcs és mit sem merevedett képességére, mellyel tárgyalt költőjét a magyar költészet egyetemes kontextusaiba helyezi, s ahogyan – egyúttal – fölfesti azt a sajátos történelmi helyzetet, mely e költészet kiindulópontjával szolgált.

S épp ebben az írásban merül fel az a szál, egészül ki, ami oly izgalmassá teszi ezt a könyvet, s ami nem más, mint egy szemérmes-rejtett-rejtőzködő Kabdebó-memoár, egy lehetséges életértelmezés, egy olyan sorskönyv, amely megírta az esszék szerzőjének sorsát. Ez vonul végig, úgy a konkrétan értelmezhető életélmények füzérében, az ötvenes-hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek emlékjeleiben, úgy annak egyetemessége, az elmúlt évezred, s az azt betetőző – vagy épp a sorból kitüremelő – borzalmas huszadik század emberiség-pokla. Annak romjain kelt életre, tápáskodott szellemi horizontok irányába, azok felé nemzedékek sora, immár kimondhatóan ugyanarra keresvén megfogható, kimondható feleletet. És csupán önpusztításuk kísértései dokumentálhatóak.

Ezt megértvén és értelmezvén értjük meg a kötet bevezetőjében olvasható felütést: „Be tudja-e fogadni valamely eljövendő nemzedék a személyiség megépíthetlenségét és hitének elvesztését oly igen átélő szöveg ellenpontozottságát felvető nyilvános vallomást?” Eme talán reménytelen optimizmusnak hangot adó egyszerre újbóli nekifutás és igényesen fölényes, nagyívű szellemi kalandozás a kötet mintegy felét adó Turczi-monográfia. Áttekintés, kiegészítés, hiszen írt ő már kortárs költőnkéről esszét, könyvet, de itt ismét az életmű teljességét szövik át gondolatai, ám vegyülve irodalomtörténeti szálakkal, áthallásokkal telített emlékekkel, példázatokkal, s igen, kontextusokkal, a korábbi évtizedekbe nyúló kézfogásokkal. Természetesen mindvégig a Turczit értékelő monográfus szemzőgéből vizsgálja, tanítandó módon (no de hát tanította ő ezt sokáig) az eddigi Turczi-életmű darabjait, helyezi mindig megfelelő kontextusba azok korszakait s mindig megtalálván azt az összekötő ívet, a költői én azon áramvonalát, melynek hiánya másokat sokszor homályosított el, tárgyalva ugyanezen életmű szakaszait. Nevezhetnénk ezért egyfajta elégikus számvetésnek is ezt az öt pillérre épített

egységet, olyan hídnak, amin – a közfelfogás ellenére – nem akkor kell átmenünk, amikor odaérünk, hanem csak akkor szabad elindulnunk felé, ha tudjuk, hogy ott van. S akkor ott lesz, akkor is, ha láthatatlan.

Mi hát a dolgunk? Mi a Turczi-költészet átfogóan érvényes üzenete? Mi a Kabdebó-revelációk átfogó üzenete egy *öntörvényszerű utódkor* számára? Mi az esszenciája annak az irodalomtörténeti múltnak, mely földoldhatatlannak és feldolgozhatatlannak tűnik, mind a mai napig? „Kötődni az évezredes, az évszázados és a legmaibb környezethez, származáshoz, történelemhez, és ugyanekkor ennek megkoronázásaként az ember létköltészetét megteremteni. A sorsköltészet végig gondolását akként vállalni, hogy ebből ki tudja nevelni a létköltészetet.”

Számot adni a pusztulásról, reménykedni a keletkezésben. Látni és szólni, megrettenni, de nem rettegni. Bölcs bátorsággal félni, féltetni. Füst, pernye, „Bomba (mindegy, minek nevezzük)”, de „láttukra arcunkon mégis tragikus derű”.

(Parnasszus Kiadó, Budapest, 2019)

Európa a részletekben rejlik

Marek Šindelka: *Anyagfáradtság*

A hazájából, egy szétbombázott világból az új élet reményében kíván Európába eljutni Marek Šindelka *Anyagfáradtság* című, a menekültválságot unikális, épp ezért rendkívül tanulságos módon láttató regényének szinte még gyermek testvérpár-főhőse. A cseh szerző művének különlegességét az adja, hogy nem az európaiak szemével néz, hanem fokozatosan, minden egyes mondatával a két srác, az idősebb Amir, és az öccse, a műben végig csak *a fiúk*ként emlegetett kamasz tudatába juttatja az olvasóját. Ez a tudat(ok)ba helyezés/helyezkedés teszi lehetővé, hogy érzékeljük a két világ: a fiúk egykori otthona és az európai közeg közötti feloldhatatlan ellentétet, össze nem egyeztethetőséget. Van azonban valami közös is a két világban: az, hogy különböző okok miatt ugyan, de mindkettő élhetetlenné válik a fivérek számára.

A két fiú szülővárosára – tudjuk meg a tudatukat tükröző műből – „két hordóbomba zuhant” (64.), s Amir ekkor felfogta, hogy az addig lelkiileg, szellemileg és érzelmiileg otthont adó miliójükből – testi épségük megóvása érdekében – menekülniük kell. „Megértette azt a rettenetes kötődést, azt a fanatizmust, ahogy az élet a testbe csimpaszkodik. Akkor kristálytiszta és elképedve érzékelte, hogy nem létezik semmi, ami meghaladná a leplezetlen jelent, nincs múlt, nincs jövő, az élet mindig merőben praktikus, konkrét, itt és most. A tudat az a valami, ami a leglepusztultabb testet is biztonságba vonszolja” (uo.).

Tehát hiába kötődnek lelkiileg és érzelmiileg a hátrahagyott családjukhoz, a testük biztonságát keresve útnak indítja a testvéreket Európa felé. Csakhogy az embercsempészek az úton különböző autókba pakolják őket, így elveszítik egymást. De nemcsak egymást veszítik el, hanem az ismeretlen európai közegben az identitásukat is. Számokká válnak csupán, az embercsempészek sorszámaivá, s még az egymással való kapcsolattartásra egyedül alkalmas eszközeiket, a mobiltelefonjaikat is elveszik tőlük.

A számokként kezelt és telefonszámok nélkül hagyott fivérek ettől kezdve nemcsak az életlehetőségeiket keresik Európában, hanem folyamatosan egymást is. Azt, hogy a fiúknak az elszakíttottságuk ellenére mennyire azonosak a gyökereik s mennyire azonos a világlátásuk és az életfelfogásuk, Šindelka sajátos módon láttatja. A testvérek új világba vetettségének küzdelmeit paralel módon, egyik fejezetet az egyik, a következőt a másik srácnak szentelve, végig azonos érzetekkel, és egy tőről fakadó, költöket megszegyenítő szóképekkel, a rész-egész viszonyt kifejező

szinekdochékkal élve tárja az olvasója elé. Mindkét fiú elveszíti ugyanis az ott-hon jól működő időérzékét: az őt szállító furgonból megszökő *fiúnak* egy erdőbe vetődvén, Amirnak pedig egy másik autó motorházában utazva, s ott szénmonoxid-mérgezést kapva fogalma sincs, hogy mennyi idő telhetett el azóta, hogy az embercsempészek elszakították őket egymástól. S bár teljesen más élethelyzetbe kerülnek: Amir egy kórházban, majd újra az embercsempészek markában találja magát, az öccse pedig nagyváros után kutatva ismeretlen európai tájakon barangol, sorsuk azonosságát, a vér szerinti köteléküket jelzi, hogy mindketten részleteiben, pontosabban részeire szakadtan látják csupán Európát és a benne élőket.

A saját világ elvesztésének, a teljessége kettétörésének lesz így a szimbóluma, hogy Európa számukra csak töredezettség, elidegenítő részletek sokasága. Amíg az öcs számára „Európa korridorok, autópálya-felüljárók, logisztikai raktárak és mindenekelőtt kerítések összessége” (34.), mechanikus gépezet, geometriai alakzatok tömkelege, ahol még a fákat és a bokrokat is ugyanolyan nagyságúra és alakúra nyírják, addig Amir a mérgezése utáni rosszulletekor önmagát és a körülötte lévő embereket látja csupán részleteiben, szinekdochék formájában: „Valaki felpofozta, aztán még egyszer. Szóutánzatok. Ismeretlen nyelv. Vállánál fogva megragadta egy kéz, és megrázta. [...] Kézből több volt. Mindenhol ott legyeskedtek, a szavakba fonódtak. [...] Egy ujjat dugtak le a torkán, és lenyomták a nyelvét. [...] Egy arc hajolt oda hozzá” (99–100.).

Mind az öcs látta táj mechanikus ismétlődése, mind az Amir érzékelte emberi mozdulatok gépies jellege azt üzeni számukra, hogy abban az Európában, ahová annyira vágytak, „semmi sem él. Az emberekben is megszűnt az élet. Megkese-redett belülről, és elhalt. Mindent átítatott a fásultság” (6.). Itt csak a gépek, vagy a menekülteket szállító járművek tudnak elfáradni – innen a regény címe –, hiszen az ezeket kiszolgáló embereket már az egyébként a humánusra jellemző érzések is „elkerülik”.

Ennek a kiüresedett, elgépiesedett világnak a kvintesszenciáját a fiatalabb testvér érzékeli, amikor az útja során véletlenül betéved egy gyárba. Ezen a helyen – jelezvén, hogy egyre inkább hiányzik neki a bátyja, s ezzel a bátyja érzékelt testrészvilág – egyszerre szembesül a közeg és az emberek szinekdochikus szétesettségével és mechanikussá válásával. „A szerelőszalag hatalmas rovarra emlékeztette, ami a hátán fekve hasztalanul próbál visszafordulni. [...] A csarnok hemzsegett a tökéletes mozdulatoktól. Gép gyártott itt egy másik gépet. Egy gép gondoskodott itt önmagáról a maga rémisztően hűvös módján. Azt a néhány élő munkást is csak azért fizették, hogy a mechanizmus részévé váljanak” (217.). „A kéz odanyújtotta a másik kéznek a mechanikus csavarhúzó. Néha megfeledkezett róla, mit is csinálnak épp a végtagjai. Teljes mértékben megbízhatott bennük. Önállóan dolgoztak, lekapcsolódva az agyról és az idegrendszerrel. A maga három mozdulatát végezte negyven másodpercenként. [...] A kéz meghúzta a csavart. A bankszámláján pedig minden hónap végén megjelent egy szám” (223–224.).

Ám a regény arra is rávilágít, hogy az egymástól elszakított testvérpár paralel és láthatóan meddő Európa-fóbiája mellett a hozzájuk hasonlóak bizonyos százaléka hogyan próbál meg mégis tiltakozni ez ellen a részeire hullott európaiság ellen. A számmá degradált menekültek némelyike ugyanis inkább megválnak az ujjbegyeitől, mintsem ujjlenyomatot tudjanak venni tőle az integrálása és internálása érdekében: „Európa egyre halványodott, ahogy ujjbegyek ezrei matattak rajta: vazelintől ragacsos és hajótestek fémes szagát árasztó ujjak, némelyik köröm alatt más kontinensek piszka, sós tengercsökevény. Rajzolat nélküli, sebes ujjvégek. Begy nélküli ujjak. Savval lemart, lenyesett, öngyújtóval leégetett ujjlenyomatok. A regisztrációval és a kényszerített internálással szembeni állandó félelem. Egész országok tűntek el a ragtapaszok és a kötések érintése alatt. Lázban égő, siralmasan gyulladt kezek terjesztették a megsemmisülést” (145.).

A regisztráció és internálás elleni tiltakozásnak azonban ez a formája paradox: hiszen a testrészek levágása egy olyan világban, amelyben az emberek a bevándorlók szemében csak és kizárólag testrészekként vannak jelen, nyilvánvalóan sikertelen. A regényben azonban van még egy protestáló alak, az Amirral egy táborba sodródó palesztin fiú, aki a sorsával, azaz Európába eleve megcsönkített testével érkezve egyedül képes fricskát mutatni ennek a felszabdalt új világnak: ahhoz ugyanis, hogy legyen elég pénze útnak indulni az élhetetlenné vált hazájából, még a szülőföldjén kioperáltatta magából az egyik szervét, ottani vonatkozásban tetemes összegért cserébe. Hatalmas, az oldalán tátongó sebében azonban sokkal több élet lüktet, mint azon az élettelelenné vált helyen, ahová megérkezik. A palesztin srác eleven sebének Európába történő áthozatalában összpontosul tehát az az élet, amit a menekülők hátrahagynak, s annak a vágya, hogy ezt az új hazában – hisz, mint tudjuk, a tudat a testet biztonságba kívánja vonszolni – újra megtalálhassák. Azonban az európaiától eltérő világlátásuk, a mechanikus létezés tagadó létformájuk – derül ki mintegy fájdalmas és megszívleendő konklúzióként Šindelka regényéből – mindezt végképp lehetetlenné teszi a számukra.

(Fordította Barna Otilia. Európa Kiadó, Budapest, 2019)

VÉGH ZSOLDOS PÉTER

Hol az otthonunk?

The Penguin Book of Migration Literature

Időtlen és egyben időszerű az ismert kiadó könyvének témája: a népvándorlás. A migráció globális jelentőségre tett szert, s a kötet szerkesztője, Dohra Ahmad, arra vállalkozott, hogy összeállítsa a világ első menekültirodalom-antológiáját. A kötetbe foglalt versek, elbeszélések és egyéb írások egy századot felölelve vallanak erről a geopolitikai jelenségről – a kivándorló, a bevándorló, a menekült, a hontalan, a munkavállaló vagy a menedékkérő (gyakran egy és ugyanaz a személy) szemszögéből.

A válogatást a New York-i St. John's University professzora négy részre osztotta fel: **INDULÁS:** „*senki sem hagyja el otthonát, hacsak az otthon nem a cápa pofája*” – Warsan Shire, Szomália–Egyesült Királyság; **ÉRKEZÉS:** „*Véssétek jól az eszetekbe – keresztények, niggerok, feketék mint Káin, valamennyit ki lehet finomítani és fel lehet ültetni az angyalvonatra*” – Phillis Wheatley, Nyugat-Afrika–Észak-Amerika; **GENERÁCIÓK:** „*Minél jobban próbáltam asszimilálódni, annál inkább az volt az érzésem, hogy távolodom saját kultúrámtól, elárulom a szüleimet, gyökereimet, hogy olyan játéka bonyolódtam, amelynek szabályait valaki más állította fel*” – Marjane Satrapi, Irán–Ausztria; az utolsó fejezet, a **VISSZATÉRÉS** pedig arra hoz példát, hogy bár a migráns helyzete külföldön állandósul, a szülőföld érzelmi szinten mindig ott lebeg a szeme előtt, Egyiptom–Amerika–Egyiptom.

Mózes, Jézus, a szefárdok az Ibériai-félszigeten, 1956-ban Magyarországon, 1968-ban Csehszlovákiában – az emberek mindig valahonnan jöttek és valahova tartottak. A történelem a migráció története is. A menekülés pedig egyetlen esetben sem szabad döntés eredménye volt, hanem egy túlélési stratégia szerves része. A Dohra Ahmad által napjainkban „nélkülözhetetlenként” jellemzett történetek – elbeszélések, versek, regényrészletek, memoárok – szürke mindennapokról, szegénységről, fásultságról, csalódottságról, közönyről, apró örömekről és részben beteljesült álmokról vallanak meggyőző hitelességgel. A kötetben számos fajsúlyos szerző, jeles író műveire bukkanhat az érdeklődő olvasó, mint például Salman Rushdie-re, Hanif Kureishire, Eva Hoffmanra, Mohsin Hamidra, Zadie Smith-re vagy Marjane Satrapira. Miközben a szerkesztő olyan provokatív kérdésekkel teszi próbára az empátiánkat, melyek a menekültekkel kapcsolatban manapság valóban elgondolkodtatóak: „Hogy értelmezzük otthonunkat? Az otthon az a hely, ahol üdvözlünk és szívesen fogadunk másokat, vagy inkább az a terület, ahonnan kizárjuk a többieket?”

A kötet címlapja esztétikailag pazar megoldás. Hangyányi emberkék családostul vagy egyedül, batyukat, bőröndöket, kofferokat cipelve keringenek a térben, mígnem összeáll belőlük egy-egy betű, illetve egy fogalom: HOME.

Az ismert szerzők mellett még vagy kéttucatnyi kiváló, különböző nemzetiségű író műve található a migráns *Penguin Book*ban. Magyar egy sem. Ám mégis idézhető itt, amit csaknem száz éve jegyzett fel egy székely bevándorló Amerikában: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

Végül pedig, szemléltetésként is, lássunk egy részletet az 1980-ban született, indiai Deepak Unnikrishnan *Átmeneti emberek* című verséből, aki gyermekkorában költözött az emirátusi Abu-Dzabiba vendégmunkás szüleivel, melyben távirati stílusban tudósít az ideiglenes munkavállalók bizonytalan státusáról a kőolajban gazdag Öböl menti országokban. Íme:

Expat. Munkavállaló.
Vendég. Munkás.
Vendégmunkás. Dolgozó.
Idegen. Munkás.
Nem rezidens. Alkalmi munkás.
Nem állampolgárok. Építőmunkások.
Munkások. Vízum.
Emberek. Vízumok.
Munkások. Dolgozó.
Millió. Egyre több.
Hajléktalan. Látogató.
Rezidens. Tösgyökeres.
Utaztatott. Megérkezett.
Akklimatizálódó. Hazavágyódó.
Csalódott. Forog vele a világ.
Dolgozó. Munkások.
Szabó. Forrasztómunkás.
Gépjárművezető. Szobalány.
Olajfűró. Nővér.
Titkárnő. Történész.
Üzletvezető. Teherautó-sofőr.
Biztonsági őr. Kertész.
Asszisztens. Pilóta.
Csempész. Prosti.
Kifutófiú. Kíartott nő.
Ideiglenes Emberek.
Törvénytelen. Emberek.
Átmeneti. Emberek.
Kitelepített. Eltávozott.
Még többen. Érkeznek.

(Penguin Books, New York, 2019)

Az SZMÍT és a szerkesztőség hírei

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága május 20-án tartotta meg idei második választmányi ülését, melyen a testület átdolgozta a szervezet 2020-as munkatervét, hiszen a koronavírus-járvány miatt elrendelt korlátozások folytán a járvány idejére eső programokat későbbre kellett halasztania. A választmány Rajczi Adrienn író, valamint Szalay Gábor esszéista személyében egyúttal új tagok felvételéről is határozott. Ezt követően pedig – értékelve a már elkészült idei lapszámokat, és áttekintve a legközelebbi, 3. számhoz kapcsolódó teendőket – megbeszélést tartott az Opus irodalmi folyóirat szerkesztősége is. Mint arról már hírt adtunk, a Társaság az elmúlt év novemberében pályázatot írt ki az Opus főszerkesztői posztjára, melynek ellátásával a beérkezett pályázatok januári elbírálása alapján a választmány Bolemant László költőt, műfordítót, fotográfust, szerkesztőt bízta meg, aki viszont csupán a lap harmadik számától tudta elvállalni e feladatot. Ezért a választmány az Opus idei első számainak megszervezésére és szerkesztésére az új főszerkesztő belépéséig a lap felelős kiadóját, Hodossy Gyulát, valamint a folyóirat főmunkatársául meghívott Tóth Lászlót, szerkesztőknek pedig Jancsó Péter író, kritikust és Végh Zsoldos Péter műfordítót kérte fel. A szervezet legutóbbi, májusi választmányi ülése egyúttal Jancsó Péter főszerkesztő-helyettesi, valamint Z. Németh István költő, író szerkesztői megbízatásáról is határozott.

Pegasus alkotópályázat 2020

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága idén is meghirdeti irodalmi alkotópályázatát szlovákiai lakhelyű alkotók részére az alábbi kategóriákban:

I. kategória: vers

II. kategória: próza

Beküldési határidő: 2020. július 1.

Pályázhatnak önálló kötettel még nem rendelkező szerzők, magyar nyelvű alkotásaikkal. Korhatár nincs. A pályázatra érkezett munkák mindegyikéhez a megbízott mentor javaslata szükséges ahhoz, hogy az arra érdemes mű, illetve annak szerzője a bírálóbizottság elé kerüljön.

A pályázó feladata:

1. A mentorok: Z. Németh István, Hoga György és Bódi Péter közül minden pályázó kiválasztja, akivel dolgozni szeretne.
2. Ha ez megtörtént, jelentkezik a Társaság titkárságán (elérhetőségek: mobil: 0911239479, e-mail: szmit@szmit.sk), ahol postafordultával megkapja a mentor elérhetőségeit.
3. A szerzőnek a mentor nyújt segítséget abban, hogy a bírálóbizottság elé színvonalas pályamű kerüljön.
4. Végezetül a pályázó a mentortól 5–10 soros ajánlást kér, és azzal együtt adja le a pályázatát, elektronikus formában is.
5. A pályázat jelíges. Az ajánlást, nevet, címet és a telefonszámot kérjük lezárt borítékban mellékelni, amelyre csak a jelíget kell ráírni. A jelige az oldalszámokkal ellátott kézirat minden oldalán szerepeljen! Egy pályázó több alkotással is pályázhat. A pályaműveket postai küldeményként öt kinyomtatott példányban kérjük postázni, de lehet adattárolón is.

Az értékelésről a következő szakmai zsűri gondoskodik: Juhász Katalin Forbáth-díjas költő; Gál Éva irodalomtörténész; Kukorelly Endre József Attila-díjas író, költő. Védnökök: Tözsér Árpád Kossuth-díjas költő, A Nemzet Művésze és Duba Gyula József Attila-díjas író.

A díjak, mindkét kategóriában: értékes könyvcsomag, ingyenes részvétel a XXII. Fialat Írók Táborában. Az ünnepélyes eredményhirdetés és a díjkiosztás pontos idejéről később tájékoztatjuk az érintetteket.

A pályázatokat az alábbi címre várjuk: Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Galantská cesta 658/2F, 92901 Dunajská Streda – Pegasus Alkotópályázat.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Ágh István (1938. március 24., Iszkáz) költő, író, műfordító. Budapesten él. Kossuth- és Prima-díjas, a Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Legújabb kötete: *Szélcsend* (Nap Kiadó, Budapest, 2020).

Baráth Ferenc (Magyarokanizsa, 1946): tervező-grafikus, tipográfus, könyv- és plakáttervező. Budapesten él. Munkácsy Mihály-díjas, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Belinszki Zoltán (Tatabánya, 1972): költő, drámaíró, szerkesztő. Tatán él. Legutóbbi kötete: *A régi park* (Dallos István fotóival; versek, 2017); legutóbbi színházi munkái: Szabó Magda: *Születésnap* (dramaturg, 2018), Friedrich Schiller: *Ármány és szerelem* (librettista, 2018).

Bódi Péter (Miskolc, 1991): író. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Engedetlenség* (regény, 2018).

Bordás Sándor, dr. (Ómoravica, 1952): pszichológus, szakíró, főiskolai tanár, kutató, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola oktatója. Dunaszerdahelyen él. Számos tudományos publikáció és szakkönyv szerzője.

Csanda Gábor (Pozsony, 1963): irodalomkritikus, esszéíró, publicista, szerkesztő. Pozsonyban él. Madách-nívódíjas. Műfordításkötete: Viera Kamenická: *Pozsonyi zsidó mesék* (2019).

Duba Gyula (Hontfüzesgyarmat, 1930): író, kritikus, esszéíró, szerkesztő. József Attila-díjas, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Legutóbbi kötete: *Egy álfilozófus vallomásai* (esszék, 2014).

Fehér Enikő (Tatabánya, 1997): író, újságíró, egyetemi hallgató. Budapesten él.

Fellinger Károly (Pozsony, 1963): költő. Jókán él. Forbáth Imre- és Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötetei: *Csatangoló* (gyermekversek, 2019); *Plomba* (versek, 2019).

Gál Sándor (Bücs, 1937): költő, író, publicista, műfordító. József Attila-díjas, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Buzitán él. Legutóbbi kötete: *Belső Univerzum* (napló, 2019).

Gyürky Katalin (1976): kritikus, irodalomtörténész, műfordító, Debrecenben él.

Krynicky, Ryszard (1943, egy ausztriai táborban): költő, műfordító, számos irodalmi díj kitüntetettje, Krakkóban él.

Markó Béla (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, esszéíró, politikus. József Attila-díjas, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagja. Legutóbbi kötetei: *Amit az ördög jóváhagy* (szonettek, 2019); *A költészet rendeltetészerű használatáról* (esszék, 2019).

Nagy Borbála Réka (1978. augusztus 17., Marosvásárhely) Budapesten él. Könyv- és televíziós szerkesztő.

Neto, João Cabral de Melo (1920–1999) brazil költő.

Pál Dániel Levente (Budapest, 1982): költő, író, műfordító, dramaturg. Budapesten él.

Pál Ferenc (Budapest, 1949): műfordító, irodalomtörténész. Budapesten él. Pro Literatura, Hieronymus- és Janus Pannonius-díjas. Fordításai közt l.: Fernando Pessoa elméleti írásait és *Kétségek könyve* című regényét, valamint José Saramago portugál író regényeit, illetve számos brazil és portugál afrikai regényt és elbeszélést.

Ravasz József (Apáczaszakállas, 1949): költő, író, szerkesztő, romológus. Dunaszerdahelyen él. Legutóbbi kötete: *Életképek* (versek, 2017).

Smid Róbert (Gyöngyös, 1986): irodalomtudós, kultúrakutató. Budapesten él. Kötete: *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei. A pszichoanalízis inherens médiumarcheológiai diskurzusa* (tanulmány, 2019).

Szávai Géza (Küsmöd, 1950): író, esszéíró, könyvkiadó. Budapesten él. Déry Tibor-díjas. Legutóbbi kötete: *Isten után szabadon* (esszék, 2018).

Tamási Orosz János (Budapest, 1953): költő, író, kritikus, újságíró. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Ezerkilencszáznyolcvanegy* (verskompozíció, 2019).

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő, író. Tinnyén él. Petőfi Sándor Sajtószabadság Díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Az éntelenség gyönyöre* (versek, 2019); *Pókvári mese* (bábjáték, 2019).

Végh Zsoldos Péter (Érsekújvár, 1952): műfordító, diplomata. Pozsonyban él.

Vilcsek Béla (Budapest, 1956): kritikus, irodalomtörténész. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A halandó bosszúja* (monográfia Turczy Istvánról, 2017).

Zalán Tibor (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró, esszéíró, kritikus, dramaturg. Budapesten él. József Attila- és Magyarország Babérkoszorúja díjas. Legutóbbi kötete: *Ruhatárban felejtett kabátok* (adaptációk, átiratok, átvezetések, 2019).

Z. Németh István (Komárom, 1969): költő, író. Csicsón él. Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötete: *Csipetnyi fény* (versek, 2019).

Zsille Gábor (Budapest, 1972): költő, író, esszéíró, műfordító, szerkesztő. József Attila-díjas. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Örökség, mulandóság* (tárcák, esszék, kritikák, beszélgetések, 2018).